

EMIL HOLUB

SEDM LET V JIŽNÍ AFRICE

DRUHÁ CESTA¹

OBSAH

Upozornění pro čtenáře

Druhá cesta do vnitra Jižní Afriky

I. Z Dutoitspanu do Musemaňany

II. Z Musemaňany do Mošanengu

III. Z Mošanengu do Molopolole

IV. Z Molopolole do Šošongu

V. Zpáteční cesta ze Šošongu do Ústředních nalezišť

VI. Třetí pobyt v Diamantových polích

Přídavky

¹ Převzato z: HOLUB, Emil, *Sedm let v jižní Africe: příhody, výzkumy a lovy na cestách mých od polí diamantových až k řece Zambesi: (1872–1879)*, Praha 1880 (redakčně upraveno).

I.

Z Dutoitspanu do Musemaňany

Přípravy a výstroj na cestu. – Moji tehdejší společníci. – Odjezd z Dutoitspanu. – Klipdrift. – Platberg v nebezpečí. – Nalezený diamant. – Africké mýto. – Hebron. – Nouze o vodu. – Požár trávy na planině. – Antilopy laní. – Drahé občerstvení. – Gassibonův kraal. – Nigrovo dobrodružství s kobrou. – Taung. – Hollandský kovář. – Reverend Brown a missijní stanice v Taungu. – Maruma. – Monkeyovy slasti a strasti. – Trnitá honba. – Laciné diamanty. – Jak mne paviani vyvedli. – Jak nás přijali v Musemaňaně.

Za svého šestiměsíčního pobytu v Dutoitspanu seznámil jsem se kromě jiných svých léčenců také se třemi německými rodinami, blízce spolu příbuznými, které chtějíce prokázati se vděčnými za to, že jsem je několikrát šťastně vyléčil, vyzvaly mne, abych vystavěl si domek na jejich dvoře. Pravili, že byť bych i dále pracoval v léčebně, v níž jsem až dosud přebýval, budu moci v novém domku bydleti, kdež užiji lepší stravy a jiného pohodlí, a že připravím se tam i lépe na druhou svou cestu. Přijal jsem laskavou jich nabídku a bydlel mezi nimi dva měsíce, po kterých jsem se vydal na druhou svou cestu do vnitrozemí.

Považoval jsem členy přátelských těchto rodin za bratry a sestry a v tom upřímném přátelství setrvali jsme vždy. Všickni pomáhali mně v přípravách na cestu. Když pak jsem uspořil až na 120 liber šterl. veškeré cestovní výlohy (počítal jsem, že spotřebuji asi 900 liber št.); tu mi otec jedné rodiny učinil možným, že jsem ku zboží, koupenému již za hotové peníze, dostal od obchodníka Dutoitspanského na úvěr věci za 117 liber šterl. Tož byl jsem s to, abych vydal se na cestu o čtyři neděle dříve, než jsem s počátku určil.

Toto zboží skládalo se ze střeliva, barevných pokryvek bavlněných, šátků, šatův a drátu. Chtěl jsem těchto předmětův užiti ku směnnému obchodu, abych opatřil nám, bylo-li by toho potřebí, potravu, zejména však, abych nabyl za ně pro své sbírky věci pro národopis důležitých a halen z rozmanitých koží zvířecích.

Od té doby, co diamantová pole počala se tříbiti, co mnozí nezřízení živlové se vzdálili a jenom ti zůstali, kdož uchystání jsouce na delší pobyt pohodlné si zřídili příbytky, od toho času, co právní a společenské poměry na dobrou obrátily se cestu, naleziště ústřední (Central-

diggings) evropskému se přiblížila velkoměstu. Sic už dříve byla nádhera evropských měst na pochmurné rovině mezi Modder-riverem a Vaalem, avšak nádhera tato přebývala ve stanech a v bídných prkených a železných chatrčích, i byla spíše zbožím než předmětem pokojného a praktického požitku.

V roce 1873, právě po návratu mém z první cesty nastalo rozsáhlé stěhování do zlatých polí v okrese Leydenburském v republice Transvaalské a to zejména proto, že ze státu toho docházely velmi příznivé zprávy o zlatých polích, a poněvadž vláda republiky Transvaalské zanášela se myšlenkou vystavěti dráhu z Delagoy do Pretorie. Tyto zvěsti dodaly mnohým myslí tak, že odhodlali se putovati do Leydenburgu a státi se zlatokopy. K těm připojilo se veliké množství takových přistěhovalců ze všech dílů světa, kteří přišedše do polí diamantových s trochou peněz tam ji „prodolovali“ nebo peníze své buď propili buď prohráli, a proto chtivě jali se příležitosti, že mohou pustiti se zase v hon za štěstím, jež marně hledali v Australii, Americe, v Novém Skotsku a jinde.

Čím více přibližoval se čas zamýšleného odjezdu, tím horlivěji a rozsáhleji konal jsem přípravy. Tak opatřen byl vůz novými železnými obručemi; aby pak nepraskly obruče pod plachtou – na druhé cestě mé bylo mi jeti lesnatými krajinami – vložena byla mezi tři nepromokavé vrstvy plátěné železná drátěná síť. Avšak síť i malá vížka pro vyhlídku, kterou postavil jsem na voze, ukázaly se později cestou býti nepotřebnými. Když bylo pokdy, cvičil jsem se v umění jezdeckém; v skutku pak bylo na druhé výpravě mé dosti příležitosti, abych zkusil dovednost svou v té příčině. Nezdravá roční doba požádala též ode mne své daně: uchvátla mne prudká zimnice, z níž jsem se jenom poněnáhu zotavoval. Nemoc ta přiměla mne, abych odjezd svůj z polí diamantových urychlil pokud možná nejvíce. Lék, který mne tehdy vyrval z nebezpečí, byl snad svého způsobu jediný. Bude-li mi v závěrku dopřáno místa, míním ho ještě zvláště vzpomenouti.

Přítel E., který zkoušel štěstí svého jsa dýmantokopem v kopanině Old de boerské, avšak s nezdarem pořád stejným, svolil, že doprovodí mne také na této druhé cestě. Chtěl viděti ještě větší kousek Afriky a po svých slovech „pomoci mi, kde by byl s to“. Prosil jsem ho, aby jako na první výpravě ujal se dohledu nad vozem, což též učinil konaje ho způsobem nejlepším a velmi poctivě.

Druhou cestu nikterak nepovažoval jsem za hlavní svou výpravu, nýbrž za druhou ale větší cestu výzvědnou, na níž chtěl jsem uraziti aspoň polovici vzdálenosti od polí diamantových

ku řece Zambesi a nových nabytí zkušeností pro zamýšlenou velikou výpravu do Střední Afriky.

Mezi mými předešlými léčenci byl mladý muž z Pruského Slezska, který projevoval vůli, že by mne doprovodil. Byl bych jej přijal, ježto jsa dovedným zámečníkem byl by býval mohl provésti hrubší správký na puškách. Avšak za jednoho krásného jitra, když jsem zaručil se zaň u jeho věřitelův a zaplatil část jeho dluhův, zmizel na vždycky pozůstaviv mi laskavě, abych spořádal se s jeho věřiteli. Byl to úkaz velmi obyčejný v diamantových polích, která tehdy hostila ještě hejno podezřelé chásky.

Přímluvou přítele Eberwalda dal jsem se přes veškerý smutné své zkušenosti pohnouti, že vzal jsem F-a za průvodčího na cestu Za třetího společníka přítel E. přivedl jednoho dne svého známého, pana Bolyho z Hannoveru a velmi se zaň přimlouval; nelitoval jsem toho později nikdy, že jsem ho přijal. Jeden můj léčenec obstaral mi potah osmi volův a za pohůnka Griquu.

Byl jsem vůbec tentokráte mnohem lépe vystrojen než na prvé cestě; koupil jsem také sextant, jehož užívati naučil mě bývalý námořní důstojník. Bohužel nebylo mi dopřáno, abych ho užil, neboť nemohl jsem se nijak dopídití výtisku „Nautical almanachu“.

Třetího listopadu opustil jsem konečně pole diamantová provázen jsa panem Eberwaldem. Bolym, F-em a služebným Griquou, potom devíti psy, mezi nimi byl můj věrný Niger, jízdeckým svým koněm a osmi tahouny. Z Dutoitspanu zamířil jsem nejkratší cestou do Klipdriftu; z Klipdriftu chtěl jsem jeti do Hebronu údolím Vaalským nahoru a z Hebronu dáti se napříč směrem ku městu Gassibonovu a potom dále k Taungu, sídlu batlapinského krále Mankuruana, v němž jsem posud nikdy nebyl. Takovýmto způsobem myslil jsem, že prohlednu si kus pravého břehu Vaalského, jehož jsem posud neznal a že projedu zemi Gassibonovu od jihu na sever, kdežto jsem ji na prvé své cestě protáhl od západu na východojihovýchod. Prvý svůj denní pochod skončili jsme u farmy Old de boers.

Vyrazivše příštího rána došli jsme ku troskám, ležícím několik mil před rozvalinami missijního stavení blízko nynější missijní stanice Pnielské, o kterých stala se už zmínka. Na této cestě pozoroval jsem sníženinu na planině, která byla mně od prvé cesty známa, porostla jsouc zakrslým ovčím křovím. Na planině této, než ještě sklání se k řece Vaalu, rozkládá se jezero asi 11/2 míle dlouhé a široké. Na březích jeho prohánělo se množství černých ptákův a jeřábů. Když jsem se jim s Nigrem přibližoval, pes sledoval jakousi stopu v pobřežním sítí,

potom najednou se zastavil a vrtě ocasem činil mne pozorna na malou hustou sítinu. Přichystav se k ráně dal jsem psu znamení a ten skočil ku předu; s ním zároveň vyskočil ze sítí rudosluchý zajíc, který byl pochoutkou při prvé našem obědě na této cestě. Jedouce dál užili jsme nové silnice, vylámané od trestancův u samé řeky do skály, a tak vyhnuli se hlubokému písku na planině, který způsobil nám na prvé cestě tolik potíží. Na večer dospěli jsme toho místa, na němž jsme v únoru roku 1873 zažili zlou noc.

Druhého dne vydal jsem se do okolních křovin na honbu, byl jsem však brzy zavolán F-em zpět, jenž mi oznamoval, že když napájeli se tahouni, vyhnání časně z rána od Pita, služebného našeho Griquy, na pastvu, jeden z nich zabořil se až po krk do pobřežního bahna. Nechavše Bolyho u vozu, pospíchali jsme na to místo a našli „Platberga“, jednoho ze svých tahounů ve strašném postavení. Byl to perný kus práce, vybavit zvíře ze stavu nad míru nepříjemného. Nejdříve snažili jsme se, abychom odházejíce od zvířete lopatou bahno, vyzdvihli je sochory. Pokus ten však vyšel na zmar i marně také pokoušel jsem se vytáhnouti vola svým hřebcem. Posléze přehodivše zvířeti přes rohy lano zapřahli jsme do něho čtyři voly a šťastně vytáhli ubohého Platberga. Den však byl ztracen, neboť bylo nutno, abychom zvířeti skoro schromlému popřáli odpočinku.

Doufaje, že příštího dne dohoním to, co jsme promeškali, vybral jsem se s ranním úsvitem na další cestu. Cesta utíkala nám rychle, neboť na veliké mé překvapení shledal jsem, že silnice od prvé mé výzvědné cesty mnohem jest lepší. Po šestihodinné jízdě stanuli jsme na břehu Vaalském.

Dříve než došli jsme řeky u Klipdriftu, bylo mi oželeti dvou psů; jeden z nich za nočního našeho pobytu u řeky běžel nejspíše napít se do ní a tam byl bezpochyby usmrčen hyenou, druhý ocitl se u Klipdriftu pod kolem a byl zabit.

Převozník na Vaalu odepřel nám svých služeb, poněvadž se bál, že při nízké vodě a s těžkým našim vozem narazí člunem na dno; ukázal nám tedy na brod, dále po řece se nalézající. Po neblahých zkušenostech, kterých nabyli jsme na velikonoční hod Boží, bylo třeba, abychom brod tento ohledali s bedlivým pozorem. Řeka Vaal vyschla až na strouhu, sotva šest metrů širokou; brod byl písčit, ostatní pak část řečiště jedním jediným náplavem zelenokamenů zvicí hlavy a ještě mnohem větších. Než beze všelikého úrazu přešli jsme řekou a rozložili se blízko Klipdriftu táborem. Za odpočinku podivil jsem se, když mně Pit přinesl diamant asi čtvrt karatu těžký. Co se volí pásli, ležel kolik hodin na zemi a prohlížel vypodsívaný písek, z

něhož už dříve dýmantokopové vybrali svou kořist'. Tak našel kamínek; přijal jsem ho, abych uložil jej do své sbírky; později ztratil se mi, nevím jak.

Vyrazili jsme ještě téhož večera a jeli do skalnaté výšiny, na níž nahoře stála krčma, obklopená kolem dokola výskajícími, to jest opilými Koranny. Opětovaný pokřik „Wach mit det wagon, Wach“ zarazil nás a přiměl mne, že jsem poručil zastaviti. Za nedlouho objevil se na pravo i na levo obličej, zarudlý během, ale také neřádkým požítkem Gambrinského nápoje; nenadálý zjev dvou masitých obličejův, označených několika temnými body a místy, provázen byl proudem řeči, jež přerývaly silné oddechy a prudký kašel. S jedné strany zaznívala hollandština, s druhé angličina. Co chtěli vlastně oba chlapíci? Pít nejprve pochopil slova dle zdání zvučná, ale vpravdě nesrozumitelná. Prvý byl sheriff (policejní úředník), druhý policeman (strážník): „Páni“ přiběhli žádající deset šilinkův odškodného pro muže, jehož pozemek moji tahouni za pobytu našeho u Klipdriftu strašně prý zpustošili. Těchto deset šilinkův jest prý mně zaplatiti, sice jinak nepustí prý mne ani o krok dále. Ačkoli jsem věděl, že oba přehorliví sluhové spravedlnosti hloupé užívají lsti, vyhověl jsem přece jejich žádosti. Sotva že obrátili se k nám patama, když F., jež znepokojoval osud desíti šilinkův, učinil nás pozorny, že oba pomocníci svaté hermandady zmizeli v krčmě, aby, jak velice podobalo se pravdě, vypili skleničku kořalky na zdar statkáře, kterého poškodil náš dobytek.

Jeli jsme pozdě do noci, při čemž vzdálili jsme se od řeky Vaalu, jež opisuje zde na pravou stranu oblouk k jihojihovýchodu. Krajina, kudy byla naše cesta, skládala se ze skalnatých výšin křovím porostlých, jež buď pokryty byly alluvialními pláněmi, často na míle dlouhými, aneb odděleny byly od sebe takovýmiž rovinami, které se znenáhla skláněly k řece. Četné ohně po obou stranách byly svědky dvorců Koranských a ze bližších slyšeli jsme zřetelně brekot kůzlat a koz. Zdálo se, že všechny tyto dvorce leží na svahu kopcův obyčejně v nějakém úhlu na místech chráněných před severními a severozápadními větry. V této pozdní hodině potkali jsme ještě dva smíšence, kteří cestovali z republiky Transvaalské do Klipdriftu a jižto učinili nás pozorny na dva hluboké dešťové výmoly, kterými bylo nám brzo potom projíti, zdálo se mi nejvhodnějším, abychom dále nepokoušeli bohů, nýbrž položili se zde táborem. Brzy vzplápolal vesele oheň, praskal a syčel tak mile, že jsme zase byli veselé myslí. Ano na F-a působily hlučný praskot ohně a vonná mokka tak mocně, že povstal slavnostně mezi večerí a zdvíhaje naplněný plecháč provolal přípitek soudním mandarínům 25. řádu, v Klipdriftu meškajícím. S přípitkem tím souhlasila celá společnost, běloši i černoši, tak že plecháče cinkaly jasně tichou nocí.

Sedmého listopadu byla krajina táž jako večer před tím, jenom nařikali jsme, že nebylo lze naléztí blízko cesty vody. Zásobu, kterou jsme vzali s sebou, spotřebovali jsme večer, ráno a v poledne, a na jinou nebylo naděje než až u řeky.

Ke čtvrté hodině dojeli jsme Hebronu, kterým však, nezdržující se, pouze jsme projeli, abychom ještě za dne dospěli místa, kde zamýšlel jsem opustiti cestu z Hebronu do Christiany a dáti se přímo ku městu Gassibonovu. Za těch několik měsíců, jež uplynuly od prvního pobytu mého v tomto místě, pozůstatky města druhdy kvetoucího scvrkly se ještě více. Špatná cesta přinutila nás brzo, abychom zastavili. Příští ráno nabídl se nám za vůdce mladý Batlapin, kterého jsme potkali, an provázen jsa otcem ubíral se z města Gassibonova k Vaalu. V poledne položili jsme se ve stínu košatého stromu citlivkovitého, abychom si jako obyčejně odpočinuli a po několikahodinném pochodu stanuli jsme uprostřed planiny na nocleh.

Byl to krásný obraz nad míru půvabný, který prostíral se tu před námi. K jihu a západu lemovaly obzor Hebronské výšiny a výběžky jejích, stkvějící se v nachové záři, jež rozkládala se do nedozírama nad rovinou v podivuhodném tmavém zbarvení a nemylným byla hlasatelem jihoafrické noci, která, není-li na nebi chmur, tak jest krásna, že bys hned tak brzy nepohledal jí rovné. Tichý vánek pohyboval kolem nás kvítím na palouku, jenž zde onde zastíněn byl tmavozelenými keři, ve skupinách stojícími. Tráva, kterou na palouku rozeseil vítr, těkavá pak zvěř zadupala do země, pokrývá v létě širou rovinu zeleným vonným kobercem a sotva kdy v zimě zasypaná bývá kyprými kotoučky sněhovými – toliko po žlutavohnědé barvě stébel jejích poznáváme, že zlaté slunce usmívá se na polokouli severní. Brzy šlehají plaménky pod suchými haluzemi, hustě na sebe nakupenými, a mezi nimi, a pojíce se v jeden plamen, točí se k jedné a téže straně – na severovýchod. Zdali pak k milé vlasti? Tichý vítr večerní, který je rozdýmal, věje dnes směrem, jež vyhledávám nejraději a kterým přechoo oči bezděky pohlížejí v tesklivé touze. Oheň, rovina, Gassibonova země, Afrika jsou zapomenuty, jenom ucho doslýchá chvilkami lidské zvuky, jež mysl hned spojuje se vzdálenou vlastí. Černý stín zakmitnuv se před ohněm, zrak můj oslňujícím – byl to stín našeho mladého vůdce – upamatoval mne na přítomnost. Byl to klidný večer a za ním přišla klidná noc, jež jsouc protivou noci předešlé popřála nám dobrého odpočinku a zároveň posílila nás k tomu, co nás postihlo příštího dne, ač jsme toho netušili.

Tahouni, pasoucí se poněkud opodál, přiběhli sami a lehli si blízko vozu, kdežto my rozloživše houně své do kypré vonné trávy a jsouce obklopeni převislými jemnými stonky, latami a květy brzy zaslouženým usnuli jsme snem. Druhý den časně z rána pokračovali jsme

v cestě. Dle slov vůdcových páčil jsem vzdálenost až k městu krále batlapinského na 35 anglických mil; zastrašilo nás však trochu, když se vůdce přiznal, že v krajině, kterou nám bylo jít, nebylo vody. A v skutku po celý den bylo se nám spokojiti tím, že našli jsme vodu potřebnou k obědu, ale posilňující nápitek zůstal pouze nedostižným přáním.

Jdouce na severoseverovýchod přišli jsme brzy do kraje, ve kterém, jak nám náš vůdce vypravoval, několik asi měsíců nepršelo, neboť čím dále jsme se brali, tím tráva byla žlutější a sušší. Ačkoliv cestovali jsme za pozdního již jara, tož bylo s počátku jen tu a tam nějaké stéblo travní nově vzrostlé, dále pak neviděli jsme žádných, a jen zřídka spatřovalo oko prvé lístky zvonice (*Amaryllis*), avšak suchem zpola už zvadlé.

Stoupající ponenáhlu vzhůru přišli jsme na malou planinu. Čím výše jsme přicházeli, tím více řidlo křoví, tím zvadlejší bylo veškeré rostlinstvo. Od severozápadu zdvihl se dosti silný vítr, který se hvizdem prorážel vysokými stébly travními, až se ohýbala a zdvihala zase jako osení. Vítr ten nám byl vítán proto, že mírnil veliké parno a schlazoval naše horké rty. Tahouni, kteří naposled pili asi před třiceti hodinami, postupovali jenom velmi zvolna; nemohli jsme jich také v takovém parnu pobízeti, neboť cesta byla do vrchu. Již dvě hodiny brali jsme se stezkou, a vůdce náš pravil, že až dojdeme na nejvyšší část planiny, bude se nám uhnouti poněkud na pravo (na severoseverozápad), kde prý přijdeme na koleje, neboť morena (král) poroučí tudy časem jezdit s vozy, když vezou dříví do polí diamantových. Půjdem-li pak na levo po kolejích bez zástavky až do noci, dorazíme prý ku chýžím domorodců. To byla pro nás, kteříž jsme žízni skorem umírali, neutěšená potěcha.

Za krátkého odpočinku na svahu náhorní roviny upoutal naši pozornost temný mrak, vznášející se dlouho téměř nad samou planinou, jež sluha můj, najatý vůdce i my všickni prohlašovali jsme za nesmírné hejno kobylek. Když dospěli jsme kraje náhorní roviny, vyrušil mě náhle z mého dumání výkřik, jenž pocházel od jednoho z mých druhů ve voze. Zděsivše se všickni toho, co jsme spatřili, vykřikli jsme zoufale. Rovina před námi se prostírající a vysokou suchou travou a křovím porostlá, již bylo se nám bráti, byla ohnivým mořem. Požár šel ve vzdálí 5–6 anglických mil přes naši cestu; temný onen mrak, který uviděli jsme před hodinou, byly vystupující husté spousty dýmu, hnané k východojihovýchodu. Prvý z nás vzpamatoval se tmavý vůdce a činil nás pozorny na koleje sotva 20 krokův od nás, jež dle jeho slov šly středem ohně. Přiblížili jsme se asi na 600 kroků požáru, který sáhal na pravo až ku pásmu pahorků, pnoucích se takořka rovnoběžně s ním. Krajina v tu stranu byla rovna; na levo planina prohýbala se po pravém boku požáru v úžlabinu, asi 300 kroků širokou, na jejímž

konci oheň právě tou chvílí se rozlézal. Úžlabina tato byla na levém kraji omezena pahorkem asi 13 metrů vysokým a poněkud křovím porostlým, jenž maje na sever skalnatý a příkrý sklon zároveň byl severním svahem planinné vypnuliny, na niž jsme právě došli. Co tu počítí? Bylo třeba jednati rychle, hned. Bylo nám ujiti požáru, nicméně však snažiti se, abychom postupující v před došli konečně ukojení strašné své žízně. Také potah velice byl strmáčen, tak že nebylo lze nastoupiti zpátečný pochod buď na jih buď na východ k řece Vaalu. Na východ ustupovati nebylo též proto možná, ježto požár rychle postupoval ku předu, tím méně však z té příčiny, že tahouni mohli sice hnáti se úprkem travou asi míli, nikoliv však mil 10 až 15 – a tak byl Vaal směrem východním daleko.

Nezbývalo, než abychom jeli ku předu; ano, ku předu, avšak kterak, abychom vyhnuli se ohni, abychom uchránili se zuřivého živlu? Spáliti kolem sebe trávu a čekati, až požár k nám se přiblíží, bylo nemožno, ježto měli jsme ve voze kromě několika tisíc nábojů 300 liber střelného prachu – nemožno, protože plachta na voze a dřevěné části jeho prohřátý jsouce sálavým žářem slunečním tak, že do rukou pálily, mohly snadno vznítiti se hořícími haluzemi a žhavými listy, větrem k nám zanášenými – nemožno, poněvadž vezouce s sebou líh a pálenku, vody pak žádné, nebyli jsme s to, abychom hasili, kdyby něco na voze chytilo. Pohled můj spočinul na pahorku po levici; bylo by snad možná, abychom unikli onou roklí? Zdálo se, že oheň až dosud vzdálen jest asi 300 krokův od pahorku; blížil se však i k němu i k nám, ačkoliv ku pahorku ne tak rychle, jelikož ležel poněkud od větru. Ano, bylo lze vyváznouti, kdybychom byli s vozem již u pahorku na volném prostoru a kdybychom tak mohli objeti požár, asi 100 kroků široký.

Za ohnivým mořem rozkládala se na míle cesty černá plocha, sežžené pole, nad nímž zaplápolaly ještě zde onde plameny ze zbytků hořícího keře. Sděliv se společníky svými svůj záměr došel jsem obecného souhlasu. Tmavý sluha pochopil dobře „a Bass sol dun“ a pohled temných jeho očí svědčil, že přičiní se ze všech sil, aby vedl a udržel tahouny v naznačeném směru.

Teprva nyní, vyšvihnuv se na koně, rozhlédl jsem se po prostoru, jímž bylo nám projeti ba proletnouti. Nemohl jsem zadržeti výkřiku, neboť vzdálenost mezi námi a pahorkem, asi 1000 kroků široká, byla povlovným svahem, v nižších částech trochu sráznějším, jenž porostlý byl křovím a travou a poset skalními balvany; což kdyby se rychlou jízdou zlámalo na některém ze hnědých kamenů kolo? Neměl jsem však času na rozmyšlenou, druzi moji

postavili se na svá stanoviska, Boly zapráskal bičem a dal obvyklým „Fat an“ znamení k rychlému běhu do ohně a z ohně.

Pohánění jsouce křikem, ranami bičem a větvemi jakož i strašlivým pohledem po pravici, odkud víc a více blížili jsme se ohnivým vlnám, volí uháněli s těžkým vozem jako s prázdnou nějakou károu. Často myslil jsem, že vůz už leží na boku, tak vysoko chvílemi ocitlo se některé kolo na skalním balvanu, ana v nejbližším okamžení obě přední kola tak prudce najela na kamení, že tahouni zapřažení u samého vozu nárazem tím byli poraženi. Vedro bylo nesnesitelné, protože vítr stále hnal proti nám, praskot suché trávy a křovin, valnou většinou zelených, naplňoval ohlušujícím hřmotem vzduch, obtěžkaný hustým dýmem a hořícími stonky travními, ratolestmi, listy a p. Jezdecký můj kůň nebyl žádné plaché zvíře, ale divadlo po pravici poplašilo ho a zdivočilo, tak že sotva jsem ho mohl ukrotiti.

Než hnali jsme se dále. Můj kůň několikrát klopýtl přes úskalí a padl do křoví, neboť bylo mi neustále prohlížeti plachtu vozovou, abych odstranil rychle oharky, kdyby některý zaletl na ni, i bylo mi také naznačovati Pitovi „vůdci“ a Bolymu „vozotaji“ směr, kterým měli se bráti, aby vyhnuli se větším balvanům, jež jsem s koně mohl pozorovati.

Křičíce a pohánějící voly, kteří slintali hustou pěnu, a běžíce přes hory a doly úpalným vedrem slunečním a žářem blízkého plamene společníci moji nesmírně byli uondáni; když konečně přišli jsme pod straň, bylo nám všem několik minut lapati vzduch, všickni poranili se více nebo méně v obličejí a na rukách, všickni nesčíslněkrát klopýtli a padli.

Dospěvše doliny shledali jsme, že požár přiblížil se již na třicet kroků pahorku, kdežto 200 kročejů dále jsa od něho více než 100 kroků vzdálen uhasínal; byl tam zadržen suchým výmolem, an u nás prošlehl velmi mělkou jeho část, přes niž jsme bez obtíže přešli. Můj kůň třásl se tak, že sotva stál na nohách a volí funěli silně majíce hlavy skloněny k zemi, a přece zbýval nám nejtěžší úkol: než mohli jsme zatočiti se na levo, bylo nám jenom ve vzdálí třiceti kroků od ohně ujeti podlé něho asi 100 kroků. Ačkoliv byla krátká ta cesta, již bylo nám uraziti, tož čekala nás na ni záhuba jistější než na oné, kterou seřítli jsme se se skalnaté stráně. Suchý keř, vzdálený mezi mnou a ohněm sotva 15 krokův od vozu a vznícený hořící haluzí, byl druhým heslem této naší štvance.

„Haló hý,“ tahouni „vzali“, než sotva ušli pět kroků, zabočili omámeni jsouce hustým dýmem ke skalnatému pahorku, při čemž by byli zajisté vůz zvrátili. V tomto rozhodném okamžení skočil společník, vedle nich po mé straně běžící, na druhou stranu ku pahorku a tam podařilo

se mu s ostatními druhy a s tmavým průvodčím sehnati tahouny zase na rovinu. Bijte, křičte, sice jsme ztraceni a vyletíme do povětří! A tu uháněli jsme hustým čpavým dýmem, ve velikých kotoučích se točícím, popelem, zdviženým od větru, přes hořící stébla travní, úlomky kůry, žhavé a plápolající haluze – jako bychom až na pud zachovali sebe zbaveni byli smyslů – středem zhoubného živlu, abychom dostihli volnějšího onoho místa, z něhož kynula nám záchrana a jež vzdáleno bylo ještě 80, 70 ba toliko ještě 50 kroků. Žár byl tak strašlivý, že jsem se v každém okamžení obával, aby plachta vozová nechytila plamenem.

Jen ještě 20 kroků – zdali pak tahouni vytrvají; supí a potácejí se pode jhem! – Konečně, Bohu díky, jsme na místě; po naší levici širá travina, po naší pravici roklina, asi tři metry hluboká a čtyři metry široká, a za ní tráva, zčernalá na uhel. Skočím ze sedla, rychle sejmu je a zamírím ke svým druhům, kteří vrhli se do trávy. Nemohli skoro ze sebe vypraviti slova. Obličej je jejich jsou zarudly krví, ruce sukovatými větvemi a častými pády do krve odřeny a rozškrábány, oči pak téměř vylezly jim z důlků. Oděv Pita, jemuž prvému s předními voly překonávati bylo překážky (křoví atd.), i košile jeho roztrhány jsou na cáry, se zad a s prsou řinula se mu krev z dlouhých, na štěstí však nehlubokých ran.

Jedouce dále po svahu vzhůru snažili jsme se, abychom zase dojeli kolejí, táhnoucích se na příč přes požár ku Gassibonovu městu, což se nám také podařilo, ačkoliv bylo se nám, zemdlým zvířatům k vůli, zastavovati vždy po 200 kroků. Jeli jsme po kolejích na sever přes rovinu, tak že dostalo se tím nebohým tahounům značné úlevy v jízdě. Mezi tím nastal večer. Hrozná nás trápila žízeň a v té nouzi pustili jsme se do octa svlažující sobě jím rty. Výkřik Pita, kráčejíciho napřed, vytrhl nás všecky z pochmurného zadumání. „Bass, kick da so sin ye det Hartebeeste?“ Všickni jsme se naklonili v před a v skutku, mladík měl bystrý zrak. Na příč přes naši cestu asi 300 kroků před námi klusaly tři antilopy laní mimo nás. Byli jsme však příliš uondáni, příliš zemdleni, tak že spokojili jsme se pouhým na ně pohledem.

Seznal jsem v Africe tři odrůdy antilopy laní: obyčejnou gazellu laní, která nalézá se od kolonie Kapské až k řece Zambesi ale častěji ještě v jižnějších a středních křovinatých krajinách jihoafrických, dále sesepi čili zuluskou antilopu laní, kteráž bydlí na témž území, ale vyskytá se také severně za Zambesim, kdež jsem zastihl také třetí odrůdu, jež však více jest příbuzna prvé než druhé, ana se antilopa zuluská více podobá gazelle pestré. Majíc hlavu kladivitou a rohy do uhlu zahnuté obecná antilopa laní jest nejošklivější ze všech gazelí. K antilopě sesepi se ještě vrátím, obecné antilopy laní však dotknu se tuto několika slovy. Zastihl jsem ji nejčastěji mezi řekou Vaalem a solným jezerem Sojským, slyšel jsem však

také, že nalézá se hojně též na východě a severovýchodě kolonie Transvaalské a v severním díle kolonie Kapské. Zvíře to vyhubeno jest více než jiné druhy antilop a to nejspíše proto, poněvadž jest méně plaché a smělejší než ostatní. Žije v menších tlupách a vyskytuje se nezdávka v krajích, obývaných pakoněm žíhaným. Že v severním díle střední Afriky Jižní řidčeji se vyskytá než v jižním, toho příčina jest asi ta, že jí Bamanquatové pro její kůži dávají přednost' před ostatní zvěří a to proto, poněvadž východní Bamanquato zvolil si kůži tohoto zvířete na svou malou koženou halenu, národní svůj plášť.

Ve krajinách křovinatých, ale méně lesnatých honívají antilopu laní na koních; je-li pronásledováno, zvíře utíká neobratným během, který pochodí od jejího vysokého předku a záhřivku. Myslím, že tato odrůda (Antilope caama), ačkoliv jest ze tří zmíněných nejobecnější, přece v evropských zvěřincích náleží ke vzácnostem a že odrůda z krajin za řekou Zambesi v nich nikde se nenalézá. V lesích jakož i v zemích středních Bečuánů lovci hledí, aby se jim přiblížili za stromy a křovinami. Na takových místech zvířata zdržují se pokud možná na kraji některé mýtiny, nebo v částech méně křovinatých, aby lepší měla rozhled, kdežto v bezlesých krajinách přebývají jen na místech vysokým křovím anebo skupinami keřů porostlých, vůbec pak bydlejí pouze na rovinách. Bílí lovci honí a střílejí je po výtce toliko s ostatní zvěří, slony, pštrosy a p.

Hrozný den byl skončen, vůdce náš měl co dívat se, aby dobře šel po kolejích, následkem požáru popelem naplněných a proto neznalých, a tak aby pravým směrem dovedl nás do malé osady domorodců. Nejen rty byly vyprahly, také celá ústa jakoby nám zuhelnatěla a trapnou suchotu cítili jsme až v hrdle. Nehovořili jsme už a každý z nás snášel tiše bolest' svou, jak mohl. Doufali jsme, že chladná noc vše spraví, ale ta byla výnimkou tepla a též vítr přestal skýtatí nám skrovného svého občerstvení. Jízda noční podlé úpatí skalnaté výšiny, křovím a stromovím porostlé, nezpříjemnila také nikterak našeho radostného cestování. Jednou smeklo se nám zadní levé kolo do dešťového výmolu tak, že vůz se nám jen divem nepřevrhl a na blízkém úskalí větší neutrpěl pohromy. Konečně zaslechli jsme štěkot psí a brzy potom jednotvárný zpěv tmavých děvčat, nebeský zpěv pro naše zmalátnělé duše. Nikdy potom na pozdějších svých cestách nepozdravil jsem těchto jednotvárných a jednoduchých zpěvů, jež tmavá děvčata stále opakují a dřevěnými kastagnetami doprovázejí, s takovou rozkoší, s takovým ohlasem ve svém srdci, jako toho večera. Žízeň jest přece z nejstrašnějších pocitů, které jsou s to, aby člověka zmalátnily, ba utrýznily.

Konečně spatřili jsme na svahu po levici a poněkud před námi několik rudosvětlých míst, která o tolikéž ohních svědčila. Nechal jsem vůz státi, s týmž úmyslem společníci moji a průvodčí učinili podobně a všickni pospíchali jsme k lidským příbytkům.

Psi přiběhli nyní jako letem k nám, an zpěv umkl, a před námi objevila se tmavá postava obyvatele domku, jenž nemálo byl překvapen, že v této chvíli a na tomto místě vidí jeti kolem vůz. Jakmile spatřil jsem člověka před sebou, vypadl jsem na něj, uchopil ho za ramena a křičel naň chraplavým svým hlasem „Meci, Meci“. Napadený vyrazil ze sebe křik, nejspíše výstražný hlas, neboť průvodčí náš, svíjeje se nad tím smíchem, nemohl promluvit slova. Po chvíli přinesl muž ve velikém rohu volském smrdutou tekutinu prohlašuje, že jest to veškerá jeho zásoba vody, a žádaje za ni půl koruny. Ani množstvím ani jakostí tekutina tato nebyla s to, aby jen poněkud uhasila naši palčivou žízeň. Konečně podařilo se nám, že jsme přání svá domorodci vyložili srozumitelně a za krátko potom přinesl se dvěma ženami několik velikých hrnců mléka, jež jsme hltavě až do dna vyprázdnili, žádaje za všecko to mléko pouze 6 penců, tedy pětinu toho, co chtěl za vodu. Zahnavše takto svou žízeň chtěli jsme též ukrotiti hlad, a brzy vzplápolal veliký oheň, na němž pekla se skopová kýta.

Požár trávy na planině byl patrně hlavním předmětem hovoru; na jihu posavad ještě byla široká záplava na nebi důkazem, že požár postupoval dále. Požáry tyto lidé zavinují často neopatrností, tam však, kde je keřův a stromů po skrovnu, zapalují je v pozdní zimě statkáři nebo domorodci a to zejména v suchých létech, aby, jak říkají, tráva lépe rostla. Taktéž vedli si druhdy lovci pštrosů ve vnitru Afriky, aby pštrosy, kteří dychtivě vyhledávají zelenou pučící trávu, přilákali na taková místa. Požáry takové přechasto pozorovati lze v kolonii a ve Svobodném státě na rovinách, porostlých nízkými, sotva půl metru vysokými keři ovčími (Scapbush); přiblížíme-li se k nim asi tři anglické míle, tu spatříme potom za tmavých nocí jeden nebo více rovných, delších nebo kratších „žhavých pruhů“, jak pláží se pomalu po zemi.

Vyrazivše opět druhý den ráno dostali jsme se zase za půl hodiny do kolejí, jež dál už byly vyjety v řádnou cestu, na níž jsme v březnu po odjezdu z města Gassibonova jeli k řece Vaalu. Zde rozloučil se s námi přívětivý náš průvodčí, i jeli jsme s kopce skrze jednu z roklí, které sklánějí se ku Gassibonovu sídlu. Strany (t. j. stráně) široké rokly, jež úží se jen na tom konci, kde otvírá se k městu, ukazovaly stupňovitý sklon skalních vrstev, jež byly zřejmy přes to, že pokrývala je bujná tráva. Vzpomněl jsem si tu na pana Jiřího Stowa, který s neobyčejnou pečlivostí zkoumal takové horské stupňoviny v kolonii Kapské. Vodorovné plochy těchto

stupňovin příroda posázela stromy citlivkovitými tak, že byly nenepodobny našim třešňovým sadům, vysázeným na stráních.

K poledni vjeli jsme do Gassibonova města a prošedše je položili jsme se táborem pod několika stromy asi uprostřed kotlinatého údolí u samé jedné strže dešťové. Dno celé kotliny jest jediný bujný pažit, který leže ve hloubce a svlažován jsa prameny, vytékajícími nad údolím z rozlehlé rokle, zůstal zelený, i když všecko jinde sluncem bylo spráženo. Pit hnal sledován jsa Eberwaldem a F-em voly ku pramenům, než kolem nich bylo asi dvacet žen rozestaveno tak, že společníci moji čekali tu přes půl druhé hodiny, než se dostali k vodě.

Jest podivu hodno, jak málo rázni jsou tito východní Batlapinové, smíšení s Bamairy. Za doby suchoty jest ženám čekati kolik hodin, aby nabraly si potřebné vody. A přece, kdyby prameny se vyčistily, vlhká, bažinatá půda nedaleko nich se vykopala a hráz se vystavěla, bylo by v cisterně takto vyhloubené nejen s dostatek pitelné vody pro obyvatelstvo Gassibonova sídelního kraalu, nýbrž i ve zřízeném rybníce nad potřebu nápoje pro veliký počet domácího dobytka. – Mezi tím přišel sám Gassibone provázen jsa svým bratrem a několika muži, z nichž největší část' oblečena byla v obyčejný šedý bavlněný šat, někteří však přes nesmírné vedro v kožené haleny, aby vypátral, co v jeho městě hledáme. Žádal jsem ho, aby mně prodal kozla, ježto nedoufal jsem, že bych na cestě mezi tímto městem a Mankuruanovým sídlem na Hart-riveru, po níž domorodci sem tam přecházeli, dosti zastihl zvěři.

Bylo by to bývalo s ujmou důstojnosti Jeho výsosti královské, kdyby byl býval svolil hned. Neměl žádných koz – později mínil, že má některé, potom žádal za skleničku kořalky, posadil se na naše vodní vědro a jal se s bratrem a dvořanstvem svým, jež dílem sedělo na bobku v trávě, dílem opíralo se o stromy, uvažovati zevrubně prodej kozy. Poněvadž mluvili sečuanou, nerozuměl jsem jim, než slyšel jsem nesčíslněkrát jedno a tože slovo, které jsem později sdělil s Pitem a ten stlumočil mně je slovem kalpater (kozel). Konečně povstal jeden z mužův, přistoupil ke mně a pravil ukazuje na náčelníka (krále), že mně Morena Botlacice Gassibone prodati chce kozla za half pund (5 zl. 50 kr.); kteroužto nabídku hned jsem přijal. Jeho Jasnost' ráčila mne poctiti ještě delší rozmluvou, a tu skončivše pokračovali jsme ve své cestě.

Když vyjeli jsme skrze rokli, naproti městu ležící, na výšinu, vystoupila temná mračna, která byla znamením bouře a dlouho želaného deště. Sestoupili jsme se v poradu, a protože Pit mínil, že bouře zajisté táhne k nám, vyprahli jsme ve vzdálí sotva tří anglických mil od města.

Pit soudil dobře; mračna skupila se v husté spousty, které blížily se víc a víc, a než uplynula hodina, spustil se nad námi notný lijavec. Co bychom bývali předešlého dne dali za takové dobrodiní! Byl to jeden z nejprudších asi dvouhodinných přívalů, jež seznal jsem za čas svého pobytu v Jižní Africe. Ještě za vydatného deště přišli k nám dva polonazí Batlapinové vlekouce kozla, velmi se jim vzpírajícího.

Když slunce zacházelo a pědivé vody už odtekly pospíchající jen v úzkých stružkách k rozzuřenému proudu, opustili jsme stráň a táhli jsme dále. Cesta šla skalním údolím jen místy rozlehlejším, jež po naší levici hustě bylo křovím zarostlo. Niger, který běžel napřed, jal se najednou od nás na pravo ve vysoké trávě štěkati, i zdálo se potom, že pustil se za něčím přes cestu; co by to však bylo, nemohli jsme viděti. Pozoroval jsem, jak skočil ku předu a potom zase zpátky. Bylo mi to nemálo podivno a proto zastavili jsme ihned a pospíchali za Nigrem. Stál právě u houštiny, obklopující obrovskou kupu vřekazů – vysokou, nahoře otevřenou troubu – a štěkal prudce na kořist, tam uschovanou, v čemž mu ostatní naši psi příběhše s námi věrně pomáhali. K nemalému svému úžasu spatřili jsme žlutavou kobru, přes 21/4 metru dlouhou, jež otočivši se kolem trouby s krkem mocně nadutým hlasitě syčela na psa. Skoliv hada ptačími broky vytáhl jsem ho ze křoví, abych uložil jej do svých sbírek.

Na večer přišli jsme do širokého úvalu a vystoupivše z tohoto údolí zabočili jsme podlé stráně k severu na cestu do Taungu, jež byla nám označena za nejkratší. Neujeli jsme tím směrem ani sto kroků, když se skalnatých vrcholků písečných a sykomorami porostlých zazněl k nám mnohohlasý křik pavianův, totiž štěkot cha-cha, byť i rozmanitě modulovaný, přece většinou hlubokým barytonem se ozývající. Naši psi jim odpověděli a hnali se na skálu, any těkavé, mrštné opice zmizely ve šťavnaté zeleni sykomor a v suchém houští citlivkovitém. Snažili jsme se sice uchopivše své pušky, abychom je zaskočili, než brzy poznali jsme, že jest všeliké pronásledování marno a vrátivše se k vozu položili jsme se noclehem.

Příští den bylo chladno, mrazivo a pochmurno. Překročili jsme kotlinu; na lysé horské stráni stálo několik batlapinských chýží. Byli to již poddaní nového vládce Mankuruany, kteří vzdělali zde kousek pole a střehli pomezí říše Mankuruanovy Gassibonových stád.[1]

Přes horské sedlo sestoupili jsme do křovinatého údolí, jehož stráně porostly byly rozmanitým křovím. Údolí to otvíralo se do jiné široké kotliny, v níž rozkládalo se na sta malých motykou skypřených políček, majících sotva 200 kroků v obvodu.

Po jízdě 11/2 hodiny pustým tímto krajem opustili jsme kotlinu a přestoupivše několik výšin užívali jsme před sebou údolí středního toku Hart-riveru. Tyto kopce kolem Taungu činí taková síť a přes to, že jsou sotva 250 metrů nad korytem řeky, jsou přece v údolí Hart-riverském nejvyšší poskytující na mnohých místech velmi půvabného obrazu. Bylo nám jíti podlé východního svahu pahorkatiny, k níž přišli jsme nejprve a potom zatočiti se na sever, abychom dospěli brodu. Taung čili město Mahurovo, jak nazývá se také po předešlém svém vládcu, leží na pravém břehu říčním, poněkud opodál od řeky, pod záštitou a na svahu několika skalních výšin. Řeka valila proud zažloutlé vody řečištěm, jež místy rákosí zarůstalo, místy pak také mnoho kamení pokrývalo. Berouce se podlé strání spatřili jsme na svahu pod námi ves domorodců, v níž nastal čilý život, když obyvatelé její spozorovali náš vůz. A za nedlouho odehrál se před námi výjev tak nepříjemný, že jsem nemnoho podobných pozoroval u divochův afrických. Polonazi mužové, odění ve zvetšelé kožené haleny a rozedrané evropské šaty, potom také nahé děti a ženy, opásané jenom krátkými a špinavými koženými zástěrami vybíhali z chatrčí a řítily se na nás. Jedni nastavovali nám prázdné černé láhve, druzí hrnečky křičíce buď „Suppy“ – „Bass, verkup Brandwen“ – buď „Brandy, Brandy.“ Ti podávali nám kůži šakalovu nebo gazelly schovávavé, oni volské řemeny a biče, jeden jeho a soused jeho dřevěné lžíce, jeden pak stařec dřevěnou mísu a všickni chtěli tyto věci směniti s námi za kořalku. Když jsme na výjev ten pohlíželi, jako bychom byli v nějaké pohádce a když nestarajíce se o polonahé tvory jeli jsme dále, tu postavili se proti vozu, chopili se volů za rohy a snažili se, aby je zastavili, což se jim také podařilo.

„Nemáme žádné,“ bylo naší všeobecnou odpovědí. Tu někteří z nich vytáhli několik špinavých šilinků doufajíce, že nás jimi učiní povolnější. Zatím zavolali také někteří své ženy a ty přišly s měchy na mléko; dvě z nich přivlekly též kozu. Byli jsme taková obležení. Než veškerý jich křik, odpor a posušky nezabránily nám dalšího našeho pochodu. Nedal jsem jim ani kapky pálenky, tak že nezbylo jim, než aby ustoupivše druh po druhu nechali nás jíti dále. Někteří však sledovali nás až ku brodu myslíce, že jim tu, ježto společníci jich nebyli už přítomni, učiním po vůli, a nabízeli mi za láhev kořalky pět šilinkův; avšak marně.

Všickni byli jsme rádi, že jsme mohli po velmi namáhavém a nepříjemném pochodu odpočinouti si několik hodin. Řeka byla při brodu asi 60 kroků široka a v ní uprostřed prostíral se kamenitý ostrov, tak že bylo nám překročiti dvě stejná ramena řeky. Hart-river však proudil tak mocně, že mi společníci radili, abychom počkali; než v tom jsem se s nimi nesnášel. Skorém na dostřel od nás ve stínu velikého trnovníku velbloudího stály vůz a dva stany, v nichž, jak jsme viděti mohli, přebývala rodina bělochů; vedle toho pak bylo tam

několik starých polámaných vozů a kolem povalovalo se kovářské náčiní. Poctili totiž město pobytem svým dva kováři, ze kterých první udělal si stánek blízko brodu, druhý dále proti proudu řeky na začátku kotliny, v níž misionář přebýval. První z nich vyzískal si už stádo ovcí a skotu, jimiž platili mu za jeho práce, ačkoliv si stýskal, že výdělek jeho v poslední době jest skrovný následkem nastalé chudoby lidu, kdežto druhý to, co vydělal, promrhal jak mohl nejdříve, v kořalce. Že obě tyto velikolepé kovárny t. j. i firmy i řemeslníci lítým proti sobě hořely nepřátelstvím, vyznívá se samo sebou.

Kovář otázan býv, jaký jest brod, sdělil s námi, že obchodníci, lovci slonův a pštrosů, jakož i misionáři, jdou-li z polí diamantových, slovem všickni, kteří berou se kratší cestou přes Kuruman, přecházejí tady přes řeku, že však třetina pocestných pochroumává si v tomto brodu svoje vozy. Pohlavár nekonal nic na polepšenou převozu a také by to bývalo mnoho nezpomohlo, neboť řeka zaplavovala koryto své velikými nánosy písku, hlíny a často též balvany tak, že brod po každé veliké vodě buď málo buď hodně býval změněn.

Po kovářově radě přešli jsme řeku za odpoledne a šťastně dosáhli druhého břehu, na němž odpočinuvše sobě zamířili jsme cestou do Taungu. Prošedše jednou částí města domorodců přijeli jsme ku kamennému missijnímu domu, obklopenému zahrádkou, jehož sedlová střecha kryta byla travou. Vstoupivše do něho setkali jsme se tu s mužem asi třicetiletým s dlouhým světlým vousem, který s podivením díval se na nás a zejména na ozbrojeného F-a. Oznamiv mu své jméno a stav vyložil jsem mu několika slovy účel své cesty, což misionáře, pana Browna, hned valně upokojilo. Omlouval se, že má library (studovnu) tak prostou a sdělil s námi, že spisuje sečuanský slovník.[2] Zeptav se, jak dlouho miníme pobytu v Taungu, pozval mne, abych postavil vůz svůj u jeho dvorce a položil se tu táborem, ježto mne zde domorodci nebudou obtěžovati prosbami za kořalku. Poněvadž pak Mankuruana sám často zdržoval pocestné a týral je všelijakými žádostmi, byl jsem u misionáře nejlépe ochráněn i jeho. Nebyl však tehda doma, nýbrž návštěvou u pohlavára Mory v Kurumaně, kam odcestovala i manželka rev. Browna se svými dětmi, aby pobyla tam několik neděl v kruhu žen tamější osady.

Mezi městy batlapinskými Taung rozhodně první má místo jednak malebnou svou polohou na jedné ze hlavních cest do vnitrozemí, jednak počtem obyvatel. Bohužel však, že blahobyt jeho klesal rok od roku; než myslím, že se toto město nyní, když vývoz lihovin do říše Mankuruanovy vládou Západní země Griquů co možná nejvíce byl stížen, opět povznese a zejména obilí, dobytek atd. do polí diamantových bude vyvážeti, v čemž mu prospěje malá

jeho vzdálenost' od tohoto tržiště. Krčmě toho má město tu výhodu, že položeno jsouc blíže Hart-riveru může vzdělané nížiny pravidelně a vydatně zavlažovati. Dříve obyvatelé Taungu páčili se počtem na 5–6000, nyní (1879) na 4500–4000. Poslední čísla různí se o 500, poněvadž mnohé rodiny občas odcházejí na svá pastviska, na kterých sluhové jejich pasou dobytek, muži pak často vycházejí u větším počtu na lov a jiní zase přivádějí s sebou do města své makalaharské sluhy.

Za pobytu mého a tři léta potom (1877) byly v Taungu zlé časy, na díle následkem rozruchu za bojů proti lennímu náčelníku Morovi a proti Gassibonovi, na díle pro suchotu a citelné její všude následky. R. 1872 zemřelo několik rodin v Taungu hladem, poněvadž obětovaly vše, i poslední kožešinu, na které ležely, i dříví se střech svých chýží prodavačům „brandy“.

Roku 1873 byla Mr. Roszem otevřena v Taungu stanice Londýnské missijní společnosti. Král Mahura však, strýc Mankuruauův, opustiv město usadil se dva dny cesty dále proti proudu řeky na vrcholu hory Mamusy a tam šel za ním, dle zprávy velectěného našeho přítele, rev. S. Mackenzia z Kurumanu, také bílý kazatel, zůstav na tom místě, i když po několika létech Mahurovi opět zachtělo se, aby Taung zvolil si za své sídlo. Rosz vystavěv na obou místech chrámy, jež od té doby rozvalily se v ssutiny, usadil se potom v Lekatlongu, o němž jsem se zmínil už při první cestě.[3]

Roku 1858 krutý rozlítl se v Taungu boj a zbělalé kostry jeho obětí posavad mohli jsme nalézt ve skalních roklích pahorků, nad Taungem se vypínajících. Osud mahurských Batlapinů byl tím krutější, poněvadž nevinně byli zapleteni do této války, jež skončila se bitvou v Taungu.[4]

Starý pustý chrám nahrazen byl novým, jenž nenepodoben jsa obyčejnému našemu domku dělnickému na venkově, kromě missijního domu jedinou byl budovou evropského slohu, na niž zdejší osadníci s nemalou pohlíželi pýchou. Blízko ní visel uprostřed vidlice na stromě zvonek, jehož hlas postačoval, aby malou osadu svolal do hromady.

Kovář bydlící v kotlině za missijním domem hotovil právě těžký růženec, jehož spravedlnost' užívá, chce-li potrestati zločince a připoutati jej na „pustém“ místě. Okovy ty určeny byly pro kapského smíšence, který zastřeliv ve městě mladíka jakéhos měl býti vydán úřadu Klipdriftskému.

Odpoledne dne 12. listopadu vybrali jsme se na další cestu směrem na severovýchod a v malém vzdálí od Hart-riveru vzhůru až ku kraalu (městu) Barolongův, Marumě, jenž byl pod

vrchní správou náčelníka stejného jména. Dříve než dospěli jsme tohoto města, jež rozkládá se na svahu několika kopců a v úzkém pobočném údolí, otevřeném do údolí Hart-riveru, potkali jsme četné ženy, které vracejíce se z pole nesly velmi primitivné železné motyčky a dříví v otepech.

Údolí, v němž Maruma leží, zajímalo by velice malíře svými skalinami, sám pak lituji, že jsa zanesen za pobytu svého příliš jinými všelijakými pracemi nemohl jsem ho sobě ani načrtnouti. Skalní brány a skály, velmi podobné strmým zříceninám, střídají se tu vespolek; jednak pak od nich, jednak od tmavých chýží domorodcův, jež spatřují se na protější stráni, velmi příjemně liší se zeleň, zdobící půdu úzké doliny.

Přes poslední prudký lijavec říčka v údolí byla až na několik děr, v řečišti jejím vykopaných, zcela vyschla: déšť spadl jenom na některých místech a to na skrovném prostoru.

Dříve než jsem se vybral z Dutoitspanu, koupil jsem si mořskou kočku a vzal ji s sebou pro zábavu. „Monkey“ měl sídlo své na zadním konci vozu přivázán jsa řetízkem ku postrannímu prknu. Směšno bylo patřiti na to, jak úzkostlivě opice pozorovala křoviny a stromy, kolem nichž jsme těsně jeli a které často třely se o boky nebo střechu vozu. Tu Monkey položil se plocho na střechu vozovou tak, aby vyhnul se tenkým větvičkám; když však větší větev hrozila mu ranou, seskočil do zadu na dolejší prkno a potom, jakmile vyvázli jsme z domnělého nebezpečství, posadil se zase na stálé své místo. Tato druhdy velmi kousavá opička den co den delší chvíli prohlížela a vyšetřovala zevně vížku na voze. Vystrčil-li někdo z nás hlavu některým ze čtyř oken, jenom drátěnou sítí potažených, přistoupila zuby cvakajíc – čímž projevovala prosbu nebo spokojenost – k nám a snažila se, aby vklouzla do vnitř vozu, čehož jsme ovšem nemohli dopustiti, protože byla pod vížkou uložena jedna naše bedna s cukrem, rýží, kávou, čajem, suchary a p. Než Monkey dovedl nás nicméně přelstíti učiniv velmi obratně průlom do drátěné sítí. Ačkoliv jsme vpád hned spozorovali a vetřelce zahnali na útěk, přece opice nacpala si již tváře rýží a namáhala se, aby oběma rukama odvlékla obrovský kus chleba.

V poledne dne 13. listopadu opustivše údolí zastavili jsme se již po krátké jízdě mezi několika skalnatými pahorky na pastvině, bujnou travou porostlé. Za odpočinku zastřelil jsem pěkného ptáka dravce (*Melierax canorus*) a druh leguana vodního, o němž jsem se už zevrubně zmínil.

U mělkého potoku spozoroval jsem šupinatý předmět, z něhož když jsem jej blíže ohledal, vyloupala se obrovská ještěrka. Sotva jsem se přiblížil, leguan chtěl se ukryti, ale rána broky

usmrtila jej hned. Tak získal jsem první kůži tohoto druhu, jichž potom přibylo ještě několik. Navrátil se k vozu zastihl jsem tu několik Barolongův z Marumy, kteří jeli s chatrným nekrytým vozem na pastviska svého dobytka. Zdálo se, že vůz, jehož čtyři kola nebyla zhotovena v téže dílně, každým okamžením se rozsype, i vyslovil jsem tuto svoji obavu majiteli jeho; než ten se zasmál, až se perlové jeho zuby zaleskly, a mínil, že koloj (vůz) vykoná ještě kolik cest na pastvinu a zpátky. Abychom se přesvědčili o trvanlivosti jeho, popohnal před námi potah. To bylo povyku, klepotu, skřípotu a šramotu; každé kolo jinak bylo nastrčeno a jinak šlo, postranní prkna prohýbala se a dolejší vyskakovala a padala na nemalou zábavu žen a dětí, sedících v těsné skupině na voze.

Blížili jsme se nyní severovýchodní hranici říše Batlapinské, i doufal jsem, že přijdeme brzy do malého, nezávislého království Korannů mamuských, o kterém se už také stala zmínka.[5]

Čtrnáctého listopadu obrátili jsme se přímo na sever a přišli na velmi rozlehlou rovinu vysokým křovím porostlou, na níž prudké lijavce ku častější nás nutily zastávce. Z vysokých keřů marethvy vyskakovaly často antilopy dráždíce mě k honbě. Tentokrát však honba nebyla snadna, bylo mi neustále obracet koně brzy na pravo, brzy na levo, abych vyhnul se křovinám ve skupinách stojícím. Brzy však seznal jsem, že touto cestou nedojdu cíle, proto rozehnal jsem se křovinami přímo za zvěří. Již kůň skočil do malého keře, ale náhle se zastavil; zajel totiž do nízkého křoví citlivkovitého, jež majíc dvojité trny bylo zvýší půl metru. Dříve než mohl jsem ho zadržeti, kůň chtěje dostat se ze křoví skočil po druhé, po třetí, avšak bohužel jenom vždy dále do trní. Konečně nebohé zvíře jalo se vyhazovati; viděl jsem sice před sebou malou volnou prostoru ve větším křoví, jež však tak byla překlenuta trnitým keřem wartebichi, že se mi nezdálo, abych se pokusil proniknouti tamtudy. Kůň říče skočil ještě jednou. Zvíře sice předkem vyprostilo se z trní, než klobouk a kabátec můj byly roztrhány; věze pořád ještě zadníma nohama v trní vraník vyhazoval jima opět a opět a skok na skok ocital jsem se hloub a hloub v trnitém houští.

Ne všechny dítky Flory skýtají vůni a med, mnohé z nich ubožáky vystrojila po macošku a ty, kde mohou, vylévají si zlost svou na nás smrtelnících. Mnoho takových pastorků matka Flora vyhostila do Jižní Afriky; často mne láskaly a líbaly, ale bych i zamýšlel vrátiti se do Afriky, po nich netoužím nikterak. — Čím více jsem se snažil, abych vymykl se z trnitého objetí, tím pevněji mne svíralo. Konečně vraník vyváz nohama z nízkého trní utišil se; tož byl jsem s to, abych hodiv pušku na nejbližší keř slezl. Potom ujav koně za uzdu vyvedl jsem ho úzkou

průlinou ve křoví, tak že jsme oba byli vysvobozeni z trní. Obličej a záda, ruce a ramena, i stehna pálily mne jako oheň; vrátil jsem se k vozu jako hrdina z kočičí bitvy.

Asi o polednách vjeli jsme do mělké kotliny, na jejíž skalnatých stránkách spatřovalo se několik dvorců domorodců. Kotlina otvírala se na východ do veliké roviny, porostlé vysokou a suchou travou, na níž dovádělo stádo švarných gazelí skákavých. Chtějíce po obědě a po odpočinku asi dvouhodinném bráti se dál, uzřeli jsme, že od severu blíží se k nám kaferský vůz. Pit pozdravil majitele Batlapina, oděného ve dlouhý svrchní kabát, kterého znal z Klipdriftu. Tento muž byl dříve chud, nyní, pravil Pit, jest bohat, má veliká stáda a dva vozy a cestuje mezi Barolony od Hart-riveru až k Molapu prodávaje jim všelijaké výrobky, které nakoupil v polích diamantových. Když příchozí slyšel od Pita, že přijíždíme z polí diamantových, tázal se, kdo by z nás byl bas (pán) vozu. Zvědév to pozdravil mě několikrát, mžouraje malýma, lstivýma očima, obešel dvakrát vůz a potom přistoupiv ke mně dotekl se rukou klobouku a řekl „sir“. Při tom vytáhl z kapsy plechovou krabičku asi tři centimetry vysokou a šest centimetrů širokou, jakou prodávají obyčejně domorodcům za tabatěrky. Šklebě se potřásal krabičkou; pochopil jsem hned, jak muž tento zbohatnul. Ukazuje rukou na sluhy, stojící u jeho vozu, pravil, že pracovali v polích diamantových a to že mu — při tom otevřel krabičku — odtamtud přinesli. V krabici bylo na 20 diamantů; největší z nich vážil asi 3 karáty. Ačkoli žádal za drahokamy jenom 30 šilinkův (16 zl. 50 kr.), nekoupil jsem jich, neboť kaménky byly patrně v polích diamantových ukradeny od sluhův černochoových.[6]

Za odpolední cesty chytil jsem větší počet nosatců (Curculionida) pod listy liliovité rostliny jakož i více druhů kobylek, až posud vůbec neznámých. Když jsme na večer za prudkého lijavce pod rozpjatou plachtovinou rozložili se táborem, naše opička rozesmála nás všecky. Podal jsem jí několik brouků; menší vzala do rukou, očuchala je a potom odtrhši hlavu bez hrudi neb i s ní od zadku snědla je vesměs. Taktéž učinila s kobyilkami, odhodila však zapáchající hmyzy, náležející ku kobyilkám, jakož i májku (Meloë) a několik mršníků (Silpha). Dvě zabitě ještěrky, kterými jsem ji chtěl uctíti, shodila s vozu, jinak však chovala se, když jsem jí dal užovku buvolí, nedávno před tím zabitou. V okamžiku byla na druhé straně vozu, potom opatrně podívala se, kde stojím, a když jsem se opět přiblížil, běžela po střeše a veškerou silou trhala řetízkem.

Příštího dne cesta naše byla po planinách, nízkou travou porostlých, na nichž hemžily se miliony velikých okřídlených mravenců. Po prudkých deštích za posledních dnů doufal jsem, že najdeme všude vodu, a proto neopatřili jsme se na poslední naši zastávce žádnou, aniž

napojili zvířat před odjezdem. Bohužel však, že nenalezli jsme žádné, tak že bylo nám za veliké žízňě pokračovati cestou až pozdě na večer. Jdouce údolím, směřujícím na sever, spatřili jsme náhle poboční skalnatou roklinu, v níž, jak se zdálo, po předešlých lijavcích zajisté byla voda. Obešel toto místo, sestoupil jsem do skalnatého koryta bystřiny, jež jsouc přítokem řeky Mokary tekla jenom po dešti. Nalezl jsem tu několik kotlin, jež s obou stran otvíraly se do kotliny hlavní; poněvadž pak stěny jich tvořily dílem strmé a holé, dílem stupňovité a převislé skály, naskýtala se zde na mnohých místech velmi zajímavá a znamenitá podívaná.

Pátraje marně v písčitém a kamenitém korytě po vodě, chtěl jsem právě vystoupiti ze hloubi, když v tom několik kamenů, jež, jak, se mi zdálo, svaleny byly s protější příkré skalní stěny, přimělo mne k tomu, abych podíval se vzhůru. Nahoře na stromech i na skále pohybovala se tlupa pavianů. Ježto se mi opice a kameny, shozené od nich na mou hlavu, nelíbily, zamýšlel jsem zaplašiti je jednou nebo dvěma střelnými ranami. Zamířiv na převislý strom střelil jsem do kmene, v jehož malé koruně dva paviani seděli. Koule vniknuvši do stromu otřásla celým kmenem, jehož kořeny jen lehce ve skalních trhlinách se zachycovaly, a poděsila oba „osadníky“ tak, že jeden vyskočil do výšky, druhý pevně se připjal na strom. Tu objevil se starý samec štěkaje dole u kmene, ale sesypav několik balvanův dal se, když druhá rána zasáhla strom, i s ostatními na útěk.

Pahorek, na nějž jsem potom vystoupily byl nejspíše bydlíštěm Makalaharův a jiných kmenů domorodých, sídlících zde před sto a více léty. Vrchol jeho totiž pokryt byl velikým množstvím malých ohrad, jež jsouce 70 centimetrův až metr vysoký a 4–8 metrů do čtverce bez ozdoby vystavěny byly z neotesaných kamenů. Mnozí kmenové bečuanští tvrdí, že na místech těchto přebývali jich předkové, ale nezdá se mi podobno pravdě, že by potomci vzdali se tak brzy zvyků nedávných svých předkův.

Ponenáhlu nabyli jsme rozhledu až do vzdálí 15 anglických mil i bylo lze pozorovati, že se krajina sklání k severu. Pět nebo šest mil před sebou viděli jsme malou ves domorodců, vystavěnou na nepatrné vypnulině půdy. Zde snad přece bylo se nám nadíti vody! Když však přiblíživ se ke vsi ptal jsem se po ní, ukázali mně k severozápadu na prohlubinu, jež z části byla zakryta svahem, na němž jsem stál; ale přes to, že jsme tam horlivě hledali vodu, byli jsme trpce sklamáni, tak že bylo nám se strašnou žízňí přenocovati na témže místě.

Vyrazivše opět časně z rána zamířili jsme do většího údolí, k severu se táhnoucího, a spatřili jsme tu ves asi se 40 chýžemi na pravém břehu říčky, vyschlé až na několik kaluží; ve vesnici

té soudíc dle podoby chýží přebývali Korannové a Bečuanové, nejspíše Barolongové. Jakmile tahouni zvětřili vodu, měli jsme co zdržovati je; zamířivše ke břehu nemálo jsme užasli, když uzřeli jsme náhle tucet Korannův, oděných v obnošené, rozedrané evropské šaty, ani zavírají nám cestu. S křikem a živými posuňky vykládali mně, že se tu nesmí žádné zvíře napájeti, dokud majetník vozu nezaplatí z každého pět šilinků nápojného. Odmítl jsem tuto žádost a nabízel jsem přiměřený poplatek: ten však zase domorodci zamítli. Také Pit veškerou svou výmluvností nebyl s to, aby překonal odpor Korannův.

Lidé ti pozorovali na nás a na zvířatech žížeň a proto chtěli vynutiti z nás tak veliký poplatek. Když nebylo nikterak možná vyrovnati se rozumně, řekl jsem Korannům znaje dobře, jak jsou zbabělí, že buď jak buď dostaneme se k vodě. Naši odpůrci mysli, že se chci toho domáhati zbraní a dali se do žalostného křiku provolávající jedno a tože slovo s rozmanitými jmény vlastními. Jak Pit nám to vysvětlil, přivolávali své přátele na pomoc.

Ti pak také rychle přiběhli, Korannové ozbrojeni jsou mušketami, Barolongové a Makalaharové asagaji; většinu těch, kteří stáli proti nám od počátku a jichž počet se v okamžení více než zdesateronásobil, opatřily puškami ženy jejich. Jako na znamení veškerý zástup, divoce sem tam pobíhající, spustil pekelný hluk. Muži korannští kleli dílem vlastní řečí, dílem hollandsky, Barolongové spílali a zaklínali nás, nejhůře však nadávaly ženy, an za schátralými ohradami chatrčí nesčetný zástup dětí vesele do vřavy té hulákal. Že naši psi nemohli se pokojně na to všecko dívati, nýbrž se štěkotem obořili se na nepřátele, k čemuž jim velmi statně odpovídali hafani vesničtí, snadno jest asi pochopitelno. Mně zdálo se všecko to, ačkoli dobře jsem chápal povážlivý stav náš, pouhým snem. Vyšel jsem do těchto zemí v pokoji, pokoj chtěl jsem přinésti domorodcům a přátelsky se s nimi rozloučiti. Byl jsem tímto případem vinen já nebo moji společníci, či bylo mi tu jednati s vyvrhelem černochů, kteří požitkem lihovin tak hluboko poklesli, že se pro kořalku odvažovali šílených žádostí ano nebáli se ani násilí?

Společníci moji hledíce na to, jak domorodci vedou si hrozivě, také se chopili zbraní; to však přimělo hned naše protivníky, že namířili na nás pušky a mávali asagaji nad hlavou. Kdo by neznal povahy Korannův, ten by býval v tomto okamžení pochodil špatně – znal jsem však ty lidi velmi dobře a proto nedal se svésti k nepředloženému skutku. Nechav své dva společníky, kteří šli za mnou, několik kroků před vozem, zajel jsem se svým vraníkem ku zástupu. Abych užil zbraní, nepřipadlo mi ani na mysl; myslil jsem, že jest to vůči zbabělým Korannům, ačkoliv vůz měl jenom pět obhájcův, zbytečno, i poznal jsem hned, kterak přes to, že byli

menšinou, Korannové byli vůdci a původci povstání. Místo aby na mne vypálili, sklonili z valné většiny namířené pušky, ale za to nadávali ještě více. A než jsem přijel k nim, co by dohodil kamenem, nejpřednější jali se už soustřeďovati na zad. „Kerle lup, det Kerle lup!“ (chlapíci utíkají) křičel za mnou Pit; a v skutku mohl jsem zřetelně pozorovati, že zadní řady nápadně seřidly. Pobodl jsem tedy koně do klusu. Tímto činem docílil jsem u protivníků neobyčejného úspěchu, tak že jsem smíchy div nespádl s koně. Hustý chomáč rozprchl se jakoby na povel, jedni utíkali na levo, druzí do zadu hledajíce za ploty svých chýží ochranu a stanovisko, jež by bylo méně přístupno koňským kopytům. Jiní zase zabočili do úvalu na pravo skákajíce do něho a prchajíce dále, tak že zastavili se až na dolejší straně vesnice a vyhlížejíce odtud i kryti jsouce ploty svých chatrčí spustili ohlušující křik, jemuž jsem sice nerozuměl, kterým však patrně zatracovali se ukrutní a nevděční běloši. Bez dalších překážek byla zvířata napojena a naše zásoba vody doplněna.

Brali jsme se opět dále. U posledního dvorce ozvalo se za námi zase mnoho laskavých slov a poněvadž jsme tiše jeli ze vsi, sladké a přátelské tyto řeči staly se tak hlasitými a prudkými, že se volí z toho splášili a náhle zatočivše se na pravo zlomili přední nápravu. To byla ovšem zlá příhoda a všickni vykřikli jsme údivem. Bylať to nejhorší nehoda, jež nás na tomto místě mohla stihnouti. V tomto okamžiku považoval jsem se za šťastna, že jsem bez hrozeb a bez skutečné srážky dosáhl svého zámyslu. Jinak by se nám bývalo tehdy vedlo zle, neboť i nejzbabělejší domorodec mohl za tím neb oním plotem z té neb oné chýže vypáliti na nás z rezavé své muškety, a přes to, že žádný z domorodců nebyl výborným střelcem, mnohá koule byla by zasáhla svůj cíl a mohla snad i způsobiti, že bych této příhody byl nenapsal. Kdyby bývali pouze Barolongové nebo Makalaharové přebývali v Musemaňaně, nikdy by bývalo nedošlo této neshody; domorodci byli by bývali náležitým způsobem požádali za skrovný poplatek.

Vystoupiv tak jistě ve příčině napojiště doufal jsem, že obyvatelé musemananští mají ke mně úctu, a na tom spoléhala v tomto okamžiku má naděje, neboť zlámanou nápravou byl jsem jim vydán na milost' a nemilost'. Smějíce se, křičíce a zpívajíce – děvčata s výrostky šlechetných obhájců musemaňanských i tancujíce – domorodci řtíli se ze svých dvorcův, aby se nám ze všech stran přiblížili. Společníky sedící na kozlíku se zbraněmi na kolenou vyzval jsem, aby hned uložíce pušky do vozu pustili se do všeobecného smíchu.

To zarazilo většinu černochův. Uživ toho okamžiku oslovil jsem s usměvavou tváří bosého Korannu, jehož klobouk ozdoben byl dlouhým pérem jeřábím a který po mém zdání byl

náčelníkem vsi, sděluje s ním, že nám nyní přes odpor obyvatelův musemaňanských ještě častěji bude napájeti tahouny. Muž ten jsa pouze náměstkem chefa čili captaina, jak se jim zachtělo pohlavára jmenovati, byl dosti rozumný a žádal za dovození, abychom směli užiti napojiště, toliko šilink, který jsem také rád zaplatil.

Tu domorodci přistoupili až k vozu a každý vyslovil své mínění, jak by se dal spraviti; ženy však setrvaly nejdéle v nepřátelství. „Dobře se vám stalo, běloši nesmějí hráti si na pány, černoši jsou páni v Musemaňaně a ne vy, nýbrž Hendrik Koranna, který jel do Bloemhofu prodat tučných volův a nakoupit za to oděvu a kořalky, jest náš captain!“ Muži chtěli ohledati zlomenou nápravu atd.; to však jsem odmítl, ježto se mi bylo obávati, že mne nenadále okradou.

Poděkovav jim za jejich pomoc tázal jsem se, kde by tu bylo dříví stromu citlivkového, z něhož bychom mohli udělati nápravu. „Wach, Sir,“ pravil náměstek náčelníkův, „mut det ni dun, nedaleko odtud v městě Barolongův jménem Marokana žije starý muž, který pracoval u kováře v osadě Transvaalské, k tomu bude ti vyslati posla.“ Také nabídl se nám hned Barolong, že za šest pencův dojde do Marokany, aby přivedl kováře.

Tam, kde za posledních desítiletí plémě hottentotské pomísilo se s Banty, zejména od té doby, co lihoviny dostaly se do země, a kde pohlavárem Batlapinů, Barolongův a jim příbuzných kmenů nebyl muž rozumný, kmenové tito byli svedeni od Korannův a Griquův, kteří osvojují si všecky neřesti, nikoli však ctnosti bělochů tak, že víc a více rozmohly se mezi nimi obžerství, lenost, nechuť ku práci, zlodějství, ba i vražda. Proto zdá se nám, že tím větší a doufáme i lepší následky budou míti opatření, která v poslední době učinila vláda Západní země Griquů, zejména pokud se týče Korannův.

S náměstkem náčelníkovým učinil jsem smlouvu, dle níž mohl jsem za šilink denně opatřovati se potřebnou vodou, ba takové byl ochoty, že ukázal mi jiné tůně, s čistou vodou, jichž ani domorodci neužívali.

Odpoledne přišel starý kovář, Griqua se svým synem, podívat se na zlomenou nápravu. Jsa dávným známým Korannův vesnických potrásl nejdříve všem rukou, nazývaje muže brur's (bratry) a ohm (strýce), ženám pak říkal tety a mládeži děti. Umělec ten prohlásil, že udělá nám nápravu z trnovníku velbloudího (Acacia giraffe), stojícího mezi Marokanou a Musemananou, než to všecko že třeba mu robiti v Marokaně a proto že bude nám dopraviti kola a zlomenou nápravu i s ojí do města tohoto. Za práci svou žádal dvě láhve kořalky a dvě

libry šterlinkův a z této mzdy neslevil ničeho nechtěje zejména ustoupiti od kořalky, jíž prý potřebuje na posilněnou.

Za tím F., jenž mnohým se chlubil vítězstvím nad černými krasavicemi, užil příležitosti, aby všeobecnou po sobě obrátil pozornost'. Chtěje nejspíše pomstíti se za křivdu, na nás spáchanou, chopil se osvědčeného prostředku, aby rázem dobyl si srdcí přehojně shromážděných krás koranských, barolonžských a makalaharských, i vytáh koncertinu (šestihrannou tahací harmoniku) vyluzoval z ní zvuky, jež nám sice překrutně rozrývaly srdce, sluchu však krasavic musemaňanských dojímalý se přelíbezně. Než netoliko ženy, nejen ubohé slabé pohlaví, nýbrž i statečná srdce v hrdinských prsou žlutavo- a černohnědých bojovníků musemaňanských uchváčena byla kouzelnou mocí té hudby a ticho – jako snad nikdy před tím – ticho posvátné a smírné rozhostilo se vůkol. A nelítostník ten, jemuž velice lichotila všeobecná pozornost' a chvála naše tleskotem projevená, byl by hrál až do západu slunce, kdyby psi vesničtí nebyvali jednohlasně položili odpor svůj proti nebeským těm zvukům a nezachránili tak domácího míru rodin musemaňanských.

Snad následkem dojmu, který způsobila hudba na domácí krásy, snad však také z jiných nepochopitelných příčin jeden z Korannův učinil našemu umělci lichotivý návrh, aby mu za kozla prodal hudební svůj nástroj. Všickni myslili jsme, že F. pro nestoudnou tu žádost', aby prodal koncertinu, spravedlivým rozpálí se hněvem, než kdo vylíčí náš úžas, když F. velmi ochotně svolil k jeho návrhu.

Příštího jitra, dne 17., byl Pit poslán s koly a s nápravou do Marokany, ale způsobil nám veliké starosti, poněvadž se vrátil teprv odpoledne.

Musemaňana jest nejsevernější osada Koranského krále Mamuského; na severu a východě prostírají se roviny zvěří bohaté, nazvané ode mne „Quagga flats“, které náležejí Moncuovi, králi Barolongův, a v nichž pokojně vedle sebe loví Batlapinové, Barolongové, Korannové a hollandští statkáři ze západních končin republiky Transvaalské a ti, kteří se svolením knížat zmíněných kmenův usadili se v jejich území. Na západ leží malý kraj náčelníka Marokanského, jenž uznává Moncuu za svrchovaného pána severních a západních Barolongův, avšak neodvádí mu žádného poplatku.[7]

Okolní horský útvar skládá se nejvíce z modravošedé břidlice vápenité v balvanech i v deskách, z křemencových valounů, z hojných kusů křemenův a z kamení vaalského (t. j. zelenokamu se vrostlými mandlovcí chalcedonovými).

Na večer navštívil mě kovář, aby se mnou sdělil, že náprava tam, kde se zlomila, byla již dříve praskla, v skutku však jen proto, aby požádal mne na srážku mzdy za láhev kořalky. Poněvadž jsem se obával, že by stařec požitkem kořalky stal se neschopným ku práci, odepřel jsem mu jí, což jej velice rozmrzelo, tak že jda domů hlasitě si stýskal, že mu „det medicin“ nebylo dopřáno.

Příštího dne přihlásili se dva domorodci, že chtějí vstoupiti ke mně do služby. Najal jsem je za týdenní mzdu osmi šilinků (Pit dostával 10 šilinků), při tom však bylo mi podrobiti se hlavní jejich žádosti, že jim každého večera dám klutnouti si kořalky. Jeden z nich byl Griqua, syn kováře, který nám spravoval vůz, malý zavalitý s hloupou tváří, druhý byl smíšenec vysoký jako chmelová tyčka, příbuzný s pohlavárem Hendrikem. Jako hloupě první, tak schytrale vypadal druhý. Kovář přišel opět časně z rána a neodešel dříve, dokud nedostal pálenky. Následky mé povolnosti objevily se brzy, neboť za chvíli ležel opilý v domě pohlavárově, kdežto náměstek pohlavárův, manželka vládce musemaňanského a její služky, kteří vesměs přihnuli si trochu pálenky, zpívali a tancovali jako posedlí.

Večer vrátil se také Hendrik, náčelník vesnice. Všeobecný nastal jásot všech jeho strýcův a tet, neboť naděje jejich byly splněny. Hendrik přinesl obrovskou, nejméně desítilitrovou láhev pálenky. Dříve však, než jásající družinu pohostil kořalkou, přicupala jeho žena vedouc dlouhého svého chotě za rámě a představila nám jej s těmito slovy: „To jest pán této osady! To jest pán četných ovcí, které každodenně slyšíte mečeti, a jest také můj muž!“ Hendrik, klátivá tyčka chmelová, šklebil se stydlivě, podal mi ruku a přivítal mne.

S Hendrikem přišel náčelník jiného kraalu, ležícího na řece Mokaře. Byl mi napaden proto, že neúčastnil se pitky, jež potom následovala. Nereptal jsem už, že nás nehoda naše zdržela v Musemaňaně, ježto nabyl jsem příležitosti, abych hluboko nahledl do života a povahy Korannů, Barolongův a Makalaharův. Litoval jsem toliko, že nemám s sebou dosti peněz, poněvadž mi náčelník Korannů, přišlý s Hendrikem, učinil rozumný návrh. Prohledl si mé tahouny a prohlásil, že jest jich z osmi pět nespůsobilo k cestě. Chtěl mně za ně prodati do potahu dobré voly, které jsem si sám mohl vybrati a to za přídavek po dvou librách šterlinkův.

Téhož dne bylo mi také dopřáno pozorovati, jak ženy barolonžské robí hliněné hrnce. Na dřevěné kulaté míse byla hmota, smíšená z hlíny a prsti, vyhnětena v obyčejný vypouklý hrnec, který nechán byv na slunci po několika dnech vypálen byl v ohni. Těchto nádob 20–32 cm. vysokých a stejně širokých aneb o 5–8 cm. širších, s otvorem 13–18 cm. velikým a se stěnami 6–12 mm. tlustými užívali téměř jen na vodu.

II.

Z Musemaňany do Mošanengu

Odjezd do Mošanengu. – Quaggaflats. – Honba na hyeny při měsíčku. – Jezdec makalaharský. – Konana. – Pýcha Barolongův. – Osm lvů. – Setkání se lvy na Setlagoli. – Život zvířat na planině. – Lov pakoňů v noci. – Jak Boly zabloudil. – Honba na zebry. – Pahorek z lebek. – Dobrodružný lov husí. – Jihoafrické jaro. – Na břehu Molapa. – Město Molemovo. – Rev. Webb a tamější missijní stanice. – Náčelník Molema. – Léčení nemocných. – Vrabci pospolití. – Husův vrch. – Příjezd k Mošanengu. – Vznešení hosté.

Večer dostavil se kovář se svým mistrovským dílem, jehož jsme však mohli jen tak z nouze užít. Když spozorovali ve vsi naše přípravy k odjezdu, osadníci přihrnuli se k nám a každý chtěl nějaký dar; pouze ti, kteří nám pomáhali, dostali trochu tabáku a po barevném šátku. Když jsme už zapřahli, náčelník přišel se žádostí: „Mé dítě (černoch s ním příbuzný) jde s vámi; byl mým sluhou i ztrácím proto pracovníka. Nedovolím mu tedy odejít, dokud nedáte mi osm šilinků, to jest tolik, co mu téhodně dáváte mzdy!“ Abych se ho zbavil, jakož aby po spořádaných neshodách v posledním okamžiku nenastaly snad nové, podrobil jsem se tomuto vyděračství a brali jsme se dále.

Vedení jsouce zmíněným sluhou pokračovali jsme v cestě a zastavili se teprva pozdě na večer. Zapalující v ležení svém oheň velikou měli jsme potíž, abychom nespůsobili požáru trávy, neboť vítr rozmohl se v pravý orkán. Za to příští jitra (21. listopadu) bylo krásně a teplo. Setkali jsme se s několika makalaharskými a barolonžskými ženami, jež horlivě sbíraly mladé kobylky, sotva z pup vylezlé. Po 3 1/2 hodině došli jsme malého úvalu, v němž jsme v několika děrách našli pěknou čistou vodu. Další naše cesta na severovýchod byla přes širé roviny, velmi skrovně křovím porostlé. Suchá tráva vydávala příjemný zápach sena a pod suchými stonky vyrážela všude čerstvá travička. Půda na všechny strany rozvrtána byla vchody do podzemních doupat tarbíků, dikobrazův a surikat. Dosti však bylo také doupat šakalův, any hyeny usadily se v doupatech, opuštěných od surikat. V těchto krajinách, v nichž běloši nepřebývají, domorodci často loví šakaly, lišky kamy a šantoše pro jejich kůže, ze kterých robí haleny. V končinách na zvěř bohatých, kde bydlejí běloši, hubí zase nejvíce hyeny a to strychninem.

Ujevše 14 anglických mil přišli jsme do druhého, širšího údolí, v němž také bylo mnoho tůní s vodou. V září sežehli tu trávu a mladá byla již přes 30 cm. vysoká. V tomto údolí nalézala se také poslední obydlí na území Hendrikově, t. j. salaše, ve kterých napočítali jsme nad sto kusů skotu. Kolem nás rozkládala se rovina až k obzoru.

Vstoupili jsme na Rovinu kvag a tím do okresu Moncuova. Příští den bylo zase pěkně a teplo, také vítr se utiřil, ale za to byla podlé cesty bažinatá půda, v níž zápasili jsme s nesčetnými překážkami, abychom dostali se ku předu. Tu potkali jsme se s Barolongy, přicházejícími z Marokany a jdoucími na hon, i jali jsme se s nimi vyjednávati o směnu několika tahounů. Jednání to však nezdařilo se, neboť Barolongové každým slovem žádali víc a konečně chtěli za voly po 8 librách šterlinkův.

Druhého dne (23. listopadu) opustil jsem provázen jsa F-em a Boym, jedním z našich černochoů, vůz a vydali jsme se na honbu. Na této lovecké vycházce spozoroval jsem, že gazella skákává za dne opouští své kolouše, daleko odcházejíc od nich, vracejíc se pak teprva k večeru zůstává u mláďat až do východu slunce. Jdeš-li tiše po těchto rovinách travou, půl metru vysokou, snadno můžeš se zvířatům v ní ukrytým přiblížiti až na 20–25 kroků, aniž pozorují tvé přítomnosti. Pěkných těch zvířátek nelze ani v krátké trávě nijak pozorovat i není jim třeba, aby chtějíce lovce ujíti, pokládala se jako gazella „orbeki“ plocho na zemi.

Odpoledne přišli jsme na cestu směřující k severu, jež později objevila se spojovací drahou mezi Mamusou a Konanou. Zabočivše na ni shledali jsme, že se tudy jelo naposled asi přede třemi měsíci, ale zdálo se, že se cestou tou domorodci často brávají pěšky. Dojeli jsme na kraj roviny, jež rozkládajíc se od východu na západ do nedozírama daleka, k severu přerušena byla kopci, uprostřed ní se vypínajícími, jakož i ve vzdálí několika mil lesíky. Večer a v noci bylo neobyčejně krásně, bledý měsíc s mlhovým oparem usmíval se úplňkem svým tak přívětivě a kmitavé hvězdičky shlížely tak jasně na zemi, že jsem přes únavu svou po kolik hodin podivoval se nádherné noci. Společníci moji druh po druhu usnuli v náruči Morpheově. Jenom psi zůstali u mne; nemohl jsem se odloučiti ani od tmavé širé plochy, po níž šedým třpytem stlaly se paprsky lunny, ani od zářivé družice země.

Náhlým pohybem Nigrovým byl jsem vyrušen z dumání. Sledován jsa Onklem, druhým psem, Niger skočil několik kroků ku předu a vrčel. Příčina toho brzy se mi vysvětlila. Z roviny poněkud nížeji položené zaznívalo ke mně tichou nocí táhlé, na nejvýš nepříjemné, žalostné vytí. Protivný hlas, hluboké vzdálené stony skvrnitě hyeny zlozvukem přerušily idyllu krásné noci. Chystaje se právě, abych učinil jako druzi moji, kteří už vesměs žili v říši

snů, seznal jsem po zvýšeném nepokoji psů, že se šelmy blíží. Uzavřel jsem tedy, že pustím se v hon za dotěravými výtržníky. Dolezl jsem k Pitovi a Boymu, vyburcoval je a poručil jim, aby drželi psy, potom vzal jsem z vozu ručnici a náboj, probudil F-a a neohlížeje se už po něm zamířil jsem tam, kde zdálo se mi, že hyeny vyjít. Se psy měli však u vozu sluhové notnou práci, neboť afričtí psi považují vždy hyenu za úhlavního svého nepřítele i hledí dostati se jí na kůži. Dílem shýbnuv se, dílem leza po čtyřech ušel jsem asi sto kroků, když mě zarazilo temné vrčení. Zastaviv se, lehl jsem si plocho za nízkou kupou všekazův a ohlednův se, zdali také za mnou vše jde svým řádem, položil jsem nabitou zadovku vedle sebe. Vrčení se blížilo, ale zdálo se mi, že tu něco spíše hrabe než vrčí – snad dikobraz čili surikata? „Hu – hu“ zaznělo náhle přede mnou a „hu – hu“ opakuje se zase druhé a hlubší, potom to hrabe a vrčí; všecko jasně a zřetelně je slyšeti a přece nelze ničeho viděti.

Nadarmo kloním se polovicí těla přes kupu, nevidím nic než všekaziště – nastalo ticho. Vrčení a hrabání přestává i myslím, že jsem svou neopatrností šelmy zaplašil – skrčím se zase za kupu a jsem z ticha, abych slyšel, i kdyby zvířata sebe tišeji se přiblížila.

Než čekám marně; několik všekazů tak mě štípalo, že mi nebylo možná setrvati ve své poloze.

Najednou ozvalo se sotva 50 krokův ode mne dvojité vyťí a chrochtavé stony, hnusnější než před tím; ale přes záři měsíčnou a přes to, že napjal jsem převelice zraky své, nemohl jsem vypátrati ničeho. Nic než všekaziště prostírala se přede mnou. V tomto napínavém okamžiku zaslechl jsem za sebou šust, vrčení a šupot. Obrátiv se chci již spustiti; vidím právě, jak zamihl se kolem mne tmavý předmět, když mě na štěstí známý štěkot ještě v čas učinil pozorna na omyl, v němž bych býval zastřelil svého psa. Při posledním zavytí hyeny Niger utrl se a Boy boje se, že by hyena psa zadávila, pustil hned také silného Onkla, který nyní velikými skoky přiběhl za Nigrem. Psi proběhli daleko celou rovinu, hyeny však uprchly v čas; i dal jsem se mrzut cestou nazpátek.

Ze všech jihoafrických šelem hyena skvrnitá (*H. crocuta*) jest životní svou silou nejhouževnatější a méně vyběračná než ostatní dva druhy, totiž hyena pruhovaná (*H. striata*) a tmavohnědá čili pobřežní (*H. brunea*). Tělesná její soustava vzdoruje vydatně nejen hladu, nýbrž i nejhorším ranám. Při řece Šaše v zemi Matabelů byla kdysi postřelena hyena tak, že z roztrženého břicha vyhřezla jí střeva; nicméně běžela ještě dlouho, aspoň dvakráté déle než by jiný ssavec snesl, kolem téže ohrady, z níž vypálena po ní rána. Přivábila ji snětivá rána Bamanquata, raněného lvcí. Užiji ještě častěji příležitosti, abych promluvil o těchto šelmách.

Příštího jitra ocitli jsme se na kraji lesíka, ohraničujícího na sever rovinu, po které byla právě naše cesta. Nalezli jsme tu několik bídnych chatrčí, zbudovaných z větví, zastrkaných do země a pokrytých travou, v nichž přebývali Jochomové, poboční kmen Makalaharův. Tito domorodci byli poddanými Barolonga, jménem Makolana, bydlícího hodinu cesty odtud v jiném lese; obě osady jmenovaly se po majiteli. U Bečuanů vyskytuje se často, že nová města a vsi jmenují se po původci nebo majiteli. Ze zvyku toho vznikají často zmatky, ježto jedna osada má druhdy dvě i tři jména; původní, druhé po posledním a třetí po nynějším pohlaváru. Stává se také, že náčelník změní své sídlo a několik mil dál ode dřívějšího sídla založí druhé město stejného jména.

Úkolem Jochomů bylo hlídati stádo krav a ovcí a zároveň lovit pro svého pána a velitele. Za tím účelem bylo jim svěřeno několik koní, i zdálo se, že v sedle umějí mnohem lépe sedět než kterýkoli Bečuan. Darovav jednomu z domorodců kapesní nožik přiměl jsem jej, aby dojel k „basovi“ (pánovi) a požádal ho, by za peníze a náboj směnil s námi několik mladých volů za naše zemdlelé tahouny.

Při naší snídani viděli jsme Makalahara, vracejícího se na koni z houby. Rudohnědý syn jihoafrické planiny zahalen jsa pouze koží hladce vydělanou a vyzbrojen asagaji, které zastrčeny byly dolejším koncem násady do kožené kabely na třemene, vypadal velmi statně. Jel na silné ryzce a měl před sebou přes primitivní sedlo a hřbet koně položenu gazellu ploskatou. Pustiv uzdu koni, zvyklému od mládí rovině a vysoké trávě, po výtce v chomáčích rostoucí, jakož i nesčtým malým i větším dřám, jezdec žene se za prchající tlupou – jenom gazelly skákavé jsou tak rychle, že jich nemůže dostihnouti – až je po půl hodině dohoní. Tu jest už asagaj připraven k vrhu i zabodne se do zvířete, za kterým zafičí; jezdec spokojuje se jedinou obětí a téměř nikdy nepronásleduje druhé, nýbrž obrací svého koně a metá druhý svůj oštěp, jenž obyčejně prchající zvíře dorazí. Čím méně ran, tím milostivěji vládce přijme kůži.

Poněvadž se vyslaný posel nevracel, poručil jsem zapřahnouti. Sotva však že sluhové moji dali se do práce, když Makalahari spozoroval druha, pospíchajícího z dálky. Pán vzkazoval v odpověď, že má jen jedno spřežení volů, jehož potřebuje sám, že však chce nám za růžek střelného prachu (více než libru) dátí ovcí. Přijav tuto nabídku dostal jsem tučnou tlustoocasou ovcí za prach, k čemuž přidal jsem několik maličností (řetízky, jehly a p.) darem, začož Makalaharové odvděčující se přinesli mi několik koží šantošův a rohův antilop ploskatých a laních.

Ráno příštího dne byl jsem velmi nemile překvapen: posel nám jeden tahoun, ačkoli jsme na zvířeti neznamenal žádnou chorobu. Nezbyvalo mi tedy, než abych těžké břímě vozu složil na zbylá tři spřežení.

Do údolí, kterým jsme se brali, otvíralo se několik dolin příčných, v nichž rozkládala se zdělaná pole. Po několika mílích dospěli jsme údolí, táhnoucího se od jihu na sever, jež, jak nám kolemjdoucí Korannové řekli, bylo údolím řeky Konany, která pahorkatinou obrací se do Marecani. V této pahorkatině přebývali Korannové a Barolongové a jich poddaní jsou všickni pod mocí náčelníka Šebora, který zase sám jest poddaným Moncuovým.

Urazivše několik anglických mil přišli jsme do Konany, jež rozkládá se v sedle horském a na stráních kopců, stromy po rostlých, má asi 1000 obyvatel. Zastavil jsem se na volném trávníku, prostírajícím se na východ od města po stráni, svažující se do úzkého a hlubokého údolí řeky Konany. Chtěl jsem zde s vozem svým obrátiti po sobě pozornost obyvatelův, neboť doufal jsem, že mi tu bude lze vyměnit naše tahouny za čerstvé. Za nedlouho také byli jsme obklopeni četnými návštěvníky, mezi nimiž valnou většinou byli Korannové. Rozložil jsem před vozem několik předmětů, za něž chtěl jsem směniti voly, ačkoli jsem zprvu mínil koupiti za ně věci důležité pro národopis. Byly to: pěkný plyšový oblek, pár bot, dvě pestré vlněné košile, klobouk, šest kapesních šátkův a půl štučky tabáku. Náčelník vsi přišel sám prohlednout si zboží a vypil s námi číšku kávy; než lidé ti neměli valné chuti, aby sjednali s námi zamýšlenou směnu. Od jednoho Barolonga koupil jsem za kalikovou košili dřevěnou mísu, od jiného za růžek střelného prachu dva kiri a dvě kůže šakalí, od jedné ženy dvě ozdoby, zhotovené ze skleněných perel.

Od několika návštěvníků dověděli jsme se, že jak v okolních výšinách, tak i mezi pahorky na říčce Setlagoli a Marecani hojně se zdržují lvi. Králové zvířat byli zde velmi směli, a to zejména proto, jak jsem později sám shledal, že slyšeli často střelné rány a zvykli si pohledu na člověka. Ačkoliv se okolí jen jen hemžilo zvěří, králové lesů přes to zvláštní měli zálibu ve stádech lidských.

Jeden Barolong přinesl mi kůži nedorostlého lva žádaje za ni tři libry šterlinků ve zlatě. Nabízel jsem mu za ni starý kabát, ale trval na své ceně, poněvadž již dříve prodal v Klipdriftu jinou kůži za 3 libry št. Radil jsem mu, aby nalože kůži na záda putoval s ní do Klipdriftu, kterýmžto návrhem velmi jsem Barolonga rozzlobil. Snad aby mne obměkčil, přítel jeho jal se mi vzornou v skutku hollandštinou vypravovati, jak rozduřený společník dostal se k této lví kůži.[8]

„Muž,“ pravil náš protiseda ukazuje na rozhněvaného hrdinu, „měl toliko jednu krávu, kráva byla jeho, také má dvě ženy a pěkný kus pole. Pastucha, který měl ostříhati ještě jiný skot ze vsi, hlídal také krávu. Tento hoch přiběhl jednou a s kvílením nařikal, že lev zadával krávu. Společník můj mlčky nabil pušku a šel za chlapcem, jemuž bylo nésti růžek na prach. Na místě, odkud bylo viděti lva a jeho oběť, přítel můj vylezl na strom, aby rozhlédl se kolem. Ano, tam viděl ležeti krávu, než žádného u ní lva. Můj ‚bratr‘ přiblížil se proto a vylezl s hochem na blízký strom, se kterého chtěl lupiče zastřeliti jako Meerkatji (surikatu). Mému ubohému ‚bratru‘ bylo na stromě vyseděti až do rána, na večer chtěl slézt dolů: nelíbilo se mu na trnovníku – seděl tam u prostřed (vyprávěč naznačil roztaženými prsty vidlici) – a jeho tělo ‚stvrdo‘ (stuhlo), avšak vzpomněl si zase na lvy, večer ze křovin vycházející, tož zůstal nahoře s hochem, který strašně vřeštěl, poněvadž jej, stojícího na tenké větvi, velmi rozbolely nohy. V noci přišli ‚ne jeden‘ (vyprávěč uhodil se do prsou), nýbrž mnozí (jal se počítati od malíku levé ruky na pravo) osm lvů, he makoa (bělochu) – osm lvů!“ Při tom ohlédl se po svých společnících a sluhách, zdali to všickni dobře slyšeli, opětuje pak „osm lvů“ shýbl se trochu, vypjal tělo do předu a natahuje obě ruce snažil se osmi prsty znázorniti číslo ještě zřetelněji, an přítel jeho mrače se a stále ještě jsa uražen zmíněným návrhem, ustavičně něco mumlal pro sebe, z čehož bylo slyšeti pouze slova „dree pund – dree pund“ (3 libry). Vyprávěč ujistiv se, že jsme pochopili, co to jest osm lvů, pokračoval ve své zprávě. „Můj bratr na stromě a dítě u něho nechtěli před východem slunce žádného lva zastřeliti; teprva pak střelil muž po jednom, jehož kůže zde leží a jenž přišel ke stromu chtěje podrbat si oň lebku. Můj bratr držel se nohama na stromě a vzkřiknuv na hochu, ať se drží rukama i nohama, aby nespadol snad leknutím po střelné ráně, namířil. „Tla – bumm“ (tu zaluskl silně prsty, aby znázornil ránu) a (vyprávěč napodobil pád) det Leu wat dod, morsch dod (lev byl mrtev, na čisto mrtev). Ostatní však se zlobili a řvali a cenili na mého bratra a na dítě zuby tak strašně, že to strachem opět jalo se kvíleti. Ale když slunce začalo páliť a když kráva byla ohlodána, odběhli. Můj přítel skočil dolů, nechal hochu na stromě za stráž a stáhl kůži zastřeleného lva, kterou potom přinesl domů a za niž mu nyní zajisté dáte 3 libry št., neboť lvi zadávali jedinkou jeho krávu, nemohl ani kůže její potřebovat! Nad to můj bratr dostal 3 libry št. za kůži lva, který nezadával žádné krávy.“

„A proč nezastřelil tvůj ‚bratr‘ všech lvů?“ – Vyprávěč obrátil se ke druhu stále ještě rozzlobenému a ten, uražen jsa mou otázkou, odpověděl sečuanou skříviv zlostně tvář: „Neřeklo-liž dítě, když přišlo ke mně: ‚Ra‘ (otče, pane) lev zadával tvou krávu? Tož vzal jsem s sebou kouli jednu.“ S těmi slovy uchopiv svou lví kůži odnesl ji.

Také náčelník Šebor, který později k nám přistoupil, dosvědčoval, že lvi ve křovinách a na výšinách kolem tří řek Konany, Setlagole a Marecane jsou „špatní“ (zlí) a že mu již mnoho jeho lidí, mnoho jeho skotu usmrtili. Napomínal nás, abychom byli opatrní, zejména až pojedeme na protější křovinaté pahorky, ježto tam lvi pobývají obzvláště rádi. Dokladem toho sdělil se mnou následující truchlivý případ, který se sběhl na těchto řekách a jež mi později vypravovali také v Linokaně (městě Baharucův).

Tlupa domorodců z okolí Marahy (t. j. města Marahova) jdouc do polí diamantových přišla do této krajiny. Tito lidé často opouštějí vlast' svou (ku př. zemi Makalaků, jež od polí diamantových vzdálena jest přes 800 anglických mil) ozbrojeni jsou pouze asagajem a vystrojeni kusem kůže. Po celé dlouhé cestě až do polí diamantových živí se jenom kořínky a planým ovocem, toliko zde onde masem drobnější zvěři, poskytujícíce nezřídka cestovateli, jenž setkává se s nimi na své pouti do severních krajin, pohledu, který by hnul i srdcem nejzatrzelejším. Jsou to postavy téměř jako kostry vychrtlé, hladovějící často kolik dní, které plouží se cestou a hlad svůj krotí tak, že si řemen, a ten jest obyčejně s kusem kůže jediným jich oblekem, pevně přitahují.

Taková tlupa přišla na svém pochodu až k sousední řece Setlagoli. Jako obyčejně následoval druh po druhu na pěšince, v této krajině od domorodců vyšlapané. Nejsilnější a nejméně ještě unavený byl vůdcem, slabší zůstávali pozadu, nejslabší nebo nemocný, jsa zůstaven sám sobě, vlekl se obyčejně poslední daleko za svými druhy. V této tlupě byli dva bratři, z nichž jeden už osm dní byl „posledním“. Přišedši na břeh Setlagole, tlupa chtěla si trochu odpočinouti a hledati řepovité hlízy, které chtěli si upéci na uhlí, aby jimi na noc ukrotili svůj hlad. Břeh říční byl na hlízy tak bohat, že se snesli na tom, přenocovati zde. Celý kruh se však tohoto večera nesešel – jeden ze tmavých mužů chyběl. Pohledli na sebe vespolek, potom pak vstal jeden, vlastní bratr toho, jež pohřešovali, svázal svou a bratrovu večeri do malé kůže, kterou sňal s ramene, chopil se asagaje a šel hledat bratra. Ostatní přisedli blíže k ohni, uzavřeli kruh, požili pokrmu a rozdělavše několik ohňů položili se mezi tyto a křoví na zasloužený odpočinek.

Nemocný Bečuan (Batloka) hladem jsa zesláblý byl nad to rozedřenýma nohama nucen, aby častěji odpočíval a tak sešel z pravé cesty a zabočil na jinou stezku do skalnatého údolí, jež pro nesčetné stromy a křoviny místy neprostupnou bylo houštinou, známo jsouc domorodcům jako proslulá skrýše lvův. Odpočívaje pod kvetoucím, stinným stromem citlivkovitým ubožák

sražen byl náhlým skokem lva, jenž nepozorovaně sledoval jej a přátely jeho, a v nejbližším okamžení byl od něho též usmrčen.

Bratr jeho šel po stezce zpět, běžel travou, aby tím spíše poznal, kde stopy odbočovaly ze stezky, našel to místo a nepravou pěšinu, po které se nemocný dal, zároveň však ušel již také v písku stopu lví. Místo aby obrátě se zavolal společníky na pomoc, spěchal ku předu – měltě zbraň. Co však jest tato zbraň v rukou hynoucího hladem proti lvu, který požil už teplého masa člověčího a číchal krev? Tak přišel k místu, kde bratr bez obrany lvem byl zabit. Hůl jeho ležela tu na zemi – mrtvola sama byla asi zajisté lvem odvléčena – rozhlédl se kolem, popošel několik kroků – tam bratrův slaměný klobouk a jeho tykvová láhev, přiskočil blíže kolem stromu – pod ním ležela zpola ohlodaná mrtvola hledaného. Výkřik zazněl tichem večerním na břehu Setlagole. Avšak lev pozorovav už déle přichozího a položiv se za blízkým keřem do zálohy uchvátil i druhou svou oběť v tom, když chtěla se vrhnouti na rozsápané tělo svého bratra.

Příštího jitra, když se Batlokové probudili a chystali na další cestu, pohřešili oba druhy. Netušíce nic dobrého běželi nejprve někteří z nich do dvorce Barolongů, ležícího stranou na druhém břehu několik set kroků daleko, aby vyprosili si pomoc, totiž muže s puškami, jež jim také velmi ochotně byla dána. Šli po pěšině, našli stopu lví, smazanou částečně stopami druhého bratra a konečně obě mrtvoly; přítomným bylo lze zřejmě pozorovati, že šelma teprva před nedávnem zaplašena jsouc nejspíše hlučícími pronásledovníky místo opustila. Šli tedy po její stopě a sledovali ji 500 kroků podlé řeky. U jedné zatačky zdálo se některým, že vidí ve křovinách vaalských žlutavý předmět; tož přivolali ostatní a přes to, že to po jejich soudu lev nebyl, všickni střelci namířili na malý keř, vlastně na žlutavý předmět za ním a spustili. Velmi se však podivili nalezše vzrostlého lva, an prostřelen byv šesti kulemi mrtev skácel se za křovím.[9]

Překročivše řeku, jež tou dobou až na několik kalužin byla vyschla, rozložili jsme se tři míle od Konany na protějším svahu opatřivše se, pokud bylo nutno, abychom ochránili se náhlého přepadu lvů. Příštího jitra za líbezného, jasného dne pronikly haluzemi nad námi teplé paprsky zlatého slunce a povzbudily opeřence ve větvích se prohánějící, aby spustili svůj koncert. Zvláště tu byli četné druhy t'uhýků, menší zpěváci a tokani (*Toccus plavirostris*).

Další cesty ubíhalo nám velmi pomalu, ježto bylo tahounům popřávati častěji odpočinku a poněvadž bylo lze krajinou hustě křovinatou jeti jenom zvolna. Nespátrivše ani jediného krále zvířat vyjeli jsme po několika hodinách ze křovin. Pohled na krajinu, který se nám naskytl,

když jsme nabyli volného rozhledu po planině, před námi se rozestírající, zůstane mně a druhům mým na vždy v paměti. Dni jako byl 26. den měsíce listopadu 1873 stanuly mi jako milovníku honby, ještě více však jako pozorovateli života zvířat na svobodě po veškerý můj život nezapomenutelně v mysli a vyhladí z ní mnohou trpkou zkušenost'. Tím ctěný čtenář vysvětlí si také mou touhu, vrátiti se do těchto končin.

Dostoupivše nejvyššího místa na planině, spatřili jsme travnatou rovinu 6–7 anglických mil širokou a na 20 mil dlouhou, jež prostírajíc se od jihu k severu omezena byla na východ několika lesíky citlivkovitými a bezlesými prostory souvisela se sousední rovinou. Tento tmavozelený pažit, pokrytý nesčetnými, rudohnědými, nízkými kupami všekazů, na němž vyrážela mladá travička vyrůstajíc do výšky jenom místy a to zejména u vodních louží, oživen byl tisíci zvířat všelikých druhů. Matka příroda oděla shromážděnou zde společnost v šaty tmavohnědé a černé, rudohnědé a světlošedé, žlutavé a strakaté. Byli to nejvíce černí a žíhaní pakoni, antilopy ploskaté a gazelly lanní, sajky skákavé a zebry (kvagy). Ti se pásli, jiní škádlili se a dováděli, tu stáda pakoňů druh po druhu, jakoby v hlubokých byli pohrouženi myšlenkách, pohodlně kráčela za sebou. Podobně páslo se několik, stád gazelí ploskatých, ano stádo asi 150 zeber blízko nás velikým obloukem pomalu vzdalovalo se na jih. Nesčetné antilopy lanní popásaly se v menších tlupách jako vždy u křovin, černí pakoni v zástupech po 10–80 kusech rozptýleni byli po vší rovině, any mezi nimi a zebry a všude, kamkoli oko mohlo dohlednouti, hemžily se gazelly skákavé. Ptactvo přčetných druhů dodávalo tomuto půvabnému obrazu ještě větší živosti. Přede všemi byli to velicí dropové *Eupodotis caffra* a Kori, dva druhy dropův zakrslých, častěji už zmíněných, husy egyptské, kachny, čejky, ibisové, jeřábi, volavky, kulíci a mnoho jiných, kteří nápadni byli pestrým svým peřím, štíhlou postavou, nízkým po výtce letem, jímž nesli se nad samou půdou, a hvízdodem a kejháním, zaznívajícím ve všech toninách.

Ačkoliv jsem na prvé cestě spatřil přemnohý výjev jihoafrického života zvířat, tento obraz na planině mezi solnou pánví, nazvanou ode mne pánví Jungmannovou, a říčkou Konanou překonával nejspíše obraznost; i největší lhostejník byl by se tu zajisté stal vřelým milovníkem přírody. Pokochavše se více než hodinu tímto pohledem, při čemž docela zapomenují jsme ubohých svých zemdlených tahounů, sestoupili jsme se v poradu, abychom vybrali příhodné místo k táboru. Následkem toho, co jsme právě viděli, dozrál ve mně úmysl, že zde pobudeme několik dnův.

Tato rovina dosahuje s jinými, s ní souvisícími, až k hornímu toku Hart-riveru na východ, až k řece Marecani na sever a až k Mamuse na jih, pokrývá ohromný prostor a náleží s větší částí k území krále Moncuy. Nemá žádného patrného svahu, sotva že přebytečná dešťová voda – vynímajíc ovšem samo pobřeží řek – odtékati může do Hart-riveru, Marecane, Konany a Mokary; proto nalézáme tu hojná větší a menší jezera solná a nesmírné množství mělkých prohlubin, jež plní se v dešťové době vodou. Zdá se, že tyto solné pánve podstatně přispívají ku zdaru zvěři. Taková prohlubina, asi tři míle od místa, kde jsme poprvé se zastavili, byla naším táborem. Když jeli jsme se svým vozem planinou, tu daly se nejdříve zebry a pak antilopy ploskaté na útěk. Několik četnějších stád zeber uhánělo k lesíkům, aby některou z hojných mýtin, tam se nalézajících, přehla na nejbližší rovínu.

Odpoledne učinil jsem s Eberwaldem a Bolym výlet směrem na jih a tu naskytla se nám příležitost, pozorovati dosti z blízka pakoně, z nichž někteří zůstali bez bázně na místě, jiní pádili na jih. Když jsme navracující se přistoupili trochu blíže k lesíku, všickni pakoni – stádo asi 300 kusů – zdvihli se u velikém mraku prachovém a obrátili se kolem nás po větru k jihu. Tože divadlo opětovalo se příštího dne zvýšeno jsouc ještě fatou morganou, neméně poutavou, jež zobrazujíc jednotlivá zvířata v obrovských obrysech, poskoky jejich ve běhu odrážela na vrstvách vzduchových, rozkládajících se nad vzdáleným obzorem.

Druhého dne večer snesli jsme se na tom, že postavíme se na čekanou u dešťové prohlubiny. Zřetelně slyšeli jsme bručení býků pakoňů, kteří vedli stáda svá k tůním, aby se napojila. Ráno zkusili jsme uloviti něco nadhánkou, ale bez výsledku. F. a Pit dali se nepravým směrem a zvěř uživši mezery tím vzniklé, asi 360 kroků široké, proběhla nám.

Navrátivše se k vozu našli jsme tu několik Barolongů, kteří přicházejíce z Konany mířili ku citlivkovitému lesu, v němž společníci jejich už za naší honby čekali. Nabízeli se nám ku pomoci, ale nepřijal jsem té nabídky, ježto neběželo mi ani tak o honbu jako o to, abych mohl zvěř pozorovati. Konečně nastal večer a po něm noc, jež bude mi zrovna tak nezapomenutelnou jako den předcházející, noc to rozhodně nejhorší v první polovici druhé mé cesty. S nastávající nocí vyšel jsem s Bolym. Zůstávali jsme blízko svého stanoviště, oba pak hleděli jsme, abychom v úzké díře v zemi postavili se co možná nejpohodlněji. Plaze přiblížil jsem se ku kaluži a tak podařilo se mi, že jsem nepoplašiv ptáků na vodě došel svého stanoviště. Okolnost tato, ačkoli mnohým asi zdá se malichernou, jest lovcům na jihoafrických rovinách potud důležitá, jelikož se vyplašené ptactvo do takového dává křiku, že zvěř majíc pozor na hrozící nebezpečství vystřihá se potom obvyklých cest.

Noc byla dosti tmava, na severu blýskalo se neustále: bouře táhla tam na východ. Ticho vůkol mne přerušoval jenom chvílemi hvízdot a kejhání na vodě; několikrátě zdálo se mi, jakobych slyšel chrochtání černých pakoňův, byl to ale snad toliko můj domysl, ježto myšlenky moje soustřeďovaly se v očekávání těchto zvířat pouze na nich. Jednou slyšel jsem zřetelně srkati vodu, jako činívají psi, namáhal jsem se, abych zvíře poznal, ale nebyl jsem s to. Snad to byl šakal, který přiblížil se po větru ke mně.

Naslouchal jsem ještě v tichu nočním, ano tu náhle ozvalo se žádoucí chrochtání. Vztyčil jsem se poněkud, abych tím jasněji mohl slyšeti. Vskutku to byli černí pakoni. Položil jsem ucho na tvrdé beztravé místo a jasně slyšel jsem temný zvuk, jež způsobuje stádo pakoňů kráčejíc svou drahou.

Potěšen jsa krčím se zase; ale když jsem opět vyhledl pátraje v tu stranu, odkud jsem čekal zvěř, zablesklo se dosti vysoko na severním obzoru tam, kde dříve stála bouřka.

Rozeznal jsem vícehlasé bručení a trochu později objevil se na protějším břehu kaluže tmavý předmět. Pakůň šel kolem vody ke mně, obrátil se a vrátil zase sledován jsa několika jinými. Stanuli hodnou chvíli nepřibližující se k vodě, potom vystoupil čelní býk s druhým pakoněm a šli na písčítý břeh. Tu postavilo se zvíře několik kroků přede mnou obrátivši hlavu ke mně, tak že jsem viděl pouze tuto část těla jeho a vodu pod ním. Zamířil jsem, pokud tma to připouštěla, na lebku a se silným rachotem vnikla koule do hlavy. Vyskočil jsem, abych vyhledal svoji kořist loveckou, nedbaje dále prchajícího stáda. Než nevidím ničeho, protírám si oči a hledaje pažbou ručnice po zemi, doufám, že co chvíle najdu tělo padlého zvířete. – Ale všechno to bylo jen klam. Rána zasáhla svou oběť, poraněné zvíře však nicméně uprchlo s ostatními. Blesk osvítiv nebe na severu přivedl mne brzy k vědomí. Pro tento večer bylo mi honby zanechatí a navrátiti se k vozu. Návrat ten však nebyl snadný, bloudil jsem dosti dlouho, než jsem dorazil k vozu.

Boly, který se mnou vyšel na čekanou, ještě se nevrátil. Vyzval jsem F-a, aby s hořící loučí popošel od vozu asi 200 kroků, tak žeby bloudícímu snad společníku ukázal pravý směr. F. sice točil loučí, dokud nespustil se déšť, ale po Boly m nebylo posud ani vidu ani slechu. Zatím vítr se rozmohl a brzy burácela po rovině prudká vichřice. Hlubší naše poloha přispěla nám tu i potom, když blesk s bleskem křižovaly se nad rovinou, měla však též své vady. Déšť totiž nejen lil se proudem, nýbrž stékal také po rovině do prohlubin a to ovšem nebylo nám valně pohodlné. Ale voda neznepokojovala nás tak jako Boly; sami černoši hovořili jen o tom, kde asi jest bas (pan) Boly. Blesk míhal se za bleskem, sotva že dozněl jeden hrom,

ozval se novým rachotem druhý a mezi tím šlehal déšť poháněn jsa zuřivou vichřicí tak prudce do vozu, že jsme křičíce sotva vespolek mohli se srozuměti. Také vzduch ochladil se značně, kterážto změna nám po děsném vedru denním a v šatech veskrze promoklých nikterak nebyla mila.

Hodina za hodinou mýjela, bouře odtáhla, déšť přestával, vítr se stišoval, konečně přestalo docela pršet. Starostí o Bolyho dopřáli jsme si sotva dvouhodinného odpočinku, k němuž přinutila nás zemdlenost. Časně z rána vyslal jsem černého sluhu hledat Bolyho. Ten již po několika stech kroků užtel, an hledaný přichází všecek jsa blátem pomazán a vypadaje velmi bídně. Třásl se zimou; nejvíce však podivovali jsme se tomu, že přinesl pušku tak čistou, jak ji vzal s sebou. Ubožák skrčen jsa za kupou všekazů přestál celou bouřku ovinuv pušku svojí kazajkou, aby stále byl připraven k ráně. Vycházejíce na čekanou umluvili jsme se, že se po prvním výstřelu obrátíme k domovu; Boly však rány mé nezaslechl, bloudil dvě hodiny po planině a skrčil se konečně za všekazištěm. Dotíraví šakali přiblížili se mu zde až na několik krokův a vrčeli kolem něho až do svítání.

Večer přijelo k nám na koních několik Barolongů nabízejíce nám zebru za pytlík prachu (5 liber) a dvě tyčky olova (12 liber). Vyjeli si na honbu nadhánkou, dostihli stádo zeber a jednu poranili asagaji tak, že zůstavši pozadu, zastřelena byla od lovců, kteří pěšky účastnili se honby. Chtěl jsem už nabídku jejich přijati, ale v čas spozoroval jsem, že kůži velice poškozenou nelze praeparovati.

Na veškerých rovinách, prostírajících se až k Mamuse, nalézá se asi 70 lesíků citlivkovitých, 100–300 kroků širokých a 200–800 kroků dlouhých. Téměř v každém hájí zastihli jsme tlupu domorodců, kteří buď v zimě buď v létě zabývají se honbou na zvěřnatých rovinách. Ježto však jsou Barolongové a Batlapinové valnou většinou špatní střelci, tož zastřelí jedno zvíře teprva za 2–4 dny.

Útvar této roviny skládá se ze tvrdého, šedého vápence, o němž učinil jsem zmínku popisuje jižní končiny území Transvaalského. Na vápenci tom leží místy kamení vaalské a mezi valouny vyskytují se často kusy křemene růžového. Na svazích k řece Konané viděl jsem dosti mocné žíly křemence, které prostupující vápenec na několik metrů vysoko, zdaleka lesknou se bělavou svou barvou.

Ráno dne 29. měsíce listopadu vyšel jsem si do krajiny a vrátil se s lebkou hyeny. Vůbec nasbírali jsme zde veliké množství lebek pakoňův, antilop ploskatých a skákavých. O

polednách vydali jsme se z dosavadního svého tábora zaměřivše na východ, abychom dojedouce cesty od Taungu do města Molemova brali se po ní dále k severu. Ujevše šest mil zastavili jsme se v lesíku a setkali se tu s několika Barology. Také spatřili jsme zde četné opuštěné chýže, kolem nichž rozkládaly se hromady kostí; vyjímajíc rohy všechny kosti byly rozbity. Padlo tu asi za posledních desíletí nesčíslné množství prchavé zvěři, než tyto hromady z kostí jejích byly nakupeny. Hledal jsem ve zbytcích kosti patologicky zrudné, ale našel jsem jen dva znetvořené rohy. Oba byly ustřeleny, rána tím vzniklá se však zahojila a novou rohovinou povlekla. Mimo to našel jsem kus zašpičatělého a provrtaného rohu s provlečeným řemínkem, jehož domorodci užívají vydělávající kůži. Odpoledne setkali jsme se v jiném lesíku s Barology, od kterých jsem vyměnil za střelivo maso zeber a gazelí ploskatých.

S nastávající tmou rozložili jsme se noclehem pod několika stinnými trnovníky velbloudími u pahorku, jenž pokryt jsa hustým křovím zdvíhal se blízko jezera solného. Jezero to bylo vyschlo, ale na břehu jeho, na bocích pahorkův a na svahu roviny všude prýštily se sladké prameny, které zásobily nás čistou, pitelnou vodou, časně z rána vybral jsem se do blízkého lesíka a našel tu opět hromady kostí a několik skupin opuštěných loveckých chýží domorodců; spozorovav zde také zajíce, perličky, koroptve a gazelly schovávavé, umínil jsem si, že tu pobudu celý den. Den byl krásný a pobyt můj vydařil se v každé příčině. Ptačí kožky, hojní hadi, hmyzi a korýšové, ale také byliny obohatili na večer moje sbírky. Společníci moji ukořistili mnohou krásnou kožku ptačí, zejména včelojedů, černých a malých ťuhýků, kulíkův atd., ano se mně poštěstilo přelstiti husu egyptskou.

Zmíněný lesnatý pahorek vypínal se nad západním koncem solné pánve, než i jižní a severní břeh její byly omezeny skalnatými nízkými návršími. Mezi pahorkem a severními návršími bylo údolí a zde sváděl potok, tehdy vyschlý, přebytečnou vodu dešťovou s roviny. Po předvčerejším prudkém lijavci, který překvapil nás sotva 12 anglických mil od tohoto místa, nebylo tu ani známky; byl tedy, jako vždy v těchto končinách v nejužším toho slova smyslu místním. S pahorku zaslechl jsem kejhání několika egyptských husí. Křít jsa na stráni keřem přehlížel jsem celou pánev, prohledl břeh a přece nebyl jsem s to, abych uzřel někde křičícího ptáka. Teprva když déle jsem hledal, objevil se mi pták na vyčouhlé větvi z pola uschlé citlivky. Nabil jsem ručnici jenom malými broky a proto bylo mi připloužiti se blíže. Ježto kryly mě tu keř, tam skalní balvan, podařilo se mi, že jsem nepozorovaně sestoupil do údolí. Údolíčko bylo porostlo nízkými řídkými keři, pouze místy vyššími a jen několika stromy, ale půda byla kamenita a proto bylo mi zouti obuv a boso ploužiti se dále. Pták seděl se

vztýčeným tělem na tlusté větvi. U kmene spatřil jsem hnízdo, které bylo, jak jsem později seznal, jeho. Přiblíživ se na 60 kroků střelil jsem a srazil husu, jejíž pěkná kůže uložena byla do mých sbírek.

Útvar kolem této pánve, kterou nazval jsem solným jezerem Jungmannovým nebo Chuai Jungmann, podobal se útvaru Vaalskému u Bloemhofu; kusy zelenokamů byly až zvíci kostkového metru.

Po západu slunce brali jsme se cestou dále. Nocovali jsme na nepřehledné rovině, jevící patrné stopy suchoty: půda byla rozpuhána, tráva tak suchá, že se dotykem drobila, ba i malé gazelly skákavě prchající zdvíhaly mračna prachu. Puzení jsouce nedostatkem vody jeli jsme příští den velmi ostře, tak že jsme urazili 18 anglických mil. Také zvěři bylo v těchto severních bezvodých končinách velmi po skrovnu. Pouze dvakrát setkali jsme se s tlupami Barolongů, kteří chtějíce dostati střelného prachu, přinášeli na směnu mléko. Jsouce neobratnými lovci a štítíce se práce lidé ti vypadali náramně hubeně; dali jsme jim střelný prach a trochu beltongu (sušené zvěřiny). Konečně přijeli jsme ku prohlubině, naplněné hojně vodou, a tak skončil se pochod náš toho dne.

Ráno dne 1. prosince překvapil nás návštěvou svou boer, z jehož zpráv poznali jsme, že se nacházíme na západní hranici republiky Transvaalské. Boer, sídlící blízko našeho tábora, čekal na příchod presidenta Burgera doufaje, že uklidí konečně ustavičné spory o hranice mezi ním a Barolongy. „Barolongové zlobí se na mne,“ pravil, „že prý žijí na jejich půdě a že bude mi kliditi se z území Moncuova, sic jinak že mi zapálí střechu nad hlavou. Nuže, chce-li se jim toho, ať to zkusí, postřílím jich notně nepočítaných svou zadovkou a jak se na ně dostanu, zažehnu jich nejbližší osadu na říčce Lothlakaně a na Molapu. Sám však sporu nezačnu, toho dopřeju jim, ale nehnu se nikterak z místa, kde nyní bydlím“ (při tom máchl rukou k východu).

Jako hanil pohlaváry svobodných kmenů bečuanských, přebývajících u západních hranic Transvaalu, tak blahořečil pohlaváru Moilovi, který bydlí v Linokaně na říčce Matebi v okrese Marickém. Také sdělil s námi, že dva jeho synové vypravili se do vnitrozemí na honbu slonův, a žádal nás, abychom jim, jestliže je potkáme, vyřídili jeho pozdrav. Rozloučivše se s hovorným statkářem pokračovali jsme v jízdě směrem na severozápad a dojeli na rovinu citlivkovitými stromy porostlou mezi řekou Molapem a Marecaní, jejíž prameny jsme za předešlé noci nevědomky přešli.

Některé z bělotrných citlivěk na této rovině byly v plném rozkvětu ověšeny jsouce sty a tisíci malých, jasně žlutých, kulatých a vonných květů. Květy i listí stromků, až šest metrů vysokých, byly velmi útlé a pokryty sty rozmanitých zlatohlávků (Cetonidae) jakož i několika tesaříky červeně pruhovanými. Podívoval jsem se nemálo, že hmyzi ze všech četných stromků vyhledali si jenom dva, any na větvích jejich přilepeny byly hojně, přes 21/2 centimetru dlouhé, pupy velikých cikád, jichž hlas odevšad se ozýval. Když však jsme se přiblížili, tu cikády odlétaly s hlasitým bzukotem a šramotivě vrážejíce do nejbližšího citlivkovitého stromku usazovaly se na něm. Také pestrobarvé mšice nechyběly tu a veliké ocelomodré vosy dravé proháněly se bzučíce a mouchy lapající kolem křovin. Hojní medáci brunčice poletovali s obvyklou horlivostí nad pažitem, mocně vyrážejícím, aby nasbírali zásoby pro sebe a pro larvy usazené ve blízkém opuštěném všekazišti.

Jihoafrické jaro slavilo tedy s veškerou svou mocí vjezd do krajin na horním toku Molapa, všecka malá zvířátka ucítla jeho vládu a probudila se k novému životu; ale nezdálo se, že by lidem na horním Molapu bylo bývalo vítáno. Mír, nový ruch, společná činnost, radost a veselí jevily se mi toho dne na luzích Molapských v nerozumné přírodě. A pán té přírody obmýšlel svár, požár a krvavé pŕtky, o nich rozmlouval a jimi hrozil.

Po krátké jízdě za rána dne 2. prosince, na které jsem opět mohl pozorovati, že jeden tahoun můj patrně slábne, dojeli jsme vsi Makubů, jež položena jsouc na jižním (levém) břehu Molapském náležela k městu Molemy, bratra krále Moncuy. Údolí horního Molapa jest prvých 15 mil úzko, sevřeno jsouc srázným svahem planiny, dále jest plocho zatáčejíc se do planiny, trochu na západ se sklánějící. Bylo nám překročiti údolí v těchto místech. Koryto řeky skládá se tu z vápenného tufu, v němž jest hojnost' zkamenělých rostlin, tak že zřejmo, kterak touto zátočinou již před tisíci let mocná se valila řeka. Nad tímto tufem rozkládá se tvrdý, šedý vápenec jsa vyznačen množstvím malých slují, jeskyň a děr, ve kterých zůstává voda, i když řeka po několik měsíců jest vyschla. Nad touto částí řečiště na místech sůžených, jakož i na vrchovišti koryto jest bahnito a močálovito, což jest asi příčina, pro kterou za doby suchoty veliké množství vody se ztrácí a řeka již v horním toku svém po několika mílich vysychá.

Na bařinách v údolí nalézají se nejzápadnější statky Marického s okresu, tak zvané farmy Molapské, jichž majitelé mohou pole svá neustále zavlažovati; na volnějších prostorách jsou osady Barolongů,[10] kteří také mohou po svých pozemcích, tu a tam po evropském vzoru zřízených, rozváděti vodu.

Přešedše Molapo (t. j. řeku) položili jsme se na pravém jeho břehu blízko několika křovin wartebichi. Pohlednuvše k západu spatřili jsme město Molemovo na povlném svahu planiny, v pozadí lesnaté; na východ město ohraničeno jest dvěma zajímavými skupinami skalními. Pod záštitou jedné této skupiny, mezi ní a říčkou stál prostorný dům missionářův Wesleyanské missijní společnosti, vystavěný slohem domorodců.[11]

Zmíněné skaliny, porostlý stromy břeh říčky, sotva čtyři až deset kroků široké, a hojné trnovníky velbloudí, stromy t. zv. karé a vrby, rozsázené mezi dvorci a pokrývající svah planiny, zdobí město Molemovo takovou krásou, že se mu polohou vyrovná málokteré město domorodců ve středu Jižní Afriky. Jeho dvorce nestojí tak těsně při sobě jako v jiných městech jsouce obehnány ploty, z nichž vypínají se špičaté střechy chýží pokryté bujnými úponky tykví hruškovitých (*Cucurbita lagenaria*).

Četné vozy byly svědectvím vzrůstajícího blahobytu kmene, jenž zajisté jednak v tom měl svůj původ, že král Moncua zakázal prodávati v zemi kořalku, kterýžto zákaz Molema, náměstek náčelníkův a vladař města Molemova, provedl s veškerým důrazem, jednak také v tom, že missionář, dříve zde usedlý, zavedl sem evropské druhy obilí.[12]

Ve městě Molemově zvláště příjemně dojal se mne zákaz vladařův, jenž jest křesťanem a kazatelem, aby se v obvodu města neporážel žádný strom. Jakmile jsme rozložili se táborem, přišel k nám domorodec, mající úřad strážníka, aby vykázal nám jménem field-corneta (sheriffa, nejvyššího úředníka policejního) pastviště pro tahouny a sdělil s námi zmíněný příkaz.

Dříve než mohl jsem vykonati svůj úmysl, že navštívím missionáře rev. Webba, vyšel naproti mně z missijního domku zavalitý světlovousý muž veda za ruku děvčátko. Byl to missionář. Brzy byli jsme v horlivém hovoru o městě Molemově a sporu hraničném. O zeměpánu Moncuovi dověděl jsem se, že bydlí v Mošanengu, městě vystavěném v území královského jeho přítele, vládce Bankvakeců Chaciciva. Moncua prý chtěl se usaditi v Poolfonteinu, ale vláda Transvaalská, aby předešla neodvislého knížete Barolongů, přesadila tam už poddané sobě Barolongy. Z toho král velice se rozzlobil a hotovil se, že opustí Mošaneng a vyhledá si v území svém jiné místo, aby vystavěl tu sídelní město.[13]

Domek missionářův byl zřízen velmi prostě opatřen jsa jenom nejpotřebnějším náradím, neboť rev. Webb považoval pobyt svůj v něm ze zmíněných důvodů za prozatímný; mimo to byl Molema sám kazatelem a nepřál mnoho bílým missionářům. Rev. Webb a jeho žena, která

v tomto zákoutí věrně stála po boku svého chotě, radili mi, abych co nejdříve vydal se do Mošanengu.

Pan Webb šel potom k náčelníku Molemovi, aby mu oznámil můj příchod. Navrátiv se přišel se starým mužem, jenž trpěl záduchem. Molema srdečně mě přivítal pravě, že mimo ňaku (lékaře) Livingstona žádný ňaka posavad nezavítal k němu, i byl velice potěšen z mého příjezdu, neboť doufá prý, že mu udělám molemo (lék), který mu pomůže od škaredého kašle a dech mu uvolní. Zároveň mě zval, abych ho příštího jitra navštívil a pomeškal ve městě jeho několik dní déle, že mi za to dá tučnou ovci.

Vyšed si ráno dne 3. prosince údolím vzhůru shledal jsem, že všude tam, kde byly mocné vrstvy prsti, naseto bylo hustě kaferské žito. Byl jsem překvapen, že se tu poprvé ukazovaly mnohé druhy tropického rostlinstva, jež pohřešoval jsem od Grahamstownu až k Molapu. Ostatně byly zde také hojné druhy rostlin mírného zeměpásu, jako zvonce (*Campanula saponaria*), rozrazilky (*Veronicae*), několik okoličnatých pryšců v a jiné; na lučinách stála tráva 11/3 metru vysoká. Zastřelil jsem volavku, několik druhů vrabcovitých, mezi nimi zejména dva snovače ohnivé (*Ploceus franciscanus*), a dvě čejky ostruhaté, které přivábily mé hlasitým svým „tik, tik“. Ženy na polích pracující vypadaly mnohem čistotněji než Batlapinky. Vůbec bylo mně též později, když jsem rozloučil se s městem Molemovým, těmto tak zvaným Barolongům severním vyšší příznati místo než kmenům batlapinským, ba než samým Mokalanům, Marokanům atd. čili Barolongům jihozápadním, ačkoliv je orbou a chovem dobytka předčí Barolongové jihovýchodní, kteří pod panstvím Marokovým bydlejí ve městě Taba Unšu (majícím přes 10.000 obyvatel) a v okolí toho města; těm všem prospívá chov koní, jež překazila na Molapu a v republice Transvaalské nemoc koňská.

Když jsem pro paní Webbovu a náčelníka připravoval některé léky, zejména také prášky, četní domorodci, kolem mne shromáždění, náramně se mi podívali. Jeden z nich posadil se vedle Pita k ohni a tázal se tlumeným hlasem, cože to dělám, a Pit na to, že připravuji lék. Tazatel vmísil se hned do udiveného davu a rozšířil v něm zprávu, že jsem ňaka a dělám molemo. Úžas z toho vzniklý zračil se patrně na tvářích všech, mužů, žen, ba i výrostků. Druh šeptal druhu slova ‚ňaka‘ a ‚molemo‘ a po hýbajících se rtech mohl's poznati, jak si slova ta opakují. Nabyl jsem tím u nich znamenité úcty a vážnosti a tak se vše vůkol stišilo, že bylo slyšeti každé slovo sluhů, hovořících stranou kolem ohně. Všecky i sebe nepatrnější pohyby mé sledovány byly s největším zájmem, nejvíce však to, jak odvažoval jsem stejné dávky a jak sypal jsem prášky do nastříhaných papírků, jež F. skládal na vozovém prkně. Skončiv

svoji práci tázal jsem se, nechtěl-li by někdo donésti molemo k náčelníku Molemovi. Všickni mužové i hoši křičeli jedni přes druhé natahující mnozí jednu, mnozí obě ruce; každý chtěl, aby se mu dostalo té cti, donésti lék bílého ňaky milovanému pohlaváru. Při takovém výběru zachtělo se mi, abych v skutku byl vyběračen. Vybral jsem si ze zástupu nejstaršího, shrbeného, bělovlasého mužíka, který nechtěl věřiti ani svým očím, že se mu takové dostává cti, a dal mu prášky srovnané v balíčku. Nechtěl se jich však dotknouti, nýbrž prosil mne, abych mu je přivázal na hůl, kterou prý ponese před sebou. Ježto však mu to bylo obtížno, chopil jsem se hoča nejbliže stojícího a vzav jeho bič přivázal jsem na něm balíček nařizuje mu, aby šel před starcem. To mu bylo velmi vítáno, i zástup projevoval z toho svoji spokojenost, neboť opět a opět slyšel jsem volati monati, monati (krásně).

Příští ráno bylo mi zase navštívit náčelníka. Molema přijal mne ve svém dvorečku, představil mi svou ženu a své syny, kolem něho sídlící. Potom dal pro mne a pana Webba přinésti dřevěné židličky a prosil mne, abych sdělil s ním poslední události a novinky z kolonie Kapské a z polí diamantových, tázal se po nařízeních anglické vlády na Jihu, stěžoval si do osobivosti boerův na východě a konečně ptal se mne, jsem-li Angličan čili boer. Když mu rev. Webb odpověděl, že jsem Čech (Bohemian), nemohl toho pochopiti a zeptav se ještě, jak se jmenují, dal obě slova, velmi cize mu připadající, starým Barolongům, sedícím na dvorečku, tak dlouho opakovati, až si je vštípil v paměť. Když jsem se s ním loučil, doléhal na mne, abych mu slíbil, že jej navštívím, kdykoli přijdu do země Barolongů; vždy prý mu budu vítán. Zastal jsem tu také náčelníka koňanského Šebora, který přišel navštívit Molemy, a ten omlouval se, že lidé jeho, od nichž chtěli jsme směniti za zadovku tři voly, opozdili se tak, že směna se neprovedla.

Odpoledne strávili jsme rybolovem, který velmi byl vydatný, neboť chytili jsme neméně než 42 sumce. Za vnaidlo užili jsme kobylek travních, 25–40 milimetrů dlouhých, jež všude hojně se vyskytují. Voda ve slujích turových skal tak byla jasna, že bylo lze rozeznati i každé větší zrnko písku do hloubky 80 cm. až 2 metrů. Sotva vrhli jsme udice, hned temná postava štítohlavého sumce (*Glanis siluris*) vyplula z postranní jedné sluje a plujíc pomalu kolem vnaidla i netušíc léčky pohltila je. Ryby vážily všechny po 40 až 50 dekagr. Když jsem roku 1875 za druhého svého pobytu lovil na témže místě, chytil jsem jenom malé, hnědé sumce, 15 cm. dlouhé. Sucho roku 1874 vysušilo prohlubně s největší částí a usmrtilo ryby; nová násada připlula sem s dešťovým přívalem z bařin horního Molapa.

Pan Webb dal mi dva listy, jeden panu Martinovi, obchodníku sídlícímu v Mošanengu, druhý králi Moncuovi, jež mu měl pan Martin přečísti. Moncuův náslav zněl: „Morena Moncua (Moncive, Moncivaj Khoši ea Barolong.“ Mimo to nový přítel můj učinil mne pozorna na dvě staré pověsti, které byly rozšířeny mezi Barolougy ještě dříve, než poznali křesťanství. Prvá vypravuje o náčelníku, který uměl po libosti rozdělovati vodu v řece a překročovati ji suchou nohou, druhá líčí pohlavára, jemuž bylo jako Šalamounu rozsouditi dvě ženy, z nichž každá domáhala se mateřských práv k jednomu a témuž dítěti.

Pátého prosince konečně vybrali jsme se z města Molemova a táhli na sever po úpatí lesnaté vypnuliny. V nejbližším okolí naší cesty dosti jsem měl příležitosti, abych obohatil svou sbírku hmyzu. Kromě jiných našel jsem pěkný a posud mi neznámý druh velikých štítonošů (Cassida), jichž krovky byly zlatozelenavě a hnědě tečkovány a které jsem často chytil na jednom z nejobyčejnějších lílků jihoafrických. Také obracel jsem pozor po četných trnovnicích velbloudích podlé cesty, které hustě byly pokryty hnízdy vrabce pospolitého (Philetaerus socius).

V úvale blízko potoka, tekoucího na severovýchod k Taungu čili Notuani-riveru, skončili jsme dnešní svůj pochod. Projevše podrůsty trnovníků velbloudích, které činily téměř nízký les, dojeli jsme příštího rána do vsi Makalaharské, jejíž obyvatelé byli pastýři a lovci Moncuovými. Vesničané líčili nám další cestu až do Mošanengu jako velmi špatnou pravíce, že se slabými svými tahouny sotva dojedeme sídla králova. A cesta byla opravdu velmi obtížna, hlubokým pískem potah unavoval se vrchovatě, mimo to prostoupen byl les nesčíslnými malými prohlubněmi, 30–60 cm. hlubokými, jež za doby dešťové naplňovaly se vodou. Prach zdvíhající se z písčité půdy vysušoval povážlivě ústa a průdušnici a pátil do obličej. Na jedné ze zmíněných vyschlých prohlubin, jež zarostly byly čerstvou travou, našel jsem hojnost kovomodře lesklých puchýřníků lékařských (Litta vesicatoria) s rezavě rudou skvrnou, jež jsem později viděl pouze ještě jednou a za podobných okolností na své třetí cestě v lese Šešeckém asi 15 mil severozápadně od Šešeke; také zastřelil jsem včelojeda (Pernis apivorus) nad námi kroužícího.

Příštího dne byla cesta tolikéž špatna, ba když dojeli jsme dvou solných pánví s větší částí vyschlých, zdálo se, že bude sotva možná, abychom projeli pánvemi, jež pokryty byly na 40 cm. pískem. Uživše všech pomůcek, na něž jsme připadli, spojenými silami dostali jsme se po námaze několika hodin na druhý lesnatý břeh. Odpočinku, jehož jsme si potom dopřáli, poctivě jsme si zasloužili. V lese našli jsme dvojí jedlé jahodovité plody a sice rezavě rudou

jahodu keře „bluebushe“, známého již od Hart-riveru, jejíž zrn Korannové užívají za broky, a žlutavé jahody nenepodobné našemu rivizu, které boerové jmenují divoké granaty, Korannové pak ěeip, rádi jich požívajíce.

Druhý den přiblížili jsme se ku pahorkům, jež táhly se přes naši cestu. Barolongové kolem nás jdoucí, nazývali je horami Malunskými, nejvyšší pak kupu jejich, až potud bezejmennou, pojmenoval jsem vrchem Husovým. Téhož dne obohatil jsem své sbírky sýcem nejmenším a kožkou luňákovou. Na úpatí výšin zastali jsme četné salaše Baharucův a Barolongů z Mošanengu, kteří napájeli dobytek z dešťových kaluží berouce sami pro sebe vodu z přirozených cisteren skalních. Svahy pahorků byly s největší částí porostly vysokou travou jsouce jako stvořeny pro chov dobytka. V noci potkali jsme se s dvěma vozy, na nichž naložena byla slonová kost a jež vypravili ze Šošongu, města východních Bamankvatů, do Grahamstownu obchodníci se slonovou kostí Francis and Clark.

Devátého prosince dojeli jsme sedla přes pahorky Malauské a rozložili se mezi zelenými keři, jež stojíce ve skupinách popjaty byly posedy (Bryonia), dýněmi (Cucurbitaceae) a Hany. Také nechyběly tu stinné trnovníky velbloudí, v nichž pozorovati bylo zejména dlouhoocasé černobíle strakaté ťuhýky. Bylo tu také hojně velikých hrdliček a poprvé zaslechl jsem zde hvizdot, jak se zdálo, papoušků. Jda po hlase zaradoval jsem se, když jsem spatřil párek malých, našedivělých ptáků těch, na hlavě a na ramenou žlutě skvrnitých a na prsou pěkně zeleně zbarvených. Tento druh (*Psittacus Rupelii*) rozšířen jsa až za řeku Zambesi žije nejvíce po dvou a hnízdí v děrách stromových. Berouce se dále našli jsme vedle cesty zabitého hadilova písáře, kterého nejspíš usmrtil ze svévole nějaký zpozdilý Barolong, hodiv jej potom z cesty do keře. Bylo nám přejíti několik údolí a slézti příkré, velmi kamenité výšiny. Na jednom pahorku Niger vypátral hada a zahnal jej do trnovníku; ježto pak jsem, uslyšev ze všech stran zprávy o mnohých obětech, které rok co rok propadají životem jedovatým hadům této pevniny, všem hadům jihoafrickým přísahal věčné nepřátelstvo tak, že jsem všecky, které nebylo možná dáti do líhu, stáhl aneb aspoň stal a hlavu uschoval, tož přiskočil jsem honem s puškou, abych přispěl psu pomoci. Plaz, jež Niger pronásledoval, jsa silnější než palec, zelený a přes 4/3 metru dlouhý utekl se na stromek (*Acacia giraffe*), v jehož hustých větvích bleskem se pohyboval nahoru a dolů. Šťeliv po něm ptačími broky omámil jsem ho, ale neusmrtil; uchopiv pak plaza za konec ocasu chtěl jsem vytáhnouti jej z trnitých haluzí. Zatáhl jsem trochu prudčeji, v tom Pít vedle mne stojící vykřikl. Obrátil jsem se k němu, ale ucítiv bolest na pravém svém palci rychle jsem se ohlédl po původu jejím. Had visel svými čelistmi na mém prstu. Úzkost sevřela mi srdce. Trhal jsem koncem ocasu, tak že bych byl bez mála

hada přetrhl, čímž zvíře docela jsouc usmrceno padlo k zemi. Hned volal jsem po salmiaku, zároveň však shýbl jsem se ku plazu, abych určil, jaký je to druh. Není-liž to Bucephalus viridis (cupensis), had nejedovatý a neškodný? Vzav hlavičku otevřel jsem čelisti; nebylo viděti ani cítiti žádného jedovatého zubu. Tato událost dojala F-a velmi hluboce, tak že stal se urputným všech hadů nepřitelem. Když jsme pokračovali v jízdě, nenechal žádné kapinice (Acacia) s pokojem; pomsta jeho horlivě slídila po oběti, ale po kolik hodin bylo mu samému snášeti zlobu trnův.

Hurá, haló, hurá! a tolikéž skoků ve vzduchu, jež F. provedl, vyrušilo nás z myšlenek. Zastavili jsme vůz a běloši černoši pospíchali jsme ku mladíku, jenž rozplýval se radostí. Tu stál sebe vědomě ukazuje na vrchol nejbližšího keře. Než domnělá jeho vítězosláva trvala jenom okamžik. Ku křečovitému smíchu, který sborem spustili s černochoy Eberwald a Boly, bylo také mně se připojiti, když spatřil jsem neškodného chameleona. Nebohého F-a stíhalo rozhodné neštěstí, když rozbíhal se na hrdinské skutky.

Dne 10. prosince trpěli jsme již velmi citelně nedostatkem vody. Ačkoliv pak nám kolem jdoucí Barolongové prodali několik hrnců mléka, nebylo tím pomoheno našim žíznícím tahounům. Jedouce širokým údolím na severovýchod došli jsme konečně lesnatých strání na výběžcích pahorků Malauských. Čerstvý větřík ovíval nás chladem a z bouře, jež stahovala se nad námi, bylo k největší naší radosti očekávati, že se občerstvíme.

Nesklamali jsme se ve své naději, mírný déšť naplnil naše vodní nádoby i byli jsme také s to, abychom trochu napojili tahouny. Potom bylo potřeba, abychom čerstva jeli dále, neboť chtěl jsem ještě téhož dne dojeti Mošanengu. Odjezd náš však zdržel temný zvuk, který zřetelně přibližoval se k nám. Původ jeho brzy se nám vysvětlil. Objevil se Barolong na koni a za ním klusalo stádo asi 50 koní, jež od zadu poháněli jiní dva Barolongové, ani s obou stran v lese uháněli dva domorodci, aby tlupa nemohla zabočiti na stranu. Náš překvap z toho, že jsme spatřili tu takovou tlupu koní, nebyl malý. Jeden ze zadních honců seskočil na chvíli se sedla a sdělil s námi, že jsou to koně Moncuy, krále barolonžského, jež on každoročně posílá ku svému strýci Marokovi do Svobodného státu, aby tam pásli se, dokud v zemích Bečuanských zuří nemoc koňská. Což má tvůj král tolik koní, jak souditi lze dle těch, jež kolem nás uháněli? – „Ó master, morena (král) má více než tyto, ve městě nechává si jenom gesouten (solené) koně, kteří jsou nejdražší.“

Po krátké jízdě zastavili jsme se na hodinu cesty před Mošanengem. Déšť naplnil všechny prohlubiny vodou, místo pak, kde jsme se zastavili, bylo půvabné údolí, bezpečné od větru,

mírně zalesněné, slovem jako by ke dvoudennímu pobytu stvořeno tak, že mohl jsem tu odpočinouti si z útrap Molapské cesty, potom pak teprva vydati se do Mošanengu. Očekával jsem totiž, že tam budu velice prací zabaven, obávaje se zároveň, že nenaleznu ve městě pro svoje tahouny žádné dobré pastvy, ano tam bylo velmi mnoho stád.

V lesíku byly pěkné stromy nazvané od boerů bukovité, jakož i t. zv. divoké šeríky, nepravě tak pojmenované, divoké olivy a karee, keře mohatlové a morethvové, stromy a křoviny s javorovitými křídlatými semeny, několik druhů citlivek (*Acacia detinens*, *Acacia giraffe*, *Acacia horrida*), na výšinách pak aloe, známé sice z jihu, ale mající tu zástupce nových podob. Zde zastřelil jsem také velikého šedého lori, jemuž Angličané říkají Go-away, Holland'ané pak grote Mause-vogel, dále hnědého luňáka a dva žlutozobé tukany. Prvý z nazvaných ptáků hnízdí na nejvyšších vrcholcích stromových, odkudž toče hlavičkou na pravo i na levo, na všecko, co zdá se mu cizí, pokukuje, při čemž vyráží ohyzdný skřek svůj go-a-wäh, chocholku vysoko čepejí. Dne 11. m. prosince vyšel jsem si několikrát do okolí a to s takovým prospěchem, že se sbírky moje znamenitě rozmnožily. Kořistí mou byli papoušci, šest lori, vdovy kapské, tukani a dva druhy kukaček, malý červenochocholový špaček, zeleně a šedě kropenatý, a ťuhýci.

Poslav F-a do města, aby přivedl hollandského kováře tam usedlého, oznámil jsem tím bezděky obyvatelům svůj příchod, tak že brzy dostavilo se k nám několik návštěvníků, kteří především tázali se nesměle po pálence. Nesmělost' jejich byla důkazem, kterak pověst' o Moncuovi, že jest nepřítel kořalky, byla podstatna.

Odpoledne přišel k nám jiný návštěvník z Mošanengu a sice nejznamenitější v zemi Bankvakeců, na jichž území vstoupili jsme asi v polovici cesty mezi městem Molemovým a stanicí naší, na 70 anglických mil od města toho vzdálenou (asi na 25° 10' jižní šířky). Krytá dvoukolá kára se čtyřmi koni přijela, zabočila do lesíka a zamířila zrovna k nám. Co sluha můj Štěpán držel koně, čtyři domorodí i vylezli z káry. Nejprve mladý muž asi 25–28letý, který představil se nám jako Mobili, syn náčelníka basutského a jež F. znal z Kimberleye, kde byl nějaký čas ustanoven za tlumočníka u soudu, ježto po anglicku jsa vychován dobře se znal v angličtině; byl to světák jihoafrických spůsobův. Objížděl právě pohlaváry bečuanské a před několika dny přijel od krále Bakvenův. Mobili stisknuv si s F-em ruce, představil nám ostatní tři osoby těmito slovy: „These are two of the most distinguished Bechuana Kings (dva z nejznamenitějších králů bečuanských) Moncua, král Barolongův of a wealthy and mighty

tribe (zámožného a mocného kmene), zde Chacicive, král Bankvakecův a tam hlavní rádce čili místokancléř říše Bankvakecké.“

Moncua, muž přes padesát rokův, otlý, s obličejem stále usmívavým, dobromyslným, vzbudil hned ve mně důvěru. Na Chacicivovi, velikém hubeném muži, jakož i na jeho kancléři říšském bylo patrné, že uměli vrásčité své obličejy přiměřiti okolnostem. Všichni byli ustrojeni po evropsku, Chacicive ve dlouhém svrchním kabátě a cylindru a jeho „pravá ruka“ v kabátě Menčikova. Když nás za rozmluvy, kterou Mobili a Pit vedli jsouce tlumočníky, ostře prohlédli, Moncua pravil, že nás vítá v okolí svého města, ačkoliv sic nepřebývá tu na svém území, žije prý zde na půdě přítele svého Chaciciva, neboť opustil už před delším časem Molapo, ježto svírali jej tam boerové; že však má nyní jejich rejdův už dost a opustí prý Mošaneng, aby vystavěl si město na Molapu, nebo v Poolfonteinu nebo na říčce Lotlakaně, potom prý bude mi přijíti a navštívit ho.

Pak tázali se mne na cíl a účel mé cesty. V odpověď ukázal jsem jim několik kožek ptačích, jež s údivem pozorovali. Mobili stlumočil králi, jak se kůže upravuje, ten však toho nemohl pochopiti a neustále nad tím kroutil hlavou. Když jsem krále napomenul, aby byl opatrn, že v kůži obsažen jest jed (Mobili přeložil to „molemo mašve“, špatný, zlý lék), starý král vykřikl polohlasně a pustil kůži na zemi. Bečuané nebojí se ničeho tak jako jedu uměle připraveného; každý lék, který nespomáhá a stav nemocného zhoršuje nebo který nemůže zabrániti smrti, považuje se za jed. „Ó“ vzdychl si Moncua a prohlížel si i se svými dvěma druhy ruce a všichni kasali rukávy svých kabátů, aby si prsty odrhli v písku. Poručil jsem přinésti vodu a mýdlo a podal jsem jim svůj ručník, jež Moncua s tváří pořád ještě ustrašenou přijal a neupokojil se, dokud jsem s ním skrze Mobiliho nesdělil, že jed nemá žádného účinku na lidskou kůži.

Větší však úžas než že ptačí kožky a hlasité výkřiky i samého Mobiliho, jenž tvářil se učencem, následovaly, když jsem hostům svým ukázal dvě láhve, plné plazů, hadů, ještěrek, žab a pavouků. Všichni čtyři návštěvníci ustoupili při tom a Moncua třímaje svůj kiri proti láhvi nechtěl přistoupiti blíže. Dívaje se brzy na mne, brzy na láhev, utišil se teprva, když se přesvědčil, že hadi v butshuala a makao (v pivě bělochů) „spí“ a nemohou ven.

Zatím připravena byla mokka a plechové poháry byly podávány kolem. Při tom Moncua prohlížel si vůz, tázal se chasníků (sluhů), odkud přicházejí a konečně mne, co dělá jeho bratr Molema, je-li zdrav. Odpověděl jsem mu, že trpí starým neduhem a že jsem mu dal molemo, které mu zajisté pomůže. Moncua slyše to pochvalně zamručel a posadil se. Jakmile se

Chacicive také posadil, Mobili tázal se, neměl-li bych už nic na občerstvenou „vysokého panstva“. Odpověděl jsem, že nikoliv, ježto nevím, co bych jim měl nabídnouti. Mobili povstal, přistoupil ke mně a pravil, abych poslal Pita a Štěpána pro vodu, že mi něco poví, při tom však že nesmějí býti sluhové. Nařídil jsem, jak žádal, a tajemství se odhalilo. Měl jsem každému nabídnouti klut kořalky. Když jsem tak učinil, Moncua pronesl se, že nedovoluje, aby poddaným jeho nabízela se pálenka, že sám pije ji pouze jednou nebo dvakrát do roka a to jenom ku polovici sklenice vína. Nalil jsem mu, Moncua vypil asi s půli lžice, ale hned potom chopil se vody. Chacicive polkl asi dvě lžice, skroutil však při tom dlouhý svůj obličej tak, že jsme i s Moncuou do křečovitého dali se smíchu. Chacicive nechal asi lžici v plechovém poháru, podal ho místokancléři a ten vyprázdnil jej rychle snaže se ještě, aby zbytek vylízal prstem. Mobili vlil do sebe půl poháru ani nemrkaje.

Když vznešení páni všem nám potřásl rukou, ba i sluhům přikývli hlavou, majitelé území několika set čtverečních zeměpisných mil vstoupili do své káry. Mobili pak ujal se opratí, aby připravil se k odjezdu. Tu Moncuova levice položila se na jeho rámě, kdežto pravicí kynul mně, abych ještě jednou přistoupil ku káře. Dvěma skoky byl jsem po jeho boku a tlumočnick tázal se mne jménem královým, kde mám rumelu (odporučovací list) missionáře Webba, určenou pro něj. Přines oba listy prosil jsem krále, aby druhý zaslal po jeho nápisu, nemohl jsem však zatajiti svého podivu z toho, že na dvoře v Mošanengu jsou již o té věci zpraveni. Moncua se zasmál. „Ano,“ pravil, „vím o tom již tři dni, neboť jednoho dne šli kolem vás, a vy jste spali, dva Barolongové z města Molemova, jimž bylo přinésti mi zprávu o tvém pobytu ve městě, o tvém tam konání, cíli tvé cesty, obou listech a dobrém působení tvého molema na bratra Molemu.“

Druhý den navštívil mne pan Martin, jeden z nejlepších mužů mezi bělochy, které poznal jsem u středních domorodců jihoafrických, zároveň s Gentuňou, náčelníkem města Baharucův, které rozkládá se na sever od Mošanengu odděleno jsouc od něho potokem. Měli jsme spolu delší rozmluvu o Mošanengu a jeho susedech, která mně velmi byla vítána.[14]

Užil jsem každé volné chvílky sbíraje rozličné zajímavé předměty i byl jsem pobytém svým v útulném lesíku velmi spokojen.

Dne 14. prosince odpoledne pokračovali jsme v cestě do Mošanengu. Jeli jsme zdělanými poli a rozlehlým údolím, jež otvírajíc se na východ ohraničeno bylo na západě skalnatými pahorky a po naší levici na jih křovinatými výšinami. Poslední tyto výšiny jsouce severním pásmem Malauských vrchů byly kopci Mošanenzskými. Malauské vrchy pak považovati jest za

jihocentrální díl výšin Bankvakeckých, které souvisí pahorky Lekhuckými a Makarupskými směrem východním se západním uzlem horským střední Afriky Jižní.[15]

III.

Z Mošanengu do Molopolole

Král Moncua a křesťanství. – Wesleyanská missie v Mošanengu. – Návštěva u vozu. – Má lékařská praxe v Mošanengu. – Znamení stavby všekazův. – Příhoda při našem odjezdu. – Vysočina Bankvakecká. – Znamky tropické vegetace. – Psi hyenoví. – Malebná krajina u výšin Náprstkových. – Výjevy světelné na planině. – Zříceniny města Mosililova. – Lov damanů. – Travní stromy. – Thari. – Molopolole.

V jižní části Mošanengu bydlel Molema se svými Barolongy, v níž kromě zchátralého kostela a mimo domek, v němž pan Martin přebýval, nebylo žádné budovy evropským slohem vystavěné. Kostelík, jež jako obyčejně mezi bečuanскими kmeny vystavěl missionář sám, byl v takovém chatrném stavu, že se div nesesul. Bylo by bývalo tedy potřebí opravit ho; ježto však Moncua právě tehdy prohlásil, že se přestěhuje k Molapu zbudovat si tam nového sídelního města, proto kostelík nebyl opraven. Byla to podlouhlá budova asi pět kroků široká a 2 metry (do hřebene 31/2 metru) vysoká, urobena jsouc z větví a hlinou omítnuta. Kazatelem mošanenzským jest domorodec Jan Lešumo, bodrý a bystrozraký muž.

Staveníčka domorodců zbudována byla slohem, jež jest Bečuanům vlastní, jenom že byla v obmezeném prostoru velmi těsně vedle sebe postavena; naopak dvorce městské čtvrti Baharucké, oddělené potokem a malým jeho údolím od čtvrti Barolonžské, byly mnohem prostrannější. Páčil jsem počet obyvatelstva obou měst na 7000, číslo to pak jest střední hodnota mezi 6–8000, protože jednak mnozí obyvatelé po delší dobu pracují v polích diamantových, jednak zase vzdělávají vzdálená pole. Sídlo královo, jež skládalo se z pěti dvorců po dvou bytech pro každou z pěti jeho žen a z dvorce pro něj samého, leželo v západní polovici města blízko břehu potůčku.

Ústava Barolongův a Bankvakeců jest v některých vztazích konstituční, ačkoli poněkud menší měrou než u Bakvenův a východních Bamankvatů. Mezi králi bečuanskými jest Moncua po Khamovi, nynějším králi východních Bamankvatů, nejpřednější. Jest pohan, ale lepší než křesťanský Sešele, ačkoliv z počátku, když křesťanství proniklo do země, neznaje jeho zásad horlivě proti němu bojoval, poněvadž se obával, že odvrátí od něho jeho poddané a seslabí královskou jeho moc. Proto všemi prostředky usiloval o to, aby je zase z říše své vypudil.

Jako u valné většiny kmenů bečuanských, mezi kterými missionáři jali se působiti, také zde byli to s největší částí mladí lidé, jimž zalíbilo se v novém učení, kdežto staří pevně trvali na pohanské víře. Moncuovi bylo to nápadno a to tím více, když mladíci a děvčata nedostavili se náležitým počtem k obřizce, nechtějící také účastniti se svatebních orgií a po skrovnu dostavující se ku mnohým jiným slavnostem pohanským. Bečuanové mají národní tanec, který zove se tancem rákosným spoléhaje na starém pohanském zvyku. Tanec ten tancují muži, jež procházejíce městy bez přestání pískají do rákosových píšťalek. Při tom často jeden z nich i více mrtvi klesají za tance, nebo brzy potom prudkým umírání naduřením plic, jež způsobují si ustavičně pískajíce. Moncua žádal tedy, aby mladí lidé zachovávali starodávný pohanský obyčej, nenamítaje za tou podmínkou ničeho proti křtu (bathu ba lehuku: dle rev. Mackenzia národ slova čili národ, který slovo Boží přijímá). Ale poddaní Moncuovi, nově na křesťanskou víru obráčení, odepřeli povzbuzení jsouce vlastním bratrem jeho Molemou, jenž s celým srdcem přijal křesťanství, vyplniti králi jeho přání. Molema měl v tom věrného pomocníka Jana, nynějšiho tmavého kazatele barolonžského.

Popichován jsa svými přivolavači dešťů Moncua žádal, aby se vyznavači nové víry účastnili dvou obřadů, souvisících s dešťovým kouzelnictvem, t. j. honby lečulové, kterou přivolavači dešťů pořádají na dosaženou určitých částí těla jistých zvířat, jichž potřebují ke svým pověřeným čarám; podruhé měli překopati pole, jež přivolavači, užívajíce ho, prohlašovali za svaté a nazývali je „cimo ea pulta“ t. j. zahrada zasvěcená dešti. Než i to noví křesťané odepřeli, ohlásili však králi, že mu podají všeliký jiný důkaz své věrnosti a poslušnosti poddanské, že však nelze jim, jakmile stali se bathu ba lehuku, zachovávat pohanských zvyků svých otcův.

Jsa králem konstitučním a maje mezi poddanými tolik křesťanů Moncua nemohl vzpírajících se tak snadno potrestati, ale přemýšlel o jiných prostředcích a brzy také nahodila se mu příležitost užití jich, když se příští neděli Molema a Jan odebrali z města na venek. Dal totiž prohlásiti ve městě, že se na zejtrí nikdo nesmí ukázati ve chrámě. Než nedbajíce toho zákazu

a, pohádání jsouce dvěma ženami, které dobře poznávaly, kterak křesťanství z otrokyň povýší je na roven s muži, křesťané, když přiblížila se doba sloužiti Bohu, dostavili se do jednoho v malém staveníčku. Královi věrní brzy donesli mu zvěst o tom, co se stalo, a král také sám mohl ze svého domku slyšeti, jak prozpěvují hymny. Rozlícen jsa touto zjevnou vzpourou Moncuia ozbrojil se dlouhou dýkou a pospíchal do kostela, kam vstoupil právě, když jeden z mužů za nepřítomného Molemu předčítal modlitbu díků. Příchodem jeho všickni přítomní velmi se polekali, král pak v tom zmatku poručil jim, aby hned vzdálili se ze chrámu. Tu vystoupila proti němu žena řkouc, že shromážděným bathu ba lehuku jest skončiti dříve, než se rozejdou, jejich pobožnost. Těmito slovy král tak se rozzuřil, že vrhl se na ženu a hroze, že užije své zbraně, spůsobil konečně, že vyhnal křesťany ze chrámu. Mezi nové obrácenými na víru byla také jedna jeho dcera a její muž. Král zakázal jí, ať nevzdaluje se z domu; když však jeden z poučených ve víře ji navštívil a s ní ve zpěvníku četl, otec rozvedl ji od jejího muže, vzal ji k sobě do domu a přinutil, aby po starém pohanském zvyku odívala se jen koženou zástěrkou.

Všecky tyto nátlaky však Moncuovi nezpomohly, tak že konečně zanechal svojí přísnosti. Když pak seznal, že jsou křesťané rovněž věrní poddaní a nad to že stali se pracovitější a zámožnější, ustal nejen pronásledovati je, nýbrž pomáhal křesťanstvu (ačkoli sám nového učení nepřijal) šířiti se ve své zemi, a když stal se Molema úředním jeho knížetem, nařídil, aby Barolong Jan kázal křesťanům v Mošanengu a jeho okolí, Molema pak věřícím ve městě svém na Molapu.[16]

Prvý u vozu navštívil nás starý přivolavač deště, jenž uslyšev od Moncuia, že jsem ňaka (lékař), přišel navštívit mne jako kollegu. Stařec velikou měl zálibu v Monkeyovi a prosil mne opět a opět, abych prodal mu opici, protože jí potřebuje ku svému pula-jana (kouzelnictvu dešťovému) i divil se nemálo, že mu toho, ač jsem ňaka, nechci věřiti. Také Moncuia přišel s několika svými dvořany. Sluha nesl za ním stoličku, na niž se královská jeho výsost posadila. Král vypravoval mi o náčelníku Manupů, jemuž bylo přes 100 (105) let, a o tryzně, kterou Matabelové oslavili pohřb Moselikacův.

Čeho jsem se již za cesty do Mošanengu neustále obával, to stihlo mne tehdy u města: z tahounů mých roznemohli se čtyři. Z těch mohl jsem, dík léku, jež poradil mi pan Martin, tři ještě zachrániti; nebylo však naděje, že bych jich mohl pro dobu nejdříve příští užiti. Nebylo tedy nyní naprosto jinak, než postarati se o nový potah; na štěstí podařilo se mi to snáze, než jsem očekával. Nazejtří totiž Moncuia povolal si mě k sobě a žádal lékařské mé pomoci nejen

pro sebe, nýbrž i pro tři své ženy, z nichž o jedné tvrdil, že jest na smrt nemocna. Léky, jež jsem jim podal, působily ku podivu; všem mým léčencům vedlo se již v několika dnech značně lépe. Následkem toho znamenitého výsledku byl jsem brzy obklíčen nemocnými, kteří vyhledávali mou pomoc: králův bratr, náčelník Chacicive, barolonžský kazatel Jan Lešumo, jeho žena a syn a četní jiní domorodci, mezi nimi zejména ženy se svými kojenci, spěchali k mému improvisovanému pokoji ordinačnímu, ježž zřídili jsme pod širým nebem. Lékařskými svými úspěchy dosáhl jsem také toho, že jsme z Mošanengu vyjeli s čerstvým silným potahem.

Zvěst' poslaná Molemou, bratrem královým, od Molapa a stvrzená opět dvěma posly, že se znamenitě pozdravil, nejen že mne doporučila, nýbrž získala mi důvěru obyvatelstva mošanenžského takořka úprkem.[17]

Moncua ukázal se uznalým, dav mi libru šterl. za léky a mimo to čtyři bílé a tolikéž černých pštrosích per vzácné krásy, z nichž bílá péra ustanovil pro moji ženu. Námitce mé, že posud nemám ženy, nevěřil, konečně pak radil mi, abych uschoval péra pro příští svou choť. Ve přízni své dal mi král za mou sniderku pět silných tahounů, kdežto pan Martin a obchodník Mr. T. jiných pět zvířat mi dopomohli, tak že jsem maje odtud 14 tahounů s veselou, bezstarostnou myslí chystal se na další cestu.

Sluší mi zde také vzpomenouti zajímavého úkazu. Na hliněné stěně obydlí a krámu páně Martinova viděl jsem všekazy, ani z příbytku svého v zemi pode zdí se nalézajícího stavěli na zevní straně stěny chodbu slepující a robíce ji slinou z omítky. Tato krytá chodba byla tak široká, co bys asi prostrčil tužku, a rozvětvovala se mnohonásobně v pravo i v levo i nahoru. Ze druhé podzemní stavby šlo několik takových průchodů vzhůru tak, že pozoroval-lis je ze vzdáli, zdálo se, jakoby člověk zkoušel se na stěně páně Martinově, aby přilepuje červenici napodobil keře.

Pobyt v Mošanengu prospěl mi též tím, že jsem rozmnožil velmi značně své sbírky ethnografické a entomologické. Do prvých získal jsem několik kožených halen, kiri, zbraně, holi s vypálenými ozdobami, vodní nádoby, upravené ze pštrosích vajec, dřevěné lžíce, jednu dřevěnou mísu, tabatěrky urobené z vyprázdněných tykví a z rohu a hojnost' hmyzů. Mezi těmi byl nový druh tesaříků (Cerambyx) a příbuzný tomu rodu druh černožlutě pruhovaný, dva druhy ocelově zelené a jeden barvy medové brouků listorohých (Lamellicornia), jakož i jiné nové druhy a duplikaty, úhrnem asi 350 kusů. Na uschlých plotech citlivkovitých vyskytovaly se hojně dva druhy tesaříkův.

Dne 17. měsíce prosince chtěl jsem konečně odcestovati, avšak Moncua toho nepřipustil. Jen abych ještě pobyl, nemám-li masa, že mi nějaké pošle; a vskutku byl jsem k poledni překvapen kozlem, jež mi tento dobrý muž poslal. Potom přišel sám a prosil mne, bych navštívil ještě jednoho z jeho poddaných, zámožného to muže. Svoliv byl jsem hned k němu doveden, čímž bylo mi též dopřáno, abych nahledl do rodinného života bečuanského.

Na dvorečku asi 40 kroků ve průměru velikém stály tři obyčejné bečuanské chýže. Tlupa nahých dětí hrála si čile kolem nich. Měl jsem sotva kdy, abych rozhledl se poněkud po dvorečku a všiml si obrovských košův, upletených z trávy, v nichž ukládá se kaferské žito, když posel vyšed z domku nabídl mi se slovy: Bapila, sir (počkej, pane) prostou židli, abych se posadil. Pak veběhl do nejbližší chýže a zavolal mladou ženu a stařenu; ta pak napomenula děti, aby byly tichy. Ženy odebraly se do domku, kde ležel nemocný, přinesly nejprve vydělanou kůži volskou, pak pomocí vůdce i nemocného muže, který nechtěl připustiti, aby bílý lékař vcházel do vnitř malého, těsného obydlí. Byl to, ještě dosti mladý muž. Pozoroval mne zvědavými, poněkud úzkostlivými zraky a zdálo se, že již dlouho jest lazarem. Na krku měl pleteneček z trávy, na něm pak asi 3–4 cm. od sebe černavé kuličky dřevěné, malé a rýhované, cosi takového též nad lýtkem. Byly to zařikací prostředky, které dal mu přivolavač deště, aby ho uzdravil. Rovněž úzkostlivě jako nemocný hleděly na mne také obě ženy, jeho manželka a matka. Shledal jsem, že churaví nohou a že většina kostí zanárních kostižerem jest zkažena. Když ponořil jsem pátradlo do rány, mladá žena zakryla nemocnému pravou dlaní oči; spatřil jsem zřejmě, kterak nad rukou čelo mužovo i spánky jeho pokryly se velikými krůpějemi potu.

Prohlednuv ránu vyslovil jsem nemocnému naději, že mu bude zajisté lépe, až navštívím jej zase při druhém svém příchodu do Mošanengu. Neuměl hollandsky a proto pohledl tázavě na posla. Tento přeložil ihned můj úsudek, při čemž užil třikráte tolik slov. Pak dával jsem nemocnému radu, která byla tlumočena větami dvakrát a třikrát delšími, tak že užito bylo výrazů přibližných a složitější obraty vykládány posunky. Když posel vysvětloval, jak se rána vystřikuje vlažnou vodou a roztokem léku, měl jsem co dělati, abych nevypukl ve hlasitý smích. Vzal jsem s sebou malou skleněnou stříkačku, jejímuž účinku všickni podivovali se s otevřenými ústy; každý z přítomných bral stříkačku s náramným údivem do ruky.

Bylo-li již posluchačům mým obtížno, aby pochopili návod, jak se má stříkačky té užívati, tož tím nesnadněji bylo vysvětliti jim, kterak by si vésti měli vyzdvihující a vytahující oddrobené třísky kostí, jež by vystoupily nahoru otvory ran. Než i to se podařilo: rovněž dovedl jsem

poučiti je o tom, aby rána co den velmi často byla vymývána a nemocnému lék (železo a chinin) třikráte, prášek pak z fosforečnanu vápenatého denně dvakrát byl podáván. Při tom bylo mi poslati pro dřevěnou lžici, nalíti na ni vody, potom zamíchat trochu mouky, jakoby byla prášek, a to dal jsem vypít vůdci, abych takto vše na dvorečku shromážděným dobře znázornil, nemocnému pak samotnému dodal důvěry. Když jsem skončil, žádal mne nemocný, abych mu podal ruku, načež opustil jsem dvorek, chtěje připravit léky, ani všickni provolávali mi „rumela“. Můj vůdce však spěchal ku králi vylíčit mu do podrobnosti, jak jsem se později dověděl, celý ten výjev, kterak jsem si při tom vedl, atd.

Za našeho pobytu v Mošanengu navštěvovala Pita často krajanka, která prodána, t. j. provdána byla otcem svým (Griquou) zdejšímu jednomu Barolongu. Zdálo se, že byla úplně šťastna, zvláště pak když sešla se se soukmenovcem, s nímž mohla den co den několik hodin, majíc kojence v šátku na zádech a druhé dítě vodíc za ruku, vybafčiti dýmčičku za dýmčičkou. Měla asi také, jak se zdálo, los méně krutý, než sic mívají ženy bečuanské.

Moncua navrhoval mi, abych usadil se v Mošanengu pravě, že by mi nechybělo zde nikdy praxe, ježto by všickni lidé z Kaně, města Molemova, z Manupi atd. přicházeli žádat mne za molemo, které by platili pštrosími péry, kožemi, voly a kozami. Ačkoli vyzvání to bylo upřímné, nemohl jsem přijati ho, poněvadž jiný vytkl jsem si úkol.

Nazejtří dne 18. připravil jsem se k odjezdu. Všecky znamenité osoby mošanenžské přišly se rozloučit, Moncua a pan Martin přinesli s sebou ještě po krásném bílém péru pštrosím, i bylo mi opět potřásati králi rukou. Na poslední důkaz své přízně král nabídl mně vůdce ku králi bakvenskému do Molopolole, jež vzal jsem s sebou, ačkoli se mi nezdálo, že by příliš byl silen. Pobyt náš v Mošanengu ukončila příhoda, která nás velmi rozesmála. Nový náš vůdce odvedl přítele Bolyho stranou a tázal se ho, zdali bas dovolí, aby vzal s sebou na cestu svou ženu a neteř. Poněvadž mu Boly odpověděl záporně, obrátil se potom ke mně a když jsem se ho tázal, proč si toho přeje, pravil, ukazuje na Bolyho, že se tento makoa (běloch) jeho ženě a dítěti (neteři) tata, tata (velmi, velmi) líbí, a proto že chtějí s námi cestovati.

Zamířili jsme na severozápad, pak na sever i bylo nám projíti vysočinou mezi městem a druhou nejbližší řekou Koluanem, kterou měli jsme přebrodit. Vysočina tato, jež krásné horské skupiny v malých rozměrech předčí velikolepými útvary jenom hornatina Makalacká (Západomatabelská), porostla je na díle křovím, na díle pak travou. Také však jest tu a tam řídké zalesněna posázena jsouc nesčetnými skalinami, až 25 metrů vysokými, které majíce podobu pyramid skládají se z ohromných balvanů žulových. Ježto blízko nich půda z pravidla

bývá vlhka, obrubuje skaliny tyto kruh citlivek a pokrývá je velmi bujné rostlinstvo. Z toho zejména vynikají malé druhy aloe a nízké nopálovité pryšce; ale jsou tu i stapelie. Ty vyznačují se svými tmavými aksamitovými květy, jež pokrývají jemné chloupky, any aloe dojmají se nás svými růžovými a tmavorudými květy, kdežto pryšce nápadny jsou svými tvary a to tím více, protože podobou svou půvabně odrážejí se tu od zvětralé skalní rozsedliny, tam od balvanův, těsně k sobě přiléhajících, onde od šedých dutin skalních. Ze všeho rostlinstva na těchto zajímavých kupách skalních jsou však nejvíce nápadny sykomory, jež zakrývají strmé stěny skalní světlošedými, tlustými a dužnatými kořeny, ty pak tu široce a plocho, tam buď jako síť, buď vidlicemi se rozkládají. A nad trhlinou, ze které tyto kořeny vycházejí, vypíná se do výše 60 cm.–3 metrův a výše dužnatý stlačený kmen, ozdobený krásnými, velkými listy a stinnou korunou. Šťavel (*Oxalis*), kapradiny, mechy a lišejníky zastoupeny jsou přehojnými druhy. Pozoroval jsem též na této planině nové motýle a brouky a ze ssavců našel jsem šelmy kunovité a kočkovité a hojnost' damanů. Na západ planina sklání se k potoku, který rozvodňuje se po dešti v řeku teka od Mošanengu na západoseverozápad, potom na severozápad a konečně k severu, kde vlévá se do Masupa-riveru. Svah planiny jest příkrý, nahoře zalesněný, a tam nejmilejší jest pobyt hyeny pobřežní a skvrnitě, zejména pak karakala a levharta.[18]

Tyto rozsáhlé planiny jsou však zvláště zlopověstny nejstrašlivější jihoafrickou šelmou, jež pobíhá zde u velikých smečkách. Stojíc postavou mezi šantošem a hyenou, zvíře toto jest nejkrutějším nepřítelem všech stád skotu. Jeho varoval mne jak pan Martin, tak král Moncua sám: „Nesmíš nikdy,“ pravil Moncua, „voly své nechati ať v noci ať ve dne na pastvě bez dohledu, sice jich málo přivedeš do Molopolole.“

Tato šelma jest veleznámý pes hyenový (*Canis pictus*, také *Lycaon pictus* čili *venaticus*; v Jižní Africe zovou jej „the wild dog“), jenž náleží k nejloupeživějším tvorům na zemi jsa neukojitelným zhoubcem a nadán jsa od přírody nesmírnou žravostí. Majíc tělo nedorostlého vlka, ale štíhlejší, šelma ta stává se velikým ssavcům, jako skotu, antilopám losím a laním tím nebezpečna, že vychází na hon jenom ve smečkách, nižším pak zvířatům proto, že vrhá se na druhé a třetí, jakmile jedno z nich (kozu, ovci, divokého vepře) usmrtila, tak že tímto způsobem v nestřežených stádech převelikou činí porážku. Nejčastěji jsou jimi týrány země domorodcův a pohraniční okresy provincie Transvaalské.

Tato šelma přebývá v podzemních doupatech a vydává se na hon, jak už pověděno, ve smečkách buď ze svých skrýší do určitého okresu nebo přes širé krajiny, vracejíc se z jara

zase do svých starých brlohů. Zdvíhají vysoko čenich větrí a nedovětrí-li se ničeho, tlupa rozptýlí se, ale ne daleko od sebe, a běží travou čmucharajíc čenichem po zemi. Jestliže naleznou čerstvé stopy zvěři a domácích zvířat (na koně se neodvažují, neboť jsou psu hyenovému příliš rychlí a nebezpeční), hned smečka srazí se a vyjíc a štěkajíc žene se po stopě. Větrí-li pak kromě toho ještě zvěř, tož běh jejich zrychluje se v takový úprk, že mnozí často nabíhají na keře, nebo převalují se přes kamení a mraveniště. Větší zvířata jako skot a antilopy nedbajíce jich pro skrovnou jejich velikost' dopouštějí, aby se jim přiblížili, začez je potom stihne záhuba. Ba stává se též druhdy, že se nedají na útěk, až je smečka napadne. Kdežto se pak hovado brání rohamu proti dvěma nebo třem útočníkům, zakousnou se jiní tři až čtyři do kýty a tolikéž do břicha – ano by se nyní mělo bráti, zvíře napadené hledí spasiti se útekem. Někdy se to povede a skot vrací se domů s děrami ve břiše; klopýtne-li však zvíře, uchvátí-li ho šelma za krk anebo dokonce za chřípě, prokousne-li mu koleno a vyhrěznou-li mu ranami na břiše, které obyčejně bývají nejvíce nebezpečny, střeva nebo vytrhne-li mu je šelma, pak jest ztraceno a pochází po několika hodinách strašlivými mukami. Často sešel jsem se s majiteli farem a honci dobytka, jichž stáda touto šelmou byla poškozena. Z čeledi šelem psovitých v Africe zvíře toto jest majetku lidskému nejvíce nebezpečno, any i mnohem silnější hyeny nikdy se neodvažují na stáda, protože obyčejně vycházejí si na lup jednotlivě nebo po dvou.

Dne 18. prosince jeli jsme po planině země Bankvakecké. Ano léto již valně pokročilo, všecko všude zelenalo se jakoby o závod, nikde nespátřil jsem suché citlivky. Vzdálil jsem se trochu od vozu prohlížeje bujné rostlinstvo a slídě po živočiších, než pak jsem se vrátil, stala se na voze nápadná změna – vížka vozová byla pryč. Vozotaj Pit totiž zajel pod košatý strom karé, který větve rozpínal přes cestu, nepřesvědčiv se dřívě, může-li vůz vůbec pode stromem projeti. A tak srazila nejnižší větev k nemalému úleku Monkeye vížku jako nějakou hračku.

Perla různých skupin skalních, před zrakem naším se rozkládajících, jsou výšiny Náprstkovy, jimiž malebná krajina zavírá se také k severu.

Když se slunce chýlilo k západu, zajeli jsme do nehlubokého údolí písčité řeky, vyschlé až na malou strouhu, jež zovouc se Mosupa (Masupa, Mošupa) spojovala se s Taungem, levou pobočkou řeky Notuana. Řečiště a břehy říční zavaleny byly místy ohromnými balvany žulovými, jež na levém břehu rozkládaly se v náramných plochách, a na těch byly tam, kde trochu se prohlubovaly, veliké mělké nádržky vodní, které tu příroda sama vytvořila. Několik set kroků na pravo činí řeka náhlou okliku na severovýchod; uvnitř tohoto ohebu a na levém

(severním) břehu zdvíhá se divotvárný skalnatý pahorek. Kopec ten souvisí sedlem se dvěma jinými nižšími a sploštěnými kupami, jež skládajíce se z obrovitých balvanů těsně k sobě přiléhají.

Sjíždějíce s planiny do údolí nebyli jsme s to, abychom pro husté stromoví a křoví rozhlédli se a tak rozevjel se před námi náhle velmi půvabný a krásný obraz. Žhavá koule sluneční dotýkala se kraje blízké křovinaté planiny, z níž si řeka Masupa razí cestu na východ.

Paprsky sluneční rozlévaly se plným proudem po údolí a po stráních výšin. Kdežto nebylo jim lze proniknouti do hlubokého řečiště, v němž jenom tu a tam bělavý písek a jasné balvany skalní nezřetelně se blyštěly, osvětlovaly naopak jasně obrovské plochy skalní a spousty nakupených balvanů na levém protějším břehu, z nichž na rozličných místech třpytily se na všecky strany obrovskými diamanty ozářené hladiny čistých, přirozených skalních cisteren. Povznesl-lis zrak k výšinám severním a severovýchodním, totiž ku blízkým výšinám Náprstkovým, zdálo se ti, že příkré a srázné, okrouhlé i sploštělé balvany jejich všude tam, kde nepokryvala jich stinná sykomora nebo jiná světlejší nebo tmavější zeleň stromův a keřů, vnitřním se rozpalují horkem. Odraz pak tohoto nachového světla jakož i paprsky zapadajícího slunce, jež bezprostředně dopadaly na loubí stromů, zahalovaly koruny, obrácené k západu, ve zlaté roucho, a to jakoby se mihotalo, any větve s ratolestmi a listím se pohybovaly. Upoutání jsouce docela skvěle ozářenými místy obrazu, rozestírajícího se před našimi zraky, nevšimli jsme si částí méně osvětlených jako ku př. onoho volného krytého prostoru na úpatí výšin mezi severními skalními spoustami a pahorky, jež vypínaly se na protějším břehu. Když však zlaté slunko zapadlo, když nachová záře na výšinách, na vypnulínách a skalních útvarech v údolí pobledla a když světlo stejnoměrněji rozložilo se po krajině, tu spozorovali jsme zmíněné a zprvu nepovšimnuté místo na jižním úpatí výšin a uzerli jsme prostor, jež zavíraly malebné a zalesněné stěny skalní.

Bud' že nás tam několik náhodou pohlédlo, bud' že světlo stejně rozložené dojalo se sítnic našich očí rovným způsobem, Eberwald, já a Pit bezděky vykřikli jsme překvapeni. Co že jsme to spatřili? Byl to hřbitov – avšak nikoliv, jsmet' ve středu Jižní Afriky mezi divochy. Zříceniny jsou to, ssutiny města, obehnaného nízkou skalní zdí. Průvodčí, ježž přidal nám Moncua, pověděl nám o tom toto: V tomto městě domorodců bydlel až do nedávných let pobočný kmen Bankvaceců. Syn náčelníka Mosilila jménem Pilani, přítel krále bakvenského Sešele, vybral se s jistým počtem svých přívrženců z otcovského města a Chacicivovy říše, aby usadil se v novém území krále Sešele v Molopololi, načež také Mosilili, starý přítel

Chacicivův, opustil se zbytkem obyvatelstva město zpola pusté hodlaje usídliti se blízko Kaně. Zříceniny jsou asi 3/4 anglické míle dlouhé a místy 200–600 kroků široké. Zeď kolem kraalu jest nízká, pouze metr vysoká, 30–60 cm. tlustá a byla vystavěna asi za tím účelem, aby dobytek nemohl daleko od příbytků. K obraně dalo se jí s prospěchem užití toliko tehdy, když byla pokryta trním zvýší 1 1/4–1 1/2 metru; podobnou zdi z kamenů, zvící hlavy velikých a prostě na sebe nakladených, zahrazena byla také nejnižší část sedla horského. Příští den prohledli jsme si rozvaliny a pustili se v hon za hyenami, jež sídlí kolem po výšinách.

Ve zříceninách především nám byly nápadny válcovité zdi, zbytky bytův a ohrad jednotlivých dvorců, potom několik chýží, jež měly ještě střechu, po pravici pak ssutiny missijní budovy; nejvíce však nás zajímala kuželovitá, krytá obydlí domorodců, jež jsou s valnou část urobena z červenice ještě dosti dobře byla zachovalá.[19]

Tyto kuželovité boudy postaveny byly do obyčejných chýží bečuanských čili správněji chýže byly zbudovány, když už boudy byly vystavěny a potom pokryto bylo obojí společnou střechou. Vchod do chýží byl sotva 60 cm. zvýší a 50 cm. zšíří. Pozoroval jsem, jak stavějí tyto chatrče, později v Molopololi u Bakvenův, ano i severně od řeky Zambesi v říši Manické. Také našli jsme rozvaliny obydlí náčelníkova a v jedné ze dvou chatrčí jeho poddaných, jež posavad měly střechu, objevili jsme zetlelou kostru mužskou, nejspíše nějakého kolem jdoucího Bankvakeca, který hledaje před bouří útulku uštknut jest za spánku hadem. Ve zřícených chýžkách, zejména v sesutých střechách, urobených z trávy a rákosí, zdržuje se totiž téměř nesčetné množství hadův. Proto mne také domorodci i běloši z města Molemova a Mošanengu varovali osady Pilaniho.

Dvorky chýží byly malé, ale důkladně upěchovány, na některých pak byla též u zídky stružka, kudy měla voda za dešťového přívalu odtok, tak že tím stavení nebylo poškozováno. Zídky byly buď docela z lepenice nebo z rákosu a haluzí a potom po obou stranách hlinou omazány. Snadno mohli jsme celou takovou okrouhlou zídkou zatřásti; ačkoliv pak se prohýbala, jakoby z pružné nějaké látky byla zhotovena, nespádl s ní ani kousek hlíny. Někde bylo také z lepenice kolem zídky zápraží 15–26 cm. široké a tolikéž vysoké, aby se obyvatelé mohli posaditi venku, neboť chýže města Mosililova byly mnohem menší než u ostatních usedlých kmenů bečuanských a bylo v nich tudíž dosti nevolno. Na jednom dvorečku pozoroval jsem také chodník, asi téže výšky, ode dvířek až ke vchodu chýžky, který byl pokryt ba vyložen stejnobarevnými střípky hliněných hrnců. Také nechyběly tu kouzelné přístroje, totiž kůl s

nastrčeným hrncem nebo hruškovitou dýní, jimiž odvrátiti se měli zlí duchové a přivolávati déšť.

Vyšed si kolem řeky spatřil jsem velmi půvabná místa jak v řečišti samém, tak i na obou vysokých březích, jež hustě byly porostly pestrým kobercem květin a křovinami. Balvany skalní ležely tu stupňovitě, onde válcovitě a jsouce hladky jako mýdlo tvořily zde malé slapy, jež byly příštím obyvatelům pobřežním přirozenými jezy, tak že mohli poháněti své mlýny a zavodňovati svá role. V houštinách proháněla se hejna korunatých perlinek (*Numida coronata*) a na hlinitých místech viděl jsem zřetelné stopy vyder a leguanův.

K poledni, když jsme všude spatřili na vyčnívajících skalních balvanech damany, ani buď sedí na bobku, buď se prohánějí, vybrali jsme se se psy, abychom pustili se za těmito tlustokožci, jimž Angličané říkají Rockrabbits, boerové pak Dossies. Nejspíš asi proto, že domorodci často je pronásledují, nejmenší tito ze žijících tlustokožců velmi byli plaši. Pokud zůstávali jsme u vozu nebo v obvodu rozvaleného města, nehnuli se ani z místa. Seděli většinou na bobečku po skalinách nejvíce vyčnívajících – snad i na stráži – jinak také slídili ve křovinách po kořínkách a trávě a na tlustokmenných sykomorách po ficích. Jakmile jsme se však dostali na úpatí výšin, zmizeli v nejbližší skalní rozsedlině.

Kdežto přítel Eberwald a F. se Štěpánem vypalovali na východním pahorku ránu za ranou, přiblížil jsem se ze západního, příkrého svahu na severní, abych došel k damanovi, jenž seděl na nejkrajnějším vrcholku skalním docela lhostejně a melancholicky nestaraje se o bezpečí své a svých druhů. Ne bez těžkostí a mnohých příhod, za nichž málem bych byl propukl ve smích, podařilo se mi vydrápati se na příkrý svah a dosíci místa, od něhož malé zvířátko bylo na dostřel. Pit vylezl výše mne a proto pokynul jsem mu, aby střelil, nevěda ovšem, že mu na jeho stanovišti skála zamezuje rozhled vzhůru, tak že zvířete, které měl zastřeliti, neviděl. Nebohý Pit natahoval se a kroutil jako lasička a co všelijak se pokoušel, aby vyskočil na vysoký balvan před sebou, já stoje doleji a netuše jeho úzkostí, nemálo jsem se durdil, že tak dlouho nemá se k ráně. An Pit mermomocí ještě výše chtěl vylézt, postřehl jsem příznivý okamžik a vystřelil na damana náboj broků. Rána zasáhla zvíře, daman skutálel se ke kmeni sykomory nad svahem rostoucí a spadl potom několik metrů kolmo dolů. Sotva dechu popadající šplhali jsme po velikých balvanech vzhůru, abychom dospěli místa u sykomory – než jaké sklamání, země byla krví damanovou zbarvena, zvíře však samo zmizelo. Prohledli jsme všechny trhliny a díry mezi skalami, avšak marně.

Daman kapský (*Hyrax capensis*), zajisté jeden a týž druh s damanem habešským (*Hyrax abyssinicus*) aneb odrůda velmi s ním příbuzná, rozšířen jest od jižního pobřeží mořského po veškeré Jižní Africe až za řeku Zambesi a zdržuje se nejvíce na skalnatých výšinách. Vylvoliv si brloh nerad jej opouští; i kdyby pod skalou, na které se zahrnil, vznikl dvorec nebo město, zůstává klidně, kde byl, toliko stává se plašší než v pustině. Jsa nejmenší tlustokožec, daman jest podivný pavouk, hluboký myslitel, který skutky svoje dobře si rozváží dříve, než je provede; jinak je to bláznivý a svárlivý společník. Vynikaje postavou trochu nad králíka a maje krátké uši a malá, velmi živá očka, oděn je tlustým, tmavým kožichem žlutavohnědým, pro nějž ho domorodci horlivě pronásledují. Než i masa jeho požívají mnozí běloši a domorodci; mnozí pak kmenové jako Makalakové užívají holí, v nichž zatlučeny jsou hřebíky, aby ze skalních rozsedlin vytáhli damany, tam uprchlé. Mimo člověka pronásledují ho karakal, jižní rys (*Lynx pardinus*) a hnědý orel, ale nemohou překaziti, aby se tak rychle a značně nemnožil; mláďatům jeho nebezpečny jsou genetky.

Nejmilejším jeho pobytem jsou nejpříkřejší skály a strmé srázy, jež známy jsou v Jižní Africe pode jménem „věnců“. Malý zajíc bydlí na těchto výšinách a jest často jeho společníkem, ačkoliv nesestupuje do nejhlubších rozsedlin, nýbrž zdržuje se raději na povrchu. Daman miluje teplo, tak že po starostech o potravu nejdůležitějším jeho zaměstnáním jest vyhřívati se na slunci. Vlhké zimní počasí, které sic je vzácné na rovinách náhorních, a veliké zimy škodí mu velice. Ti, kteří chováni byli v zajetí ve vlhkých s hora uzavřených místnostech, tak že nemohli volně pobíhati, onemocněli zánětem očním a chřadli vůčihledě; než jinak dosti často spatřují se v příbytcích, jak uvázní jsou na provázku, jehož nepřekusují. Někde prodávají je po 2–5 šilincích. Koupil jsem si také jednoho za pět šilinkův a živil jsem ho ve svém zvěřinci několik měsíců. Za dvoreček, jež jsem mu ohradil sám za temna nočního, aby mne dutoitspanští léčenci neviděli při takové práci, vydal jsem více než 6 liber šterl. a milý pan daman zardousiv mi ještě dvě antilopy kozorohovité odešel nicméně přes veškeru mou péči k otcům.

V jedné z četných nálevkovitých prohlubin vápencových na západě republiky Transvaalské pozoroval jsem druh srsti poněkud kudrnaté, jako liška rezavé, ale nepodařilo se mi, abych se ho zmocnil. V lesnatých pak končinách jižního dílu kolonie Kapské, potom v Kafrarii, Natalu a dále na sever žije pouze na stromech druh o trochu menší, šedé barvy a bílým pruhem ozdobeny; taková zvířata spatřil jsem dvě. Vyrážejí prý pískot daleko se rozléhající a jsou to zvířátka velmi plachá, jež vlhku odolávají spíše než jejich skalní bratři.

Přítel E. byl šťastnější mne, ulovil hrdličky a krásnou velikou koroptev (*Francolinus gariensis*) a přinesl několik palmovitých, travních stromů, nám posud neznámých; mnohé z nich byly značně opáleny, což bylo důkazem, že na planinách ob čas řádívá požár. Užili jsme listů, jež vypučivše na konci kmene a na haluzích, rozkládajících se jako ramenný svícen, obsahovaly hojnost křemenných krystalův, abychom vyčistili si své ocelové a železné předměty. Viděl jsem ještě jiný druh těchto stromů, vyšší, značně tenší a hojně rozvětvený, na některých výšinách Zambeského údolí, a to vždy jen na kopcích. Jeden z obou těchto druhů vyskytuje prý se také ve středním území Transvaalském na horách Magalijských. Rostlina tato jest rozhodně vlastní teplejším končinám jižní Afriky Střední a poutá hned pozornost cizincovu svými tmavými kmeny, jež jsouce ztlouští ruky a půl metru až jeden metr vysoký vyrůstají ve trávě a mezi šedými nebo bělavými balvany skalními.

Sečet hlavy svých milých a shledav, že nechybí nikdo, dal jsem se opět v pochod; i bylo nám jíti několika písčítými řečišti (Koluany a Mahatelve) a četnými výmoly dešťovými, jichž břehy byly porostly krásně zelenými citlivkami. Tyto písčité řeky jsou význačny pro severní končiny střední Afriky Jižní; jsou to hlavně levé pobočky Limpopa. Vyznamenávají se zejména tím, že jich koryto jest plocho jako stůl, břehy pak obyčejně příkry, 1–6 metrů vysoký. V těchto řekách málo kde nalézají se prohlubiny a to jenom tam, kde prostupuje koryto skalnatý práh. Takové řeky tekou v roce pouze krátkou dobu, totiž po velikých přívalech dešťových; jindy nezřime v nich ani krůpěje vody, jež objeví se teprva, vyhrabeme-li rukou v řečišti malý důlek anebo zakopneme-li do něho motykou.

Když jeli jsme kolem jednoho dešťového výmolu, vůdce náš spozoroval hojné stopy hyen a levhartů, tak že bylo nám míti se na pozor. Překročili jsme sotva říčku Šutani, jejíž skalnaté řečiště velice unavilo naše tahouny, ani se psi s velikou prudkostí rozehnali na jeden keř. Tu pojednou vzkřikl Štěpán: „Bas bas. Sir, pass up, een chut lup nack ye tu“ (pane, pane, měj pozor, nějaké zvíře žene se na tebe). Skočil jsem na zemi, Pit, Eberwald a Boly všickni hleděli jsme v onu stranu, odkud zvuk přicházel. Štěkot psí se blížil, vzdálil se však zase a v tom několik kroků před voly skočilo přes cestu žlutavé, černoskvřité zvíře: rys jižní, jemuž domorodci říkají thari (*Lynx pardinus*), a běžel po svahu. Zdálo se nám všem, že zvíře je malé, poněvadž pak psi, zejména Onkel, byli mu v patách, nepřipadlo nikomu z nás, abychom vzali si ručnice; proto všickni hnali jsme se hned za ním. Keř, nekeř, kámen, nekámen, přese všecko jsme horem pádem letěli a padali. Než tyto samovolné dostihy netrvaly dlouho, neboť u hromady balvanů, hluboko v zemi zapadlých, před hlubokou rozsedlinou asi 1/2 metru

širokou, za níž byla jeskyně, psi náhle se zastavili a štěkali do sluje, odkud slyšeti bylo, jak šelma funí.

Nemajíce však času nazbyt vrátili jsme se, ač neradi, k vozu. Dospěv tábořiště přikázal jsem sluhům, ať jsou bdělí, a dal jsem rozdělati několik větších ohňů na postrach levhartům.

Nazejtří pokračovali jsme cestou hustým, nízkým lesem, v němž byla hojnost listnatých stromů. Potkali jsme dvě ženy, které měly na krku a na prsou plno skleněných perel, na ruku pak a stehnech kroužky ztlouští prstu z malých perel skleněných. Jedna z nich oděna byla halenou z koží genetek, druhá pak měla halenu z koží levhartích; chlapec jdoucí za nimi hnal vola, na němž naloženo bylo zboží „kráskám“ patřící. Překročivše říčku Koluany vstoupili jsme na území Sešele, vládce bakvenského, který vedle obou vladařů bamankvatských panuje nad nejrozsáhlejším územím neodvislých Bečuanův.

Přilákáni byvše práskotem našeho biče přiběhli k vozu dva bakvenští hoši a pobízeli mne, abych koupil od nich antilopu schovávavou. Dostal jsem milé a hezké to zvířátko za fatku a to nepodivujíc se ani tomu, že dostalo se v majetek jinému, pohlíželo na nás důvěrně a přítulně svýma krásnýma, velikýma očima a brzy zdomácnělo ve voze.

Přestoupivše říčku Malili, dílem skalnatou, dílem pak písčitou, a jdouce lesem, v němž bořili jsme se do hlubokého písku, spatřili jsme pásmo chlumů, které nám dříve zakrývaly stromy a jež zdálo se nám býti porostlo křovinami. Přiblíživše se seznali jsme, že se k těmto výšinám (t. j. středním pahorkům Bakvenským) druží na východ ještě jiné kopce a na jedné z nich spatřili jsme bílý bod, nenepodobný evropskému obílenému stavení. Vůdce náš učinil nás na tento bod pozorny; byla to hlídka Molopolole, sídlo Sešelovo. Jedouce ku městu vystavěnému na svahu horského pásma přišli jsme do kotliny, v níž rozkládala se chudičká pole, nedbale vzdělávaná.

Na večer dojeli jsme palouku, prostírajícího se ve prostřed kotliny a prorvaného strží potoku, u něhož blízko ležely tři vesnice domorodců ve skupinách, každá u paty jednoho vrchu, a zde rozložili jsme se táborem. K východu spatřili jsme se vzdálí asi 300 kroků horský hřbet s letohrádkem Sešelovým, jenž vystavěn byl několik set stop vysoko nad korytem potoka a na jižním konci mělce prohloubeného údolí, které táhlo se k severu na horský hřbet. Letohrad tento, k němuž připojovaly se budovy pro královský dvůr a kotla t. j. poradní ohrada konservativních Bakvenů, jakož i stavení obchodníkův, ob čas zde bydlících, chráněn byl malým skalnatým pahorkem. Dole na kraji kotliny a na úpatí toho vrchu ležela druhá čtvrť

Molopololská (ves domorodců). Třetí čtvrť rozkládá se na patě osamělého horského hřbetu jižního, jenž oddělen jest od východního hřbetu jakož i od rozlehlé severní spousty hor dlouhou skalnatou soutěskou, které domorodci říkají Kobukve. Též u paty zmíněného právě severního pásma, jež táhne se od západu na východ, stojí čtvrť městská vedle jiného dílu ležícího už v rozvalinách. Tato čtvrť nenachází se již v kotlině, nýbrž mimo ni mezujíc s poli, jež rozkládají se volně na jihojihozápad. Druhou roklinou, jejíž skalní brána zove se Molopolole, od níž jméno města, otvírá se kotlina na sever; skrze ni přitéká do hlavního údolí z Bakvenského horstva potok. Tam, kde tato rokle spojuje se s kotlinou, jsou budovy missionářské a škola; kostel však vystavěn jest nahoře na horském hřbetě v hořejší čtvrti městské tam, kde končí se debř vystupující z údolí.

IV.

Z Molopolole do Šošongu

Malebná poloha města. – Rev. Price a Williams. – Kotla. – Vycházka do rokliny Molopololské. – Slavný den v Molopololi. – Život missionářů v Jižní Africe. – Jak mne Sešele přivítal. – Bakvenové. – Dějiny říše Bakvenské. – Králová Masebele a králevic Sebele. – Okolí Molopololské. – Obyčeje a zvyky Bečuanův. – Náboženské představy jejich. – Ňakové, liňakové a moloiové. – Jakým způsobem léčí a jakých užívají léků. – Zařikání Khamy. – Přivolavači dešťův. – Odjezd z Molopolole. – Trnitý pochod. – Domorodí listonoši. – Nedostatek vody. – Jak jsem byl v nebezpečí života. – Barvové a Masarvové. – Pověřivé zvyky tohoto kmene, podrobeného Bečuanům. – Jejich lovecká lest'. – Novoroční slavnost' v pustině. – Jak jsem zabloudil v zemi Bakvenské. – Jak mne Masarvové vysvobodili. – Znamení nález. – Setkání s levharty. – Pečlivý otec. – Vjezd do Šošongu.

Rozhledneš-li se z kotliny po Molopololi, přiznáš zajisté, že to město ze všech bečuanských měst bez odporu nejzajímavějšího poskytuje pohledu a nejpůsobnější má polohu. Z malé kotliny, bujně se zelenající, v níž stojíme, spatřujeme kolem sebe skalnaté výšiny, jež většinou strmé mají vrcholky, nebo stěny odpola příkře čnicí, jinde zase pokryty jsou od paty až k

temeni balvany; mezi nimi pak a na svazích méně srázných, jež hustým porostly jsou křovím, vypíná se tu onde obrovské aloe. Po pravici naší rokle od severu se táhnoucí, s velekrásnými útvary skalními převislé skály Molopololské a mezi námi a touto soutěskou vysoké stromy listnaté, stavení missionářská a jich zahrádky, ozdobené tropickými banány a třtinou cukrovou. Před námi na úpatí východního příkrého kopce a na pravo od nás u západního lesnatého chlumu rozkládají se mile dvě vsi domorodců. Ve druhé z nich vystaveny jsou rozsáhlé dvorce obchodního domu Taylorova, nejznamenitějšího po Francisovi a Clarkovi v zemích bečuanských, a mezi oběma osadami proniká zrak skalní branou, na jih vedoucí: Kobukve. A vzhledneme-li konečně nad vesnicí k východu, objeví se nám vysoko nahoře čtvrť městská s královskými dvorci, v níž přebývají vyvolení kmene. Obrátíme-li se na sever a západ, uzmíme severní čtvrť městskou na úpatí severního pásma horského a za kotlinou červenavé rozvaliny opuštěného města domorodců a širokou rovinu, omezenou na jih a jihozápad tmavým zeleným lesem, jehož hlubokým pískem právě jsme se až sem dobrodili. Při tomto rozhledu ještě něco jest nám nápadno. Je to několik obrovských vřezáků, zbudovaných na patě pahorkův, o nichž právě stala se zmínka, a na pobřeží potůčku.[20]

U Molopolole jest nám podivovati se pouze krásné a malebné jeho poloze, neboť tmaví obyvatelé jeho nepřičinili se nijak, aby zvelebili město své buď sady nebo znamenitou podobou a výstavností svých příbytků. Jenom to svědčí prospěšně pro krále, že založil město na místě, od přírody opevněném. Nynější král Sešele, kterého již Livingstone líčí v několika kapitolách své knihy „Missionary Travels“ (Missionářské cesty) a o němž ještě zevrubněji se zmíním, bydlel druhdý se svým kmenem, Bakveny, jihovýchodně od Molopolole, blízko tam, kde nyní stojí město Manupův. Kmen ten velmi seřídil vnitřními roztržkami a válkami se kmeny okolními. Rozvaliny naznačují ještě místo, kde sídlil; toto jeho prvé sídlo, položené u hranic Transvaalu, slulo Kolobeng. Zde v roce 1842 navštívil jej Nestor cestovatelův afrických.

Z Kolobengu vypudili Sešela boerové i přesídlil se potom do Liteyane, 10 anglických mil na západ od Molopolole. Od roku 1865 přebývá v Molopololi, kde již před tím byla v kotlině osada a kam se také Pilani z města Mosupského přestěhoval.

Území Sešelovo, nejsevernější ze zmíněných čtyř říší Bečuanských, mezuje na západě s velikou zemí Namakvův, na severu s krajinou západních čili N’Gamijských Bamankvatův anebo Batovanův a s vlastní Bamankvatův východních čili Šošonžských, na východě u řeky Limpopa a Marica s kolonií Transvaalskou a na jihu s panstvím Bankvakecův. Jižní hranice

jde na 24° 10' jižní šířky od Koluana mimo Kolobeng směrem na jihovýchod k horám Dvarským až k velikému Maricu. Severní hranice se dvěma říšemi Bamankvatův leží na 23° 30' jižní šířky a řídí se na díle tokem Sirorume-riveru.

Počet vlastních poddaných Sešelových páčím na 32–35.000; Batlokův pak, Bakhatlův a Makhosů v zemi bydlících, avšak neplatících Sešelovi žádného poplatku, jest asi 18–20.000, kdežto kmenové, obývající veškeru zemi Bankvakecův, mají asi 28–30.000 hlav. Vlastních pak poddaných v zemi Moncu, krále barolonžského, počítám na 33–35.000 a malých kmenů barolonžských, již nejsouce mu poplatni přebývají v jeho zemi jižně od Molapa v sousedstvu Batlapinův a v okolí některých měst jako Marokany atd., na 30.000. Král batlapinský Mankuruane vládne nad 30.000 poddaných, za to však v malém království Mamuském jest jich sotva 8000, ačkoli před několika desetiletími v samém městě Mamuse sídlilo na 10.000 obyvatelův.

Když jsme na večer dne 21. leželi na trávníku v kotlině Molopololské, přišli k nám chudobně ošacený Holland'an, který provozoval tu řemeslo kovářské, a dva domorodci, kteří vykážali nám pastviska pro naše tahouny, aby nepásli se na týchže místech jako stáda Bakvěnův. Aby dobytek náš nepoškodil domorodcům polí, v kotlině se rozkládajících, poručili nám zahnatí jej polní cestou na jih do háje. Též oznámili nám, že nutno jest skotáku po této cestě na zvířata dobrý míti pozor, sice že budeme přísně pokutováni. Missionáři a čtyři bílí obchodníci se pštrosími péry, kteří bydleli v Molopololi, mají prý svůj skot na určitých místech v lese, kde pasáci zůstávají; odtud prý dle potřeby odvádějí tahouny do města.

Brzy potom přišli oba missionáři Price a Williams a uvítali nás. Williams vrátil se od té doby do Evropy, an rev. Price poslán byl svojí společností do Střední Afriky. Oženiv se podruhé a to se slečnou Moffatovou stal se svatem Livingstonovým.

Nazejtří vydal jsem se k rozvalenému městu na západě, druhou pak vycházku učinil jsem vzhůru do rokliny, jež otvírá se soutěskou Molopololskou do kotliny. Ve zříceninách byly mi nápadny klenuté stavby dvojité, zřízené z rákosí a proutí a pevně omazané, jaké viděl jsem již v městě Mosililově na řece Mosupě.

Na tomto místě dařilo se výborně tureckým fikům a známým fialokvětým durmanům (*Datura*) jihoafrickým.

Na obydlených chýžích Bakuenů čili Bakvenů povšiml jsem si zvláště dvou znaků, jimiž liší se od stavení Barolongů, Batlapinův a jiných kmenů. Vůbec nebyly tak pevně stavěny i

nebylo lze přirovnati je k chatám barolonžským a j.; valná většina jich však měla hliněné ohrady, které nalézáme ku př. u východních Batlapinů jenom na ohništích, any u jižních a západních nikde se nevyskytují. Ve vsích spatřoval jsem na volném prostoru mezi dvorci malé radnice t. j. kuželovitou střechu slaměnou na dvaceti i více kolech. Prostory mezi koly zavřeny byly vyjímaje vchod až do půli kolů důkladně urobenou stěnou rákosovou. Tato stěna jakož i zevnější zdi mnohých chatrčí a vnitřní i zevnější strany ohrad ozdobeny byly prostými malbami okrovými.

Vycházka vzhůru do rokliny Molopololské kolem domů missionářských vydařila se mi znamenitě. Zastřelil jsem ve vodě, která se však už v obvodu města ztrácí, několik ryb, u soutěsky pak chytil jsem na udici sedm sumců. Levou stranou soutěsky jest totiž kolmá skála, ve výšce takořka převislá, pode kterou nalézá se veliká prohlubeň, jež zahrazena jsouc na díle přírodou, na díle rukou lidskou, vždy jest plna tak, že tu ryby i za suchých let bezpečný mají útulek. Také v tůních výše ležících, kdyby byly rozsáhlejší, značně by se ryby rozmnožily, neboť při malém jich obvodu rádi a vydatně v nich loví leguani a vydry.

Nemálo jsem užasl a neméně se rozhořčil uslyšev, že se několik měsíců před tím pořádala u prostřed města honba na slony. Minulou zimu (doba evropského léta) bylo v zemi Bakvenské náramné sucho. Se všech stran přinášeli Barvové a Makalaharové svým pánům do Molopolole zvěřinu a kůže, neboť zemdlelou a žíznivou zvěř snadno bylo zabíjeti. Brzy vyschly řeky, potom i dešťové tůně a prameny, tak že bylo hnáti stáda na pastvu až k dolnímu toku Marica a k Limpopu. V Molopololi samém potok téměř docela vyschl a ženám bakvenským bylo čekati kolik hodin, než mohly naplniti své hrnce. Zvířata žízní jsouce polomrtva, antilopy losí, žirafy, gazelly šavlorohé (*Oryx leucoryx*), pakoni žihaní a nesčetné množství gazelí a malých antilop vlekli se k těm několika málo místům, v nichž zbyla voda, ale vběhli tu do náručí smrti, neboť kolem napojiště číhali na ně všude lovci.

V tu dobu – v měsíci červnu – zazněl jednoho dne pokřik od chýže k chýži, ode vsi ke vsi, šíře se v údolí a pronikaje na kopce, pokřik, jež obchodníci a missionáři měli za křik válečný. Zděšení jsouce a pátrající po příčině jeho spatřili u prostřed kotliny stádo desíti slonů, které hlasité řvouc razilo si dráhu ku pramenům. Běloši i černoši, kdo jen měl nějakou pušku, přihnali se a nastala porážka.

Co Molopolole bylo sídlem krále Sešelovým, byl to nejslavnější jeho den. Zrak Bakveny, jenž účastnil se honby, vlastně porážky, plá, domorodec směje se a hlasitě posunkuje mluvě o příběhu, který se vstípl i v paměť starcův a žen, ba i dětí jejich. Kdo z nich mohl by

zapomenouti slavných oněch svátků, v nichž po několik dní hojnost' měli masa (ňama). Tito sloni v Molopololi zabití náleželi vesměs, jak jsem se později od boerů dověděl, k největší odrůdě afrických slonů, jež má nejmenší zuby a sluje zulah čili dutá hlava.

Pozván byv od obou kazatelů navštívil jsem je a seznal, že rev. Price zřídív si vkusně byt u veškerém žije pohodlí. Bylo mu však krušně pracovati, než se dodělal takového blahobytu. Byl jedním z obou missionářů, kteří měli provést missii v zemi Makololů, t. j. v území, které jim od té doby v boji bylo odňato. Oba podjali se také té práce, avšak nezdarem byvše donuceni vzdali se jí konečně. Rev. Price a Helmore dospěli města Linyanti na severní Čobě v únoru roku 1860 po sedmiměsíčné cestě z Kurumanu a tu přijal je vlídně král Makololů Sekeletu. Avšak už po 14 dnech téměř všickni roznemohli se zimnicí. Nejdříve zemřel Malaci, jeden z vozotajů bečuanských, jako vůbec všickni Bečuanové ze střední Afriky Jižní, vyjímaje Batovany od jezera N'Gamijského a Makoby na Zuga-riveru, všickni ve krajinách, kde zuří střídavá zimnice, bývají decimováni. Osm dní potom rev. Price, který ještě chodil, dáváje poslední pomazání nemocným, z nichž druh po druhu zachvácen byl smrtí, spatřil, ano nejmladší ze čtyř nemocných dítek, ležících vedle paní Helmorovy, studeno jest a neživo. Matka, jež zimnicí nevěděla o sobě, ušetřena byla žalosti, že prvou obětí jest její dítě. Devátého března zemřelo novorozeně paní Pricové; 11. t. m. rozloučila se Selma Helmorová s ubožáky a nazejtří následovala za ní její matka podlejší strašné nemoci. I černoši nestačili chváliti tuto šlechtnou ženu, která nebála se pustiny a zhoubného podnebí, aby následující muže snášela s ním osud jeho úřadu hlásati slovo Boží divokému bojovnému národu.

Na cestě k řece Čobě, na níž by bývali cestující nejednou téměř zhynuli žízní, podala často vzácný příklad obětivé lásky mateřské, aby zachránila dítek svých od smrti žízní, a nyní, když došla nové své vlasti, podťat byl kořen jednoho z nejšlechtnějších životův. Avšak i ve třeštvém záchvatu, vyzáblá jsouc až na kost' a ve tváři všecka zrůzněna, vzpomněla si na okamžik ve vroucí své mateřské lásce na přestálé strasti, neboť často mumlali rtové její, zimničným palem prahnoucí, že Jindřich její (prvá oběť v její rodině) žízní i prosila, aby lžíci spasného nápoje, jež byla podávána jí, dali dítěti. Když paní zemřela, polepšila se na krátko nemoc ostatních, ale zhoršila se zase v dubnu a 21. t. m. podlehl Helmore zimnici, ani již dne 11. a 19. března zemřeli Tabe (vyslov Teb) a Setloke, dva Bečuanové (Batlapinové).

V těchto zlých časech stal se kromě toho všeho sluha jménem Makuse zrádcem zůstalých. Poznávaje dobře stav jejich, docházel den co den ke dvoru Sekeletovu a přesvědčil ho konečně, že králi nezbytně připadá vše, co náleží panu Helmorovi. Snadno možná pochopiti,

kteřak taková a podobná řeč ochotně byla vyslyšena divokými Makololy a králem jejich. Makololové kradli a brali, co se jim zalíbilo, a když pan Price chtěl opustiti Linyanti, tu přišel Sekeletu, odňal mu všecko vyjma trochu šatstva a dovolil mu odjetí pouze s prázdným vozem. Za pozdější návštěvy Livingstonovy snažil se sice všelijak zastříti svou zlotřilost, ale neklidný jeho duch nedal mu pokoje, až se úplně vyznal ze svého lotrovstva Bankvakecovi jménem Sebehve, který přišel do krajin na Čobě lovit slonův.

Na cestě z Linyanti k jihu rev. Price ztratil věrnou svou ženu na rovinách východního Mahabi; zemřela 5. měsíce července a pohřbena jest od svého manžela pod jediným stromem, jež viděti bylo na širé stepi. Putoval pomalu s oběma sirotky po panu Helmorovi dále k jezeru N'Gamijskému a když tam konečně přišel, přijat jest přátelsky králem západních Bamankvatů Lečulatebem. Několik dní potom setkal se s milým přítelem svým rev. Mackenziem, který jel do Linyanti, aby dovezl tam missii potravu a jiné potřeby.

Rev. Price sdělil se mnou tuto příhodu za návštěvy mé v jeho domě Molopololském, později vyprávěl mi ji zase přítel můj v Šošongu, aniž tušil jsem, že přijde čas, kde bude mi zápasiti s podobnými svízeli. Bychomť pak oba z různých popudů cestovali pustinami jihoafrickými, on s praporem víry, já chtěje skrovné své síly obětovati vědě, střídavá zimnice nebyla s to, aby oťrásla naši zvědočtivostí a touhou po činech. Ačkoliv založil si už v Molopololi nový domov, přec ochotně uposlechl, když povolali jej k jezeru Tanganice.

Mimo rev. Price zmínil jsem se o druhém missionáři rev. Williamsu, který vyslán byv teprva před několika léty, tak jako missionáři v Kurumaně mezi Batlapiny, Taungu, v Kani u Bankvakecův a v Šošongu mezi východními Bamankvaty, Londýnskou missionářskou společností chystal se právě, aby dal si vystavěti dům. Pan Williams oddal se zejména studiu lékařství a těšil se zde proto takové pověsti, že jsem jej od Hart-riveru až k Molopololi neslyšel jinak jmenovati než doktor Williams. Když jsem se s ním setkal poprvé, říkal jsem mu také pane doktore, dokud neučinil mne pozorna, že se mýlím.

Oba pánové nabídli se, že mne představí králi, i vybrali jsme se tudíž druhý den po mém příchodu do Molopolole, abychom vylezli na skalnatou výšinu, na níž vystavěna byla jako orlí hnízdo městská čtvrť pro nejvěrnější z věrných Sešelových. Bylo nám jíti kolem domu páně Williamsova vzhůru úzkou příkrou roklí, na jejímž kraji stojí kostel, vystavěný Mr. Pricem, obyčejné to stavení 20 metrů zdělí a 7 metrů zšíří s přístavkem, jež pokryto jest travou. Od kostela šli jsme jihovýchodním dílem hořejší čtvrti města k residenci, avšak dříve bylo nám vejíti do kotly, abychom pozdravili tu dle zvyku krále, jenž zpraven byl o našem příchodu.

Kotlou rozumíme kulatou ohradu, zřízenou ze silných kolův a kmenů, jakouž vůbec budují ku poradám ve středu měst bečuanských. Na straně ku královskému sídlu ohrada má otvor, který může se po libosti zahraditi kmeny stromovými. Na místě, které jest zmíněným obydlím nejbliže jsouc zvláště hustě ohrazeno, panovník sedě na židličce a s obou stran obklopen jsa stařešinami kmene nebo pohlaváry nebo svými příbuznými vyslýchá zprávy poslů, lovcův a zvěďů, kolem něho po zemi na bobku sedících, a vyslance jiných domorodých králů, potom pak odpovídá jim buď sám nebo skrze nejbližšího přisedícího. Často vystavěna jest v ohradě malá krytá chýžka dřevěná, v níž zpravidla hořívá oheň; v té scházívali se za doby dešťové do hromady. Tyto kotly jsou zároveň tvrzemi; jsou-li položeny u paty vrchů, jsou na straně k vrchu obrácené ohrazeny velikými a těžkými kmeny, aby oslabily se metané střely.

Sešele přijal nás stoje. Král bakvenský byl silný padesátník, tělnatý, veliké postavy, na tváři jeho pak neustále pohrával si úsměv. Snadno se vyrozumívá, že jsem neklamal se úsudkem o tomto zvláštním úsměvu, a soud můj také se potvrdil. Bezděky přišlo mi na rozum, že spatřuji tu licoměrníka.

Sešele poděkovav za naše pozdravy obrátil se k rev. Pricovi a žádal ho, aby se mnou sdělil, že se mu posavad žádný běloch nelíbil tak jako já. Zatím, co mi pan Price výrok ten překládal a já užasnuv, že slyším takovou poklonu od domorodce, s nímž poprvé se setkávám, zkoumavě pohledl jsem na krále, Sešele pravým okem mrkal na starého podřízeného náčelníka, jenž mu stál nejbliže, a na svého syna. Posuňky pravé jeho tváře byly zřejmým opakem poklony, kterou mi dříve učinil. Lehkost, s jakou dovedl si pomoci z dvojsmyslné polohy, když pochopil můj úžas, o velikém svědčila mistrovství, s jakým znal se ovládati.

Potom pozval mne s oběma missionáři do svého domu na číšku čaje. Za několik okamžiků zastavili jsme se před jeho domem, úpravnou a čistou budovou, vedle níž stál dřívější jeho domek. K domku tomu, v němž přebývá nyní nejstarší královský syn, řadí se ostatní příbytky královské rodiny. Nové sídlo vystavěl a upravil králi kupec Taylor za 3000 lib. šterl., které mu zaplacený byly pštrosími péry a voly.

Ze všech panovníků bečuanských Sešele má byt nejpohodlnější a zřízený po evropsku. Dříve však, než vstoupíme s králem na čistý vydlážděný dvorek, v němž královna, nebyvší připravena na naši návštěvu, po zvyku bakvenském ležela na volské kůži, a než vejdemo do královského příbytku, budiž mi dovoleno, abych ctěného čtenáře seznámil trochu více se Sešelem. Svou povahou Sešele zajímá mezi šesti vladaři bečuanskými přes to, že nejdéle z nich přiznává se k učení křesťanskému, nejnižší místo, an severní jeho sused, nynější král

východních Bamankvatů, Khama, stojí nejvýše, jemu pak nejbližší jest dobrosrdečný náš přítel Moncuu.[21] Sešele jest prohnáný pletichář, muž s dvojakou tváří; zámysly jeho spravují se heslem: „Účel posvěcuje prostředky.“

Kmen jeho, Bakvenové, odvozuje jméno své od Ba čili Ma a Kuena (Kvena), t. j. lidé „krokodilí“, nebo lidé, kteří tancují tanec krokodilí, tedy kmen, který nezbožňuje sic krokodila, než má k němu přece jakousi úctu.[22]

Bakvenové byli ještě před čtyřiceti léty, když se už oddělili od Bankvakecův ano i když část jejich vystěhovala se na sever usadivši se blíže Bamankvatů, kmenem velmi bohatým, který živil se nejvíce lovem a chovem dobytka. Slabší část jejich odtáhla k jezeru N'gamijskému, kdež sice z počátku velmi trpěli zimnicí, zbytkem však poněmáhlu zvykli si podnebí a nabyvše vlády nad kmeny tam sídlícími docela s nimi se sloučili. Nesčetná stáda pasoucí se na Notuaně, na západním břehu Marickém a při západních pobočkách této řeky byla hlavním bohatstvím tohoto kmene.

Otec Sešelův Mochoasele provinil se podobným přečinem jako kdysi morena David, začež byl zavražděn; nespokojení pak náčelníci snesli se na tom, že vyvolí si jiný panovnický rod. Stalo se to tehdá, když Sebituane z kmene Basutův, proraziv se svými bojovnými Makololy středem Bečuanův, táhl k severu zmocnit se oněch končin, o kterých došla ho zvěst, že stkví se věčným jarem, totiž krajin na řekách Čobě a Zambesi. Přátelé zavražděného Mochoasele vyslali potají posly k Sebituanovi a prosili ho, aby dopomohl mladému Sešelovi jeho práva. Sebituane vyhověl jejich přání a pojistil synu zabitého knížete panství nad Bakveny. Toto opatření jakož i opětne odtržení jednotlivých oddílů od kmene hlavního, které vystěhovaly se na severovýchod, jih a jihovýchod, oslabilo Bakveny počtem a mocí a ztenčilo jejich blahobyť. Po radě Livingstonově, který roku 1842 poprvé navštívil Sešela a prvý vysvětlil mu (byť i velmi prostě), jak s rozumem provozovati orbu, mladý panovník změnil své sídlo a přestěhoval se 20 zeměpisných mil dále k říčce Kolobengu; tak vzniklo jeho prvé a vlastní město Kolobeng.

Orba přinesla, jak se zdálo, Bakvenům požehnání a kmen ten zotavoval se vůčihledě. Přes to, že uhodilo na ně několik suchých let, Bakvenové tak zmohutněli, že byli mocí svou nebezpečnými susedícím Holland'anům, kteří chtěli, jak bylo patrné z činů jejich proti Mankuruanovi, Moncuovi a Chacicivovi, rozšířiti hranice své na západě a proto umínili si, že Bakveny „zmenší“. Obvinovali je tedy, že dopustili se krádeží na jejich statcích, a žádali naléhavě, aby byli potrestáni. Ať už výčitka, že kradli dobytek, byla pravá čili nic, skutek

hollandských boerů, kteří roku 1852 přepadli a spálili Kolobeng, pobrali všechn dobytek, který jen mohli, a hojně odvěkli zajatce, nedá se nikterak omluviti a zůstává svévolným násilnictvím. Když Kolobeng byl rozkotán, vzniklo Liteyane a později Molopolole. Jest' mi se o tom zmíniti se zvláštním důrazem proto, abych opravil údaj v cestopisu německého kollegy, který při popisu Liteyane zmiňuje se, že asi boerové Bakvenům příliš neublížili, neboť' prý nerozbořili Sešelova domu a mnoha jiných. Ctěný můj kollega však nevšiml si, že boerové rozbořili Kolobeng, nikoli pak Liteyane a že Kolobeng a Liteyane jsou dvě rozličná místa, dvoudenní cestou od sebe vzdálená.

Sešele stal se za mlada křesťanem, kdežto bratr jeho Khosilinči a většina kmene zůstali pohany. Ježto pak přestoupiv na křesťanskou víru Sešele vzdal se pohanských zvykův a obřadů, jež vésti příslušelo vždycky králi, začez dostával první plodiny polní a příjmy z přivolávání dešťův atd., bratr jeho ujal se sám správy těchto obyčejův a velikou si tím získal přízeň lidu. Poznav to král bakvenský ustanovil se, že sice až do jistých mezí zůstane křesťanem, totiž že ku př. bude choditi do chrámu, že dá křtiti své děti atd., jinak však, pokud věc souvisela s jeho mocí vladařskou, že hověti bude pohanským zvykům a že je také z části povede. Malá a mladá křesťanská obec bakvenská nespátrovala v tom nic zlého myslíc, že zpívati hymny, choditi do kostela a míti jedinou ženu jsou hlavní povinnosti křesťanské, ana mocná strana přivolavačů dešťů, t. j. pohanů byla ráda vidouc, že král věrně zachovává staré a zděděné zvyky zemské.

Připojuji ještě několik rysů ze Sešelova života, abych zakončil jeho dějiny, a potom vstoupíme se ctěným čtenářem do nynějšího jeho hrádku na výšinách Bakvenských. Boku 1864 Sešele vyslal několik set svých poddaných, aby přepadli tehdejšího krále Bamankvatů Sekhoma. Avšak lenníci makalaharští zpravili ještě v čas krále, že se Bakvenové blíží, a ti poraženi jsou v údolí Šošon-riveru před městem Sekhomovým. Vojsku Sešelovu velel bratr jeho Khosilinči. Sešele vymlouval se, že loupežný vpád učiniti kázal po radě Mačenga, dřívějšího krále bamankvatského, který uprchnuv zdržoval se tehdy u něho. Jiné hanebnosti Sešele dopustil se zavraždív v měsíci dubnu r. 1866 Čukuru, tchána Khamy, nynějšího krále bamankvatského a syna Sekhomova. Sekhomo učinil totiž několikrát hanebný pokus, aby zabil oba své syny Khamu a Khamana, které lid velmi miloval. Těm tedy bylo utéci, ale když se později vzdali na milost', Sekhomo nechtěl práti stejné milosti přívržencům svých synů, pročez tito a s nimi Čukuru, pozváni byvše Sešelem, utekli se k němu. Neznali sice Sešela, ježto však přidán jim pokřtěný syn jeho, nechali se přece přemluviti, aby šli do Molopolole. Hned prvou noc Čukuru probuzen jest pod záminkou, že by ho bratr králův rád viděl, a když

neprozřetelně posla následoval, proklán jest v lese od ozbrojenců. Sešele poručil tak proto, poněvadž se Čukuru vyznamenal v boji proti Bakveuům, kteří útočili na Šošong, a potom též, aby zavděčil se Sekhomovi, jenž nenáviděl svého starého příbuzného. Když však Sekhomo vypuzen byl zahnaným a k Sešelovi uteklým Mašengem, a když se sám k Sešelovi uchýlil, král bakvenský pomáhal se svými lidmi synům Sekhomovým vyhnati dřívějšího svého chráněnce Mačenga.

V bojích, obnovených potom mezi Sekhomem a jeho synem Khamou, nabídl se oběma svojí pomocí a to za 2000 lib. šterl. ve pštrosích pérech a slonové kosti. Jeden z jeho posledních šlechetných činů byl zákon, kterým dovoloval za veliké peníze několika hollandským lovcům, aby projdouce jeho zemi lovili v severozápadních jejích končinách; při tom však zakázal Makalaharům, kteří v těch loveckých okresích bydleli, jakož i průvodcům lovcův, ať neukazují jim, kde jest voda. Ukřutnosti, které Bakvenové vedeni jsouce jeho syny spáchali roku 1876 na Bakhatlech, jsou posavad v živé paměti.

Při svém vstupu do dvora královského domu byli jsme uvítáni a do vnitř uvedeni povstalou královnou, velikou a statnou ženou, jež majíc na hlavě šátek svázaný do zadu a veliký vlněný šat kolem beder, oděna byla kartounovým oblekem. Králův celý náslov jest: „Sešele M‘Kvase Morena ea Bakvena“.[23]

Sešele dovedl nás nejprve do přijímacího pokoje a vyzval Masebeli, aby připravila nám nějaký zákusek. Přijímací pokoj, ježž Sešele nazýval anglickým jménem drawing-room, jen že je nesprávně vyslovoval, zřízen jest docela s evropským pohodlím; židle a jiný nábytek jsou z ořechového dřeva, polštáře na sedadlech potaženy jsou červeným aksamitem. Kdykoli prý král může vnitřek paláce svého ukazovati nějakému bělochu, vždy prý sebevědomý úsměv, vzbuzený domýšlivostí jeho, zvláště když nalézá se ve svém drawing-roomu, pohrává na plných tvářích vládce bakvenského, vůbec přátelsky se usmívající, neboť může kochati se úžasem cizincovým. Také mně ubohému smrtelníku dostalo se toho velikého štěstí, že jsem mohl to pozorovati.

Ano se nám bylo posaditi, král dříve, než se usadil, prostřel si na židli kapesní svůj šátek, kterého však, jak se zdá, neužívá. Masebele vstoupila též později za námi a posadila se na dřevěnou židli. Skrze dva mé průvodce Sešele tázal se mne na účel mé cesty a jaké jsem já a moji druzi národnosti. Ježto pak jako většina Bečuanů zná jenom Angličany a boery, z nichž prvé rád vidá, těchto však „nemiluje“, tož velice se podívoval slyše, že mohu býti běloch, který není ani té ani oné národnosti. Konečně vštípil si slovo Austria a potom tázal se, u které

řeky bydlím, zdali ve městě nějakém čili na salaši, t. j. na venku. Jmenoval jsem mu Prahu, což bylo proň novou hádankou a to tím více, když sdělil jsem s ním, abych mu podle bečuanské známosti znázornil velikost města, že Praha má dvacetkrát větší objem než Molopolole. Pravil, „že srdce jeho naplněno jest údivem nad velikou vesnicí“, a říkáje po mých průvodcích slova, jež mu překládali, vypravoval králové, která si mne milostivě prohlížela, celou epizodu slovy: „On (při tom ukazoval na mne) jest ňaka (njake, njaga, čili také njaka, t. j. lékař), no Englishman, no Boer (ani Angličan, ani boer; vyslovoval búr) nýbrž – (tu opět pohleděl tázavě a s úsměvem na Pana Pricea; ten příkyvl a řekl Austrian) – O-O-stri-en“ žvatlalo Jeho Veličenstvo za ním a vstalo hrdě se vypínajíc, že se mu to tak povedlo.

Nový příchozí objevil se v tom na prahu usmívaje se a pozdravuje oba missionáře. Byl to 14letý vytáhlý mladík, oblečený košilí, vestou a kalhotami, s červenou vlněnou cípatou čepicí na hlavě. Smál se všemu, co se mluvilo; zejména když jeho matka ráčila mně ho představit jakožto „mo Sebele o Thōlīng Běb.“ Byltě švarný mladík s baretem na huňaté hlavě sám Sebele, nejmladší čili Masebele darling baby (mazánek). Po půl hodině připadlo teprva mladému králevici, aby oznámil matce, že jest čaj v jídelně už přichystán.

Potom Sešele šel v čele průvodu, my jsme ho následovali a Masebele byla zadním vojem. Všickni byli jsme veselé mysli, zejména já a Tholing, já proto, že jsem poprvé ode dvou měsícův a mazánek proto, že tento den už podruhé spatřil „koláče“ makoy (bělošské). Avšak nedostalo se mu té žádoucí cti, aby s námi zároveň seděl za stolem; bylot' ustanoveno, že má přísluhovati, při čemž se dosti dobře otáčel.

V jídelně byl pěkný stůl, bílým ubrusem pokrytý, čaj pak podáván byl v širokých číškách, z nichž do královny, který seděl u stolu nahoře, mohl se vejítí nejméně litr. Konvice, schránka na cukr a ostatní nádobí, stojící na pobočném stolku, bylo stříbrné, a jak jsem slyšel, dali je králi kupci, kteří ob čas pobývají v Molopololi. Čaj byl chutný a koláče výborny. Pokračovali jsme v hovoru, který počali jsme v přijímacím pokoji. Král tázal se mne, jak si anglická vláda vede v polích diamantových a hollandská v Pretorii a Bloemfonteinu.

Její černé Veličenstvo nemnoho mělo, jak se zdálo, zábavy z našeho hovoru a jalo se s počátku tiše a pokradmu, později, když příroda většího a většího nabyla vrchu, vždy zjevněji a hlasitěji pokračovati v práci, přerušené naším příchodem do dvorku, totiž dřímati. Královský manžel viděl to a poněvadž snad bylo to po jeho rozumu nepřisluším, projevil jí nejdříve pokašlávaje, potom pak dotýkaje se jí častěji jemně sloní svou nožkou, že dopouští se

přestupku dvorských mravů. Sotva jsem se přemohl tak, abych nevypukl ve smích, konečně však překonal jsem pokušení osloviv krále těmito slovy:

„Morena! když jsem jsa chlapcem třináctiletým četl poprvé knihy ňaky Livingstona a v nich také našel tvé jméno, nemyslil jsem opravdu, že tě také samotna uvidím, ba že požívati budu ve tvém domě čaje a koláčů.“ Sešele, který přes to, že provozuje přivolávání dešťů, velmi dobře a vhodně umí uváděti výroky biblické, hned měl pohotově příslušnou odpověď. „Cesty prozřetelnosti jsou podivuhodny,“ byla jeho slova bezprostředně po mé řeči, avšak již za překladu mých slov od Mr. Williamsa, král, jehož pravá polovice obličej je po našem zdání pozorovala nás, levá pak jeho ženu, poznal k žalu svému, že Ma-sebele opět zdřímala kloníc se tentokrát nebezpečně na stranu. Dívaje se potutelně na mne kopl svou ženu tak nehorázně, že nebohá králová Ma-sebele byla by svým čelem téměř zvrhla číšku, před ní stojí.

Po jídle vyšel jsem si s oběma pány na skalní výšinu, na níž vystavěno jest Molopolole. Tato výšina sluje Mo-ra-a Khomo, totiž otec volů, nazvána jsouc tak po Bakvenovi, druhdy zde usedlém, který oddal se chovu skotu, a činí s výšinou naproti ležící soutěsku Kobukve.

Ještě když Sešele bydlel ve blízkém městě Liteyani, Makalaharové a Bakvenové zde sídlící užívali strmých stěn výšiny Moraa-khomské u soutěsky k tomu, že svrhovali s nich rodiče starobou sešlé nebo blízké příbuzné, jichž výživa i ošetřování bylo jim obtížno. Zločin tento navrhován byl od nejbližšího příbuzného, bydlícího v témže dvorci, a vykonáván jest s pomocí sousedů za temna nočního. Opuštění a slabí příbuzní dobře vědouce, co je neodvratně očekává, byli bez odporu dovedeni nebo doneseni na kraj skaliska a hyeny nebo šakalové obstarali ještě téže noci pohřeb svržených anebo skončili bolesti těch, kteří pádem jenom těžce byli pochroumáni.

Pod Molopololskou skalou, t. j. u severní soutěsky skalní, nalézá se skalní díra, metr až 4/3 metru hluboká, kterou naplňuje říčka Čaňana, vznikající v rokli odtud asi 21/2 anglické míle, a této díry užívá za suchých dnů tmavá mládež molopololská za lázně. Že koupati se a mýti není zvláštní ctností bečuanskou, mohl jsem pozorovati na hoších, kteří se přede mnou koupali, při čemž králův syn Sebele, jakož přirozeno, byl náčelníkem a prováděl nejdívější skoky a všelijaké prostocviky. Hoši vlezli sice do vody, brzy však pospíšili si vylezti z mokroty a sušili se na žhavých paprscích slunečních; ale za pochmurných dnů střežili se úzkostlivě vody. Jestliže však překvapí je bouře nebo pakliže mračna oslabí sílu paprsků slunečních, tož hned rozdělávají oheň a všickni snaží se, aby se na něm usušili.

Prázdných chvil za svého pobytu v Molopololi užil jsem k vycházkám do nejbližšího okolí, na nichž moje sbírky obohaceny byly mnohým zajímavým předmětem. Dílem koupil, dílem dostal jsem darem: několik halen, několik velmi primitivně urobených asagajů, oštěpův to, jejichž násada byla stlouští prstu a krátká, hrot pak tupý a velmi špatně zhotovený. Horní konec násady byl opleten šlachami nebo svázán několika kousky kůže hroznýšovy, které otočeny byvše za syrova byly potom sešity. Dále nabyl jsem válečných širočin, jež připevněny jsou volně na dřevěném topůrku, 3/4 metru dlouhém, velmi se podobaly našim sekáčkům, potom několik pěkných hrnců dřevěných a několik zaříkacích prostředků, jeden z brouků nosatců, dva ze semen a jeden z drápů ptačích, kousků kůže a rohu. Pan Williams daroval mně vak cestovní z kůry bahobabu (*Adansonia*), který dostal od Matabelů, vracejících se z loupežné výpravy do země Mašonské.

Živočichopisné moje sbírky rozmnožily se o pěknou hlavu pasana čili antilopy kamzíkové (*Oryx capensis*) s dlouhýma rohama, koží levhardí a gepardí (*Gueparda jubata*) a několika kožemi damanými; dále dostal jsem kůži cibetky (*Viverra Zivetta*), která však je tu asi vzácná, a několik kožešin rysa bahního (*Felis caligata*). Pan Williams přinesl mi mrtvou tříletou lišku kamu. Zvíře to chytilo se už dříve do želízek, ale vyvázlo nechavši zadní nohu v pasti, nyní pak nechalo se oklamati podruhé a zaplatilo klam svůj životem. Výšiny Bakvenské hostí také pěknou antilopu úskalní (*Sasa oreotragus*); v zemi pak Bakvenské severně od Molopolole setkáváme se poprvé s antilopou losí a se žirafou.

Mezi ptactvem bylo mi nápadno, že se tu hojně vyskytují prostředně velicí dravci, zejména krahujci, sokoli, káně a luňáci; těchto zastřelil pan Williams několik, poněvadž zle řádili mezi kuřaty jeho manželky. Lákal dravce tak, že připevnil kus masa na vrcholku kolu plotového ve dvoře a když ptáci snesli se na léčku, střílel je svou puškou. Také byla tu hojnost sov, výrů, sov pálených a sýců nejmenších, kteří vybrali si příbytky ve skalních stěnách. V rozsedlinách a pod mnohými balvany zvířata vedou čilý život; ssavci, hlavně veliký počet šelem, potom plazi, zvláště hadi a ještěrky, mají tu velmi dobré skrýše. Na bohatém a bujném rostlinstvu, na pařezech hnijících po stráních žijí tu nesčetní hmyzové, mezi nimi motýlové, mouchy atd. Kořist' má z brouků rozličných druhů, pavoukův a stonožek byla velmi bohata. Přírodopytce pobývající v horstvu Bakvenském byl by vůbec ode všech říší přírodních znamenitě odměněn.

Jako na výšinách Bamankvatských a jiných skalnatých vrších, které vypínají se hromadně na planině střední Afriky Jižní souvisíce s horským uzlem Marikým nebo Matabelským, tak i tu nalézáme příkrý rozsochatý svah stolových hor anebo stolovité roviny, jež posety jsou

kuželovitými porůznými kopci. Tato celá soustava hor proměňuje se na sever ponenáhlu v lesnatou planinu, jež většinou pokryta jest hlubokým pískem, a potom opět prohýbá se rovněž zvolna v rozloze od 30 až nad 100 anglických mil v mělce proláklé řečiště, na jehož protějším břehu vypíná se horstvo podobné tomu, které jsme právě vyličili. Žula, křemencová břidlice, trapdyky, vápencové žíly a železitá, písčítá hlína jsou hlavním útvarem těchto výšin, jichž rostlinstvo vyznačuje se několika obrovskými druhy aloe, které tvoří takořka háje.

Než rozloučíme se s Molopololem, budiž mi dovoleno, abych učinil zmínku o několika nejdůležitějších náboženských a společenských zvycích bečuanských. To, co budu vypravovati, sdělili se mnou jednak angličtí missionáři páni S. Mackenzie, Hephrun, Price, Williams, Brown a Webb a německý missionář T. Jensen, dále několik nejznamenitějších tlumočnicků, jednak někteří vzdělanější Bečuanové, hollandsky a anglicky mluvící, a poznal jsem na svých třech cestách vnitrozemských z vlastního názoru, že vše zakládá se na pravdě.

Náboženství ve vlastním slova toho smyslu Bečuanové, t. j. kmenové této národní čeledi, kteří přebývají ve střední Africe Jižní, nemají. Lze však souditi z toho, že neviditelného Boha, když poprvé byli poučováni o křesťanství, hned nazývali „morimo“, aniž slova toho užívali jinak, kterak asi zajisté za pradávných dob božskou prokazovali úctu nějaké viditelné nebo neviditelné bytosti. Tak udrželo se u nich ústním podáním slovo morimo. Slovo s morimem nejbliže příbuzné jest „barimo“ a toho Bečuanové doposud často užívají naznačujíce jím „duše zemřelých“. Přes to tedy, že nemá žádného vlastního náboženství, lid přece drží se mnohých obyčejů, které u jiných národů, přiznávajících se k mnohobožstvu, považovány jsou za náboženské zvyky. Ctí totiž, jak již stala se zmínka, do jisté míry některá zvířata. Než úcta ta obmezuje se tím, že zvířete toho nezabíjejí, masa jeho nepožívají a kůže neužívají. Také shledáváme, že těmto zvykům vyučují a je provádějí určité osoby v tom vzdělané, které uznávají krále nebo, stal-li se křesťanem, nějakého pohana, jemu hodností nejbližšího, za svého náčelníka, tak že představují tímto způsobem kastu kněžskou a velekněžskou, jejíž členy Bečuanové jmenují ňaka (njaka, njaga). Dokud Bečuanové byli národem sjednoceným pod jedním žezlem a v jediné říši, byť i rozdělení byli v několik pobočných kmenů, bylo království dědično v rodině Baharucův. Ba i když se později Bečuanové rozdělili: jeden kmen (odvětví, poboční rod atd.) na sever, jiní pak na jih, východ, jihovýchod a jihozápad odtáhli, zakládajíce samostatná buď menší buď větší království, i když starý rod královský převalnou většinou svých poddaných byl opuštěn a obmezen na poboční kmen, z něhož pošel, tak že klesl značně svou mocí: přece měl výsadu prováděti ony pověrečné zvyky, jež přísluší konati velekněžskému úřadu Bečuanů. Členové královských rodin jakož i ňakové z nově vzniklých

říší Bečuanských putovali na dvůr Baharucův (Bahurucův), aby viděli, s jakými obřady stařešina tohoto královského rodu provádí posvátné zvyky. Od té doby však, co jednotliví odtrhli kmenové bečuanstí zřídili vlastní a dosti mocné říše a co několik náčelníků čili králů stalo se křesťany, přestaly takovéto pouti. Nicméně všickni Bečuané s největší úctou mluví o staré královské rodině. Ta zatím nepříznivým osudem pozbyla dokonce své moci, neboť členové její rozdělili se opětně a tím, roztržil se také kmen. Nyní pak Baharucové žijí jakožto poddaní kolonie Transvaalské ve městě Linokaně, které za života náčelníka Moila slulo též jinak Moilio čili Moiloa, a v okolí téhož města: dále pak přebývají jakožto poddaní krále bankvakeckého Chaciciva ve městě Mošanengu. Nynějším náčelníkem Baharuců východních čili Transvaalských a tudíž vlastním pohlavárem Bečuanů jest Kopani, muž ještě mladý.

K oněm obřadům, které v jednotlivých říších Bečuanských nařizuje náčelník zemský, tam pak, kde v jedné říši rozliční kmenové přebývají, pohlaváři kmenoví, náleží především obřadný požitek prvních zasvěcených plodů polních, nejvíce tykví, potom léčí se nemocní, přivolává se dešť a čaruje se. Kmenovému náčelníku jako nejvyššímu lékaři, čaroději atd. bývají při obřadech, vyjímajíc ty, které nejprve jsme uvedli a jež pouze jemu samému jest vykonávati, pomocní liňakové (kněží). Tito liňakové, kteří jmenují se sice také ňakové (njakové), jež však pro rozdíl a pro podřízené jich postavení budeme jmenovati slovem náležitým, konají ostatní obřady kouzelnické a přivolávají deště majíce též některé primitivní známosti léčivých bylin.

Na veřejném místě poznáš lékaře takové po jejich plášťíku, zhotoveném z kůže paviana (*Cynocephalus Babuin*) a v bytech jejich po kobercích z kůže hyeny skvrnitě (*Hyaena crocuta, maculata*), na kterých dávají slyšení. Mnozí nosí též kolem krku na šňůrách anebo řemínkách rozličné kosti ssavců, ptákův a plazův, avšak vždy také čtyři hůlky a kolíčky, vyřezané nejvíce ze slonové kosti a z rohu se vpálenými kresbami, a těmito kolíčky jakoby činili diagnosu nemocných. Takové kolíčky nosívají také ti, kteří za plat naučili se metati tyto kostky, aniž stali se skutečně liňaky.

Úřad liňaků dědí se mezi Bečuany, avšak vzdělávají se na lékaře také zvědochtiví mladí muži. Čekateli jest svému učiteli dáti odměnou krávu (nyní dávají se nejvíce jiné předměty v téže ceně); jestliže však nabyt v polích diamantových mali (peněz), tož zaplatí 4–7 lib. šterl. a přijímá se potom hned do učení. Lékařský učební běh počíná se s vykopáváním léčivých bylin, jako vůbec „kopati“ jest důležitý pojem a závažná práce ve mnohých obřadech bečuanských. Při tom učitel vodí učně svého lesy a luhy, poučuje ho o druzích rostlin, o

částech jejích, kterých užívá se v lékařství, jakož o době roční a denní, kdy jest rostlinu vykopávati. Nasbírané části rostlin suší se potom, praží nebo roztloukají, a pak prohlašuje se prášek aneb odvar z nich za léčivý prostředek. Když se léky takové připravují a podávají, jest potřebí zachovávat určité obřady a říkadla. Léčí-li lékaři zámožné lidi, tož podávajíce jim léky činí to s velikým hlukem.

Za lék dávají se často byliny pot vyrážející, majíce odstraniti vnitřní bolesti z celého těla, nebo z větších ústrojů jeho (horečku, úplavici atd.), jako baňky zase vyhánějí bolesti místní. Nemocnému, jenž požije takového léku, lékař nařídí, aby zaobalil se do své nejlepší haleny nebo do vlněné pokrývky; když pak lék s účinkem působil, lékař přijde, aby halenu nebo pokrývku s potem čili s vypocenou příčinou nemoci „zakopal“, t. j. aby si ji přivlastnil, a nemocný zatím se raduje, že zlo vypuzeno jest z jeho domu. Léčenec neodvážil by se toho nikdy, aby žádal šatu svého zpět, i kdyby ozdravě potkal paní doktorovu, jak si s jeho šakalovým pláštěm vykračuje uličkami veskými.

Naposled kandidát lékařství učí se, kterak házeti dolo (kostky). Vedlé lékařské své služby liňakové mají ještě jiný úřad, totiž jsou zaklínači čili dobří čaroději. K tomu náleží: opatrovati, užívati a prodávati prostředky, které nošeny jsou na šňůře kolem čela neb okolo krku zázračně působí ve prospěch toho, kdo je nosí. Ku příkladu, kdo nosí dráp lví, ten jest udaten a mrštný, za to však jeho pronásledovatelé jsou líní, on pak sám jest nezranitelný. Jiné podobné zázračné věci jsou: amulety, zhotovené z malých kostí zanártních a záprstních určitých malých samečků ssavčích, z rozličných čtvernožců, ze šupin luskouna, ze záprstních kůstek určitých ptákův a spárů některých dravců, z kůže hadí a leguaní, z malých želv a z těl velikých brouků nosatců; dále jsou to dřevěné kolíčky s rozličnými vpálenými znameními, vyřezávané rohy kozlí a malé růžky útlejších druhů gazelí atd., které navlečeny byvše buď samy, buď s různě obarvenými perlami skleněnými na provázek z trávy nebo z ocasních žíní žirafích noseny bývají kolem ramen nebo kolem krku ochranou před nemocmi, neduhy a nehodami. Úřadem liňaků konečně jest také užívati „dolův“, aby zvěděli budoucnost, nebo ku př. místo, kde skryto jest nějaké ukradené zboží nebo kde nalézá se uprchlík nějaký atd. Také mají na starosti zařikací prostředky, jak postrašiti a zbaviti se zlých a nečistých lidí a kterak zahnati dravou zvěř. To děje se tak, že zavěšují se rozličné předměty na samé ohradě neb u plotu protivníkovy, nebo že rozdělá se blízko něho oheň, který se obchází, obnáší a nad nímž mumlají se jistá říkadla.

Prací dobrých čarodějů jest také prováděti zaříkací zvyky k obecnému dobru, jako ku př. zakopávati po dvou rozích antilopích na cestách ku městu, rozvěšovati hrnce na kolech mezi dvorci, na mnohých nádvořích nebo na místech vynikajících z města, vyvěšovati hlavy pavianů blízko vchodu kotly a hlavy větších zvířat u každé kolihy, ve které dobytek od dotyčných šelem byl usmrcen atd.

To vše děje se, aby požehnání a zdar spočinuly nad městem, aby chráněno bylo požárův a nepřátelských útoků, ve případě pak naposled uvedeném, aby stádo zachováno bylo další nehody. Také pole obkličují podobně zaříkacími prostředky, aby dobrou si pojistili žeň a odvrátili kobylky. Proto připravují se tyto veřejné amulety, nazvané „lipeku“, způsobem nad míru slavným a tajemným (u Maruců na středním toku Zambesi obětují za tím účelem lidi) a pouze nejstarší liňakové připouštějí se k obřadům přípravným. Jenom několik takových obřadů přístupno jest také cizincům, ku př. khomo kho lipeku, t. j. vůl zasvěcený pro „lipeku“. K tomuto obřadu vybírají vola, jehož až posud neužili ani v tahu ani za nákladní zvíře; tomu sešijí víčka jemnými šlachami zvířecími, potom veženou ho zase do stáda, pečlivě jej při tom pozorující, a po nějaké době jej zabijí. Krev jeho svaří se s jinými věcmi a kaše uschová se v malých nádobách tykvových. Ve válce král a vojevůdci pomazávají se touto kaší neb ověšují se malými nádobami, v nichž je tato kaše uschována.

Liňakové, kteří z pomsty nebo ze zlomyslnosti chtějí někomu uškoditi, ano též takoví, jichž kouzelný mam opačný má účinek, než jaký byl obmyslen, dostávají příjmení moloi, t. j. zlý čaroděj, a lid bojí se a nenávidí jich tak, že už samo jméno moloi jest výrazem největšího opovržení a že Bečuanu nelze hůře potupiti, leč nazveš-li jej tímto jménem. Moloi také jeví se Bečuanovi mocnější než liňaka, ježto sama nemá příroda poslouchá ho, ačkoli neužívá svých čarodějných prostředků: jde, šplhá přes ploty a skály a chodí přes řeky, aniž slyšíš nejmenšího hluku, oheň mu neškodí, psi, šakalové a zvěř jim podobná přestávají výtí, když jde kolem nich nebo když k nim přistoupí. Matky užívají slova moloi, aby zastrašily nezvedené a křičící své děti.

Zlí kouzelníci snaží se také zkaziti žeň; jsou-li však liňakové vysláni od svých pohlavárův, aby začarovali obilí sousední říši, tu padne vina na hlavu toho, kdo tak učiniti rozkázal, ti však, kteří pouze vykonali rozkaz, zůstávají jako před tím Maky. Bečuanové tvrdí, že moloiové vykopávají mrtvolky, aby zmocnili se jistých údů těla, také že zabíjejí novorozeňata a z jistých částí těl jejich připravují kouzla. Moloiové však jistí, že nejdůležitější svoje kouzelné prostředky, t. j. po soudu jejich nejškodlivější, mají ze zvířat, z nichž všeobecný jde

strach a kterých se člověk nesnadno zmocňuje, tak ku př. z hroznýše, krokodila a jiných. Nenávidí-li někdo svého bližního, či žárlí-li naň, jde za soumraku k nějakému moloiovi, aby naklonil jej za přiměřený plat ku svému záměru. Jestliže pak stane se náhodou, že ten, kdož nalézá se na honbě nebo na cestách, podlehne zlé moci čarodějově a zemře přirozenou smrtí, čili od nějakého zvířete jest usmrcen, tož řekne se, že muž tento ve případě prvé sešel molemem (jedem), ve druhém pak zabit jest zvířetem (buvolem, lvem atd.), od moloie získaným.

Přítomný obrázek představuje výjev, který sběhl se roku 1866 v Šošongu. Král Sekhomo najal moloie, kteří měli v noci před domkem syna jeho Khamy, jenž u lidu byl oblíben, provésti rozličná kouzla, aby jej usmrtili. Khama probudil se září ohně, plápolajícího jasně před jeho ohradou, přiblížil se ku plotu a díval se tiše na čaroděje. Tu jeden ze „starých kouzelníků“ ohlednuv se náhodou po jeho bytě a spatřiv ho vykřikl; ve zmatku potom nastalém čaroději utekli. Khama vystoupil, rozbil zařikací nádoby, hodil zařikací veteš do ohně, uhasil ho a k nesmírnému úžasu Sekhoma a moloioův od něho najatých přišel nazejtří zdravější a veselejší než jindy do kotly.

V souhlase se svou povahou moloiové vyhlášení jsou také za nepřátely deště. Moloiové věří, že jsou s to, aby hodíce čerstvé ratolesti zeleného keře do ohně a říkajíce při tom zařikadlo zahnali déšť; dále snaží se dosíci téhož cíle tím, že kazí kouzla, jež přivolavači dešťů rozestavili kolem polí; také myslí, že zaplaší blížící se mraky, vypálí-li několik ran z pušek.

Nejdůležitější činnost, které lid žádá na liňacích a jejich náčelníku, jest přivolávaní deště. Ježto však by nezdar při tomto veřejném zařikávání příliš byl patrný, vznáší se za veliké suchoty úřad ten na liňaky z krajin deštěm bohatých. Jsou to většinou Malokvanové, usedlí na pravém břehu středního Limpopa, kteří za darovaný dobytek podnikají se této práce.

Za vlhkých let, v nichž jest hojně dešťových srážek, nechávají si tuto práci liňakové domácí. Sami nebo ve průvodu dobrovolníků jdou na úrodný pozemek, zvláště k tomu ustanovený, aby překopali „cimo ea pūla“ t. j. pole deště. Tento obřad jest všeobecný a koná se záhy na jaře. Potom překopávají role ženy, ani muži ještě před tím nakoupili semen, kaferského žita, kukuřice, tykví, melounů vodnatých atd., požeňnaných zařikadly od liňakův, a zasázeli je do čtyř rohů políčka. Toho dne všecka práce odpočívá a teprva příští den ženy v ní pokračují.

Od toho dne jest zároveň Bečuanům zakázáno olamovati ratolesti stromové, především však stromu wart-en-bichi (bitje), často již zmíněného, který Bečuanové ctí všeobecně. Teprva

když kaferské žito dozrálo, muži opatřivše se sekerami a noži a vedeni jsoucne řakou shromažďují se v kotle, aby utřali od posvátné kapinice několik větví. Těmi, jež nejprve byly utřaty, opraví se královský košár, sousedící s kotlou, a když to bylo dokonáno, spořádají se ostatní ohrady dobytčí. Kdo by přede žní nosil o polednách po vsi bečuanské utřatou větev této kapinice (*Acacia detinens*), nesmírně by tím urazil veškerý kmen.

O žních nositi jest všecko ovoce stromův a keřů, pštrosí péra a slonovou kost' z lesa do města vždy pod nějakou pokrývkou. Pršelo-li v noci a nepřestalo-li pršet až do rána, tož nikdo toho dne nepracuje na poli, aby deště nezdržoval a nevyrušoval. Když nastane dešťová doba roční čili, jak Bečuan říká, když liňakové svými kouzly dešť přivolali, tu hledí ho tito na delší dobu „upoutati“. Z té příčiny vyhledávají sami nebo doprovázeni jsoucne buď svými žáky, buď majiteli polí osamělá místa, nejvíce návrší, pískají, křičí, mumlají zařikadla a zapalují zde onde na vyčnívajících místech pahorkův ohně, při čemž vrhají do nich všelijaké přísady.

Selhou-li všecka kouzla a neprší-li potom, tož obyčejně všecka vina padne na lid a ten obviní se z nějakého přestupku zděděných zákonů. Nejčastěji bývají to vdovy a vdovci, kterým učiní se výčitka, že zanedbali předepsaných očíst. Liňakové jmou se vyšetřovati a vypátrají-li nějakého vinníka nebo vinnici, tu odsoudí jej čili ji, aby podrobili se veřejné očistě. Přivolavači dešťů vystavějí jim za plat vně města z trávy chýže, ve kterých jest jim nějakou dobu pobytu, aby dali odřít si huňatou svoji hlavu a potom očistiti se od liňaků; pak teprva mohou navrátiti se ku svým.

Nezpomůže-li ani to nikterak, provede se všeobecná očista ohně a kamenů na ohništích. Liňakové odstraní v každém dvorku z ohniště tři kameny, na nichž hrnec přistavuje se k ohni, a vynesou je na určité místo, kde je dají na hromadu a posvětí nové. Dokud tento obřad trvá, jest všude na ohništích uhasiti ohně. Na večer nebo příštího jitra přijde nižší kněz se chvojím a posvěcenou hořící holí a když ohniště dobře bylo odrhnuo, zapálí oheň po všem městě.

A kdyby všecko to nepřivodilo žádného deště, nařídí se všeobecná očista města, totiž zakopávají se pohozené kusy koží a kosti zvířecí a lidské, ležící v poli nebo snad blízko osady. Jestliže jest místo položeno blízko pohřebiště nějakého náčelníka, které sic velmi bývá zatajováno, tu porazí se kus domácím dobytka, aby tím ukrotili se rozhněvaní snad duchové mrtvých. Ba pořádají se i honby na určitou zvěř, z níž liňakové potřebují některých ústrojů tělesných, aby přivolati mohli dešť; lov tento, o němž jsme se už jednou zmínili, slove „lečulo“ a koná se za dohledu přivolavačů deště.

Ačkoli křesťanství mezi nově obrácenými zmírnilo trochu los žen, přece nemohlo vybavit jich ze mnohých a to velmi těžkých prací. Teprva když Bečuanové poznali pluh, kterého se nyní čím dále tím víc užívá, ulehčilo se ženám bečuanským tím, že Bečuan zapřahá do něho voly, kterých se žena nikdy nesmí dotknouti. Rovněž tak dobře působiti bude to, že zaveden byl pluh, v nenáhly zánik vypsaných právě pověrečných a nesmyslných zvyků, jimiž Bečuanové chtějí přivolati déšť. Až totiž domorodci rozšíří své polnosti, nebudou směti na déšť spolehati se v končinách, ve kterých bytují a v nichž suchopar převládá, nýbrž bude jim stavěti hráze, aby zadržíce dešťové přívaly nebo potoky a říčky, tekoucí pouze za doby dešťové, s dostatek zásobili se vodou na celý rok; také bude jim ku svým polnostem struhami sváděti vodu ze vzdálenějších potokův.

Tím končím tento krátký národopisný náčrtek a vracím se ku líčení svých příhod na cestách.

Bohužel, že nemohl jsem vyhověti přátelskému pozvání rev. Williamsa, abych strávil vánoční svátky ještě v Molopololi. Zdálo se, že štědrý večer zdařile bude oslaven v jeho komnatě, neboť král Sešele pozval se i s královnou k večeři poslav za tím účelem Williamsovi tučnou ovci.

Skalní soutěskou Kobukví opustili jsme kotlinu Molopololskou a táhli údolím jedné pobočky řeky Čaňany na sever. Přebujné rostlinstvo rozvíjelo se kolem nás, břeh říčky a nevzdělané části údolí, svahy na skalních výšinách oděny byly přerostanými květinami a travami a místy zarostly křovím anebo stromy, tak že zdálo se, jakoby prostopádné skalní stěny, tu narudlé, tam žlutavé, onde zas i šedé až černohnědé, dále přirozené skalní stupňoviny, čtverhranné a zakulacené jakož i zřícené skalní balvany obroubeny byly pestrokvětým, zde jasným, onde tmavozeleným kobercem.

Nebesa neměla bohužel s námi žádného slitování; za velikého lijavce bylo nám brodit se hlubokým pískem, když cestovali jsme krajinou, jež se roku 1876 stala známější tuhými půtkami mezi Bakveny a Bakhatly. Tím však nezdár toho dne nebyl dovršen. Když jsem po námaze denní chtěl si odpočinouti, chyběli oba černí sluhové, Štěpán a Děťfich, které vzal jsem s sebou z Musemaňany, a s nimi beze stopy zmizeli dva nejsilnější moji tahouni. Už předešlého večera bylo mi nápadno, že mě oba uprchlíci varovali několikrát lvů, kteří prý kolem nás obcházejí; chtěliti mne tím patrně zdržeti od pronásledování. Ačkoli jsem byl už 15 anglických mil od Molopolole, přec ustanovil jsem, že vrátím se tam poprosit Sešele, aby jezdcí dal stíhati zloděje do území Chacicivova. Když pak déšť trochu ustal, vypravil jsem se s Bolym a s Pitem pěšky na cestu.

Avšak už po pětihodinném pochodu nebyl jsem s to, abych šel dále, neboť těžká obuv způsobila, že nohy nechtěly mi už sloužiti; zůstal jsem tedy ležeti na kraji soutěsky Kobukve u kotliny Molopololské a vyslal Bolyho s Pitem k rev. Pricovi a Sešelovi. Hodina mýjela za hodinou a dobře jsem si to vykládal, že poslové moji špatně pochodí. Konečně pozdě odpoledne vrátili se zase ke mně; cesta jejich, jak jsem tušil, vyšla na zmar.

Návrat k vozu byl mně opravdovou mukou. Déšť totiž splavil s výšin do údolí nesčetná semena odrůdy pryskyřníku (*Ranunculus crepens*), kterým pro jejich pichlavost boerové říkají „Develkies“. Nejsa s to, abych v obuvi své ubíral se zpáteční cestou, šel jsem boso; čeho užil jsem na takové cestě, netřeba tuším podrobně vyličovati. Nebylo daleko do půlnoci, když pozdravili jsme s radostným křikem plápolavý oheň v táboře mojich společníků – přišlat hodina vykoupení.

Časně z rána dne 27. se spěchem opustili jsme místo smutné památky a pokračovali cestou lesem a hlubokým lesním pískem na sever. Špatná cesta nutila nás často, abychom se zastavili. Za takové jedné zastávky přiběhl Pit, který nechal pásti tahouny stranou od vozu mezi travnatými keři, a křičel zdaleka: „Teigr, Teigr, bas!“ Když jsme zevrubněji prohledli okolí, nezastihli jsme sice žádného teigra (levharta), ale našli četné stopy jeho v solnaté půdě. Pit vedl si, jakoby jej byl had uštkl, i nepamatovali jsme posud, že by kdy býval tak rychle vykonal rozkaz, jako tento den 27. prosince, když poručili jsme mu, aby přihnal tahouny zpět k vozu. Takový strach nahnal mu šlépěje levhartí; avšak i já uznal jsem, že bude radno, abychom dali se zase na pochod.

Cesta naše dne 28. prosince byla dílem několika mělkými úvaly, které ukazující patrně svah půdy na východ v několik úžily se koryt, jimiž za doby dešťové tekly k Limpopu potoky; dílem jeli jsme lesním pískem, kdež bylo mi, ani sluhové nám utekli, osvědčiti se proti vůli vozotajem. Po stopách poznali jsme, že zdržují se tu hojně pakoni žíhaní, antilopy losí, krátkoocasí luskouni a též hyeny.

Také dne 29. byla cesta velmi obtížna, nejen že písku neubývalo, nýbrž i půda výšila se značně k severu. Z Molopolole do Šošongu jest nejkratší cestou 128 anglických mil, nelze však pro nedostatek vody bráti se za všech ročních počasí tamtudy a proto jezdit jest do Šošongu zacházkou. Jdeš-li pěšky, můžeš z jednoho místa do druhého po pěšinkách dostati se za pět dní, což i bečuanští poslové poštovní za ten čas dokáží.

Pošta bečuanská dosti slušně je spořádána. Missionář, sídlící v západní části okresu Marického, pan T. Jensen, jest poštmistrem pro vnitro, t. j. pro obchodníky a missionáře, bydlící ve městech domorodců, u nichž ukládají se také listy, které posílají lovcům příbuzní jejich. Do téhodne jednou přichází domorodec molopololský s dopisy do Linokany a zas odnáší do města Bakvenův ty, které sem došly; jednou pak za čtrnáct dní pošle kazatel šošonžský z města svého dva Bamankvaty do Molopolole, aby přinesli do Šošongu poštovní zásylky, jež molopololský posel dopravil z Linokany. Hořící hlaveň, několik asagajů, na které napichují syrové maso, a kožený opasek s listy, to' veškerý výstroj poštovního posla. Dříve najímali k této službě poštovské ze Šošongu do Molopolole vždy na šest měsíců muže, který dostával za své služby stravu, pušku a trochu střeliva; nyní však dávají mu hotové peníze.

Hojné stopy lví a levhartí na pokrači mnohých holých úvalů přiměly nás příštího dne, že jsme pokračovali cestou s největším pozorem; také s hlubokým pískem, do něhož kola bořila se až dvacet centimetrů hluboko, měli jsme veliké potíže. Druhdy byly asi zajisté tyto kraje velmi zvěří bohaty, jakož svědčily o tom hromady koster antilopích, zvláště antilopy losí, a žirafích. Na žádné z četných lebek žirafích, jež viděl jsem zde a na další cestě do Šošongu, nepozoroval jsem, že by oba malé kostěné výrůstky čelní byly stejně vysoký; na mnohých lebkách byl jeden, na mnohých zase oba výrůstky pokryty pakostí, jež na některých lebkách spojovala u čela oba jako můstkem.

K večeru bylo mi nápadno, proč Niger pobíhá semo tamo v trávě po naší levici. Zavolav Onkla – ostatních sedm psů jsme zatím jednoho po druhém pozbyli – zrychlil jsem svoje kroky a přišel právě v čas, když obrovský leguan zemní pohodlně vylízal na strom. Na nejprvnější vodorovné a tlusté větvi leguan položil se plocho a roztáhl se tak, že snadno bych ho byl přehledl, kdyby žlutavé příčné pruhy nebyly křiklavě lišily se od šedé kůry stromové. Zvíře, jež náhlým svým zjevem nemálo polekalo opeřené obyvatele stromu, leželo docela klidně na větvi; viděl jsem jenom, že pohybuje víčky a chvilkami jiskří malýma, černýma a lesklýma očima. Ranou brokův usmrtil jsem leguana a připojil jej ku svým sbírkám.

Dne 31. prosince dojeli jsme zase do lesa s hlubokým pískem. Krajina dula se malými krabatými vypnulínami, jež místy byly křovinaty nebo řídko stromy porostly, místy však hustě byly zarostly, ano v mělkých úvalech přebujně se krylo rostlinstvo mimotropické. Deště za posledních dnův ubylo a jihoafrické prosincové slunce notně nás prohrálo svými paprsky. Když jeli jsme po úzké cestě hlubokým pískem, Boly učinil mne pozorna na tmavý předmět, který visel na vysokém trnovníku velbloudím. Přisedše blíže spatřili jsme několik velikých

suchých koží žirafích, které zde lovci před dlouhým časem pověsili a nejspíš asi na ně zapomněli. Když jsme je prohlíželi, vyrušil nás Makalahari, jenž přikvapiv ohlašoval nám, že kůže náleží moreně Sešelovi, a tím v zárodku potlačil naše výbojné zámysly. Domorodec a druzi jeho v lese bydlící byli sem posláni, aby lovili žirafy ob čas se tu vyskytující. Maso náleželo jim, ale kůže králi. Černý lovec, jehož jsem obdaroval, sdělil s námi dále, že teprva v poledne příštího dne přijdeme k vodě a to pohnalo nás ku prospěchu. Teprva s nastalou nocí skončili jsme toho dne svůj pochod.

Vrátiv se do tábořiště radil jsem se právě se svými společníky, jak vyhnouti se nedostatku vody, když v tom psi jali se kňučeti. Z toho, jak si vedli, že totiž nevzdalující se od ohně dívali se na jedno místo do temna a potom obrátili se na protější stranu větríce tudíž předmět nějaký, který pohyboval se ve křoví kolem našeho vozu, soudil Pit, že vyrušují nás tentokráte z klidu Masarové a Makalaharové (otroci Bakvenův).

Tiché „Rumela, Sir!“, které ozvalo se na nás ze křovin, vyvedlo nás z pochybnosti; když Pit okřikl psy, ať jsou tiši, dva černoši přistoupili k ohni. Byli to listonoši ze Šošongu na cestě do Molopolole. Jeden nesl veliký kus masa, který směnil ve vsi Barvů, vzdálené na půl denní cesty, za hrst zápalek. Spozorovavše, že jest nám velmi spořiti nápojem, nabídli nám obě své čutory, naplněné vodou a zacpané víšky čerstvé trávy. Bohužel však, že nebylo nám lze užiti laskavé jejich nabídky, neboť nevyčištěné nádoby tykvvové velmi silně zapáchaly.

Novoroční jitro roku 1874 počalo se s pochmurnými nebesy; předešlý den bylo úpalné vedro, dnes pak obloha byla potažena mraky, vzduch valně se ochladil a obzor zatemněl. Ku poledni teprva nebe se rozjasnilo tak, že nabyli jsme většího rozhledu. Když pak zamířili jsme od severoseverovýchodu na sever, spatřili jsme před sebou úval, který táhna se na sever byl, jak se zdálo, počátkem údolí, a nad tímto úvalem uzřeli jsme na křovinatém návrší malý sloup dýmu. Zlatý sloup nebyl by nás nikdy tak nadchl, jako tento kouř a pára, točící se malými obláčky vzhůru. Znenáhla rozeznali jsme také několik bídných chat z trávy: u nich hrály si děti a dole v úvale stáli dva Barvové, kteří nejspíše čekali na nás. Poslal jsem Pita napřed, aby tázal se po vodě. Když pak přišli jsme ke skupině, sluha sdělil s námi, že kromě několika hlubokých, úzkých děr, z nichž jenom obyvatelé malé vísky berou vodu a ze kterých na nejvýš mohly by se kozy napít, není na blízku žádné pitelné vody; avšak na západ jest prý jí dosti. Barvové chtěli nás tam dovésti, jestliže jim jejich pán, Bakvena, dovolí. Rozmlouvajíc ještě s domorodci zaslechli jsme najednou rachotiti za sebou vůz. Obrátivše ulekli jsme se nemálo vidouce, kterak potah veden jsa pouze svým pudem přímo i s vozem běží do rozsáhlé

prohlubiny, v níž po vodě zbylo jenom bahno, zdaleka se blyštící. Že jsme se i s našimi zpravodaji ihned úprkem rozběhli, abychom zadrželi voly dříve, než zaboří se do bahna a překotí vůz, milí čtenáři snadno pochopí.

Vůdce náš náležel taktéž ku kmeni bakvenskému. Zmínil jsem se už, že Bečuanové a Korannové Mamusští mají sluhy či lépe otroky, příslušející ku kmeni Makalaharův (také Bakalaharův), kterým dříve patřilo území mezi řekou Oraní a Zambesi. Mimo tyto otroky, s nimiž však dosti mírně se nakládá, jsou v šesti říších Bečuanských ještě dva jiné kmeny v porobě Bečuanův, avšak stav jejich jest daleko krutější. Ano se často přihází, že Makalaharové bývají propuštěni na svobodu a druhdy též stýkají se, ba splývají Mačili Bakalaharové s Bakveny a jinými kmeny, nestane se naopak nikdy, aby Bakvenové nebo jiní svobodní kmenové bečuanští přátelsky se měli ku dvěma těžce podrobeným kmenům otrockým, totiž Barvům, jež severní Bečuanové nazývají Masarvy, a k Madenasanům, kteří přebývají na severozápadě území východních a na severovýchodě země západních Bamankvatův.

Nazval bych Barvy a Masarvy národem smíšenců, který vznikl sloučením jedné větve Makalaharů se Křováky. Postava, pleť, zvyky a řeč jest tolikéž důkazů vzájemné obou příbuznosti, i myslím, že se neklamou nazývají Barvy a Masarvy páskou mezi Křováky a čeledí Banthův. Kdežto Makalaharové jsou domácími služebníky, zejména pak pastuchy Bečuanův, jest ostatním kmenům otrockým zabývati se lovem pro své pány, v čemž znamenitě vynikají nad své velitele. Luku a šípu, s nimiž už Bečuanové zápoliti neznají, Barvové a Masarvové užívají jako vlastní Křováci posavad, rovněž umějí lapati zvěř do pastí t. j. asagaji jedem napuštěnými (viz obrázek „Past' na antilopy“ [ten se nachází v 1. díle nazvaném Sedm let v jižní Africe: První cesta, pozn. red.]) a chytati do jam a tolikéž jsou výbornými náhončími jako Madenasanové, kteří jsou jim příbuzni řečí i tváří, ale sic jinak přidržují se západních kmenů domorodých. Toliko potřebí jest, abys měl se na pozoru před jejich potměšilostí, nevěrností a náchylností ku krádeži.

Ve zvěrnatých krajinách obývají malé vísky, t. j. chýže, kupám sena podobné, jejichž kostra skládá se z několika kolů, šikmo do země zaražených a svázaných dohromady asi 11/2 metru nad zemí: na tuto kostru nakladou se suchý klest a tráva. Jinak nesvědčí žádná ohrada, že zde lidé přebývají nebo bydleli; nalezněš tu jenom několik hladkých kamenů, na nichž semena se rozmílají a kosti roztloukají nebo brousí, několik hromad popelu, četné suché lusky rostlin luštinatých (stromů, keřův a zelin) a několik pěšinek. Pušky a střelivo se jim propůjčují; kůže,

péra pštrosí, slonovou kost a roh nosorožců, kromě toho divoké plodiny jako plody bahobahu, palmy vějířovité a p. jest jim odváděti jejich pánům. Z pravidla však loví s nimi Bamankvato čili Barolong, jehož jsou otroky, a vrátí-li se domů, odevzdá velení nejstaršímu z nich. V každém případě jest jim po dvou až pěti měsících dostaviti se do hlavního města a loveckou odvésti kořist. Jdou-li však do města, není jim dovoleno, aby vstupovali tam za dne, nýbrž zastaví se před ním a rozloží se zde táborem. Když pak kterémukoli z nejbližších obyvatel povědí své jméno, své bydliště a proč přicházejí, a když ten oznámí všecko to králi, přijde na večer po západu slunce pro ně posel, který je dovede do kotly. Ti, kteří do určité lhůty nedostaví se do královského sídla, král napomene zvláštním poslem, aby dbali svých povinností, a vyslanec tento přivede je pak ku vladaři.

Masarvové jsou prostřední postavy a mají do hněda narudlou pleť a odpornou tvář; postavou svou blíží se Křovákům, tváří a pleť Makalaharům. Nejsou tak věrní a přítulní jako tito a proto jich pánové jejich řidčeji užívají v boji a za pasáky, tím více však jako zvěďů nebo strážců hraničních, aby donesli do králova města zvěst, kdyby se blížila nepřátelská tlupa.

Žádný kmen ve střední Africe Jižní nedovede i ve krajinách nejsuchopárnějších pátrati s takovým výsledkem po vodě, vyslíditi stopu zvěři tak správně a k ní přiblížiti se a ji obelstít tak obratně a tiše jako Barvové a Masarvové. Ježto však Bečuanové za jejich nectnosti tvrdě s nimi nakládají, tož mají se i ku bělochům nedůvěřivě. Cestuješ-li pouští Kalaharskou nebo písčnatými lesy, jimiž jsme právě jeli, nebo v těch, které rozkládají se mezi Šošongem a Zuga-riverem a dále mezi solnými jezery a Zambesim, tu často sledují tě, aniž máš o tom sebe menší potuchy, synové tohoto kmene, který z nedůvěry a nechtěje podrobiti se nucené těžké práci plaše straní se bělocha. Jestliže však zastřelil jsi nějakou vysokou zvěř, tu hned, ještě než zvíře vychladne, obklíčí tě tlupa Barvů čekajíc netrpělivě, až bude vyzvána vyvrhnouti kořist loveckou, aby odměnou dostala kus masa. Řekl bych, že jsou mezi jihoafrickými kmeny to, co mezi ptáky sup šedohlavý a mezi ssavci šakalové. Krouží-li ve zmíněných krajinách sup šedohlavý vysoko ve vzduchu, hned ho také Masarva vypátrá, i pospíchá rychle na místo, kam se dravec spustil. Překvapí-li pak za takové příležitosti u hostiny krále zvířat, tož snaží se, aby křikem a házejíce kamení a podpalky zaplašili šelmu; pakliže však lev na ně se oboří, utekou jako opice na stromy a zalezou jako lasičky do trní, odkud nepřítel je stíhajícího probodají jedním z jedovatých šípů svých tam, kde má slabší kůži.

Jakož sdělil se mnou přítel můj Mackenzie, Bečuanové nazývají tyto Masarvy a Barvy obyčejně „Masarva a bolocana thata“ t. j. špatní lidé, lotři a „Masarva Ki linoga hela“ čili praví hadi.

Jako Křováci v osadě Kapské a ve Svobodném státě Oraňském Barvové a Masarvové nenávidějí orby a chovu dobytka, ale nemilují též ani toho, v čem Křováci mají zálibu. Nepozoroval jsem totiž nikdy, že by ryli do kamene nějaké kresby jako Křováci, nýbrž viděl jsem jen několik velmi jednoduchých čar, jako je Makalaharové dělají, provedených na kosti a dřevě, a to vypálených, nebo vyřezaných; také neužívají ve své skrovné domácnosti žádných kamenných předmětů. Za to sestavují okrouhlé plošky ze pštrosích vajec ve dlouhé řetězy a zhotovují jiné ozdoby z téže látky. Také nemohl jsem u nich spatřiti žádné stavby jeskynní ve skalách, ani žádné okrasy skalních vrcholkův, i nedošla mne o tom též žádná zpráva; naopak seznal jsem u nich nejhrubší pověru v největším rozkvětu.

Na honbě, ať Masarva jde sám či ať provází svého bečuanského pána, vždy míchá prostými amulety (dolos) kostěnými a dřevěnými a metá je, aby poznal směr zvěři, druh a počet její a výsledek lovu. I v nemoci běře je v potaz a ptá se jich také, zdali „pán“ přichází. Od bečuanských svých pánů pochytil název boha „morimo“ a přes to, že Bečuanovi samému zatemnil se pojem morima, ctěného od jeho předkův, až potud, že morimo jest mu pouze něčím vyšším nebo vyšší bytostí než morena (kníže), tož přece Masarva a Barva jmenuje své kostky, které o všem jej mají poučiti a vše mu vysvětliti, a svůj poklad, svůj nejdražší majetek „morimo“, říká: Toť jest můj bůh („Se-se morimo-se“) nebo věci mého boha („lilo ca morimo ca me“) a věci, které mne zpravují („lilo-lia impulēlēla mehūku“). Ale nejen že jsou mu „kostky“ morimem čili vlastností, jměním mocné nějaké bytosti, Masarva tvrdí také, že on sám metaje tyto „kostky“ dává morimovi příležitost, aby vědomosti své ukázal, a že sám jest nástrojem morimovým.

Barvové a Masarvové jsou ku svým ženám více přítulni než Bečuanové a Makalaharové. Nejtěžší práce žen jest nositi vodu v nádobách ze pštrosích vajec nebo z tykví, opletených lýkem, provazy nebo pruhy zvířecí kůže, a přenášeti nepatrný domácí nábytek. Prosté chýže jejich vystavěny jsou snadno za několik hodin. Masarva velmi jest též nakloněn svým psům, kteří u něho dobře bývají ošetřováni, ani naopak Bečuanové se zvířaty těmito velmi zle nakládají.

Zvyků jejich málo jest známo, poněvadž posavad žádný cestovatel nebyl s to, aby déle pobyl ve vsi nebo na blízku vsi Masarvův, jakož aby naučil se řeči jejich. Víme jenom tolik, že

dospěvše pohlavně provrtávají si kosti přepážku nosní a prostrkávají skrze ni kolíček dřevěný, aby zůstal jim tam malý kulatý otvor; když pak se dírka zahojí, odstraní kolíček. Tento zvyk jmenují rupa, to však je slovo převzaté ze sečuany a znamená u Bečuanův úvodní obřad k obřízce.

Vedlé ošklivé tváře nejvíce snad cestovateli nápadny jsou na Masarvech, kteří ve mnohých krajinách nad prostřední výšku vyrůstají, ano druhdy v zemi Bamankvatů, Bakvenův a jinde rovněž jako panující kmen vysoké jsou postavy, jejich narudlé jako by zpola upražené přední strany holení; často mají také na předloktí, zádech, nártách u nohou a stehnech podobné známky jako by jizvy po ranách. Masarva – řidčeji Makalahari – který sotva že přehodí si krátký kus kůže přes ramena a druhdy kromě malého štítu, urobeného z kůže antilopy losí, nic s sebou nenosí, aby ochránil se nepohody, jest velmi zimomřivý. Místo aby po zvyku Bečuanův vystavěl si ohrazený dvorek a tam nebo v samé chýži, jako Korannové dělají, rozdělal si oheň, Masarva zapaluje si hranici vždy pod širým nebem a pak hledí, aby hezky brzo se zahřál. Proto přisedne si k ohni co nejbliž a spí na bobku s hlavou mezi ramena vtlačenou a na kolena skloněnou; odtud jsou potom přední strany holení těchto ubohých tvorů podobně zbarveny jako kosti záprstní pářících se samců pštrosích; jsouť osmáhly tak, že zůstává na nich narudlá kůra.

Jako vypravuje se o Křovácích v osadě Kapské, že užívají kůže zvířecí k tomu, aby přiblížili se zvěři až na dostřel svého šípu, tož Masarva kryje se zase malým hustým keřem tak, že drží a postrkuje ho jednou rukou před sebou, aby leza doplížil se své oběti. „Jednoho večera,“ vypravoval lovec mně velebný, „seděl jsem sám u svého ohně na jedné ze širých rovin Mababijského Pole. Před zrakem mým rozkládala se rovina porostla jsouc mladou ještě travou, sotva třicet centimetrů vysokou. Kouřil jsem a rozhlížel se po rovině; přede mnou tu a tam vypínaly se malé křoviny. Když jsem po chvílce opět vzhledl, zdálo se mi, jako by jeden keř nalézal se na místě, kde jsem před tím neviděl žádného, totiž asi 50 krokův ode mne. Pozoroval jsem upjatě keř, ale uplynulo více než čtvrt hodiny a pořád ještě stál na svém místě. Myslil jsem, že jest to všecko klam smyslův a obrátil se k vozu – než kdo vylíčí můj překvap, když ohlednuv se náhodou po několika minutách uzřel jsem asi 20 kroků před sebou Masarvu.“ –

Vybravše se ze vsi Barvův dojeli jsme po 11/2hodinném pochodu, na němž bych byl bez mála upadl pod pravé kolo přední, tůní vodních a tu bylo nám všem mnohem volněji. Zdálo se, že na naší zastávce, kde chtěl jsem sobě a druhům svým dopřáti několikadenního odpočinku, asi

před rokem nebo snad později pobývali lovci. Toho patrným svědectvím bylo několik kopyt zebřích, které hustě jako chundeli byly porostly výrostky, způsobenými od larv vosích, jakož i úlomky rohové antilopy kudu a ploskaté, lebky pakoňů žíhaných, lebka žirafí a pochroumaná lebka nosorožcova i zbytky několika travěných chýží. Průvodčí masarvští potvrdili naši domněnku a sdělili se mnou, že honili zde s několika koni Bakvenové, pánové země, vedeni jsouce jedním ze synů Sešelových, totiž králevicem, a že odtud kromě několika pštrosů odvezli do Molopolole veliký vůz koží a masa.

Občerstvivše a posilnivše se všickni mohli jsme konečně pomyslet na to, jak bychom oslavili novoroční den. Nestalo se tak bez jakéhosi obřadu: skončili jsme slavnost nového roku 1874 v samém srdci jihoafrické poušti přípitkem na zdar císaře rakouského. S úžasem díval se na nás Masarva vida, kterak mluvíme do vzduchu, a ptal se Pita, nerozprávíme-li se svým morimem.

K večeru zotavil jsem se již tak, že jsem mohl i několik set kroků zajít do křovin, a tu byla mi výškou svou nápadna neproniknutelná houština nedaleko toho místa, kde se cesta, jdoucí na západ, náhle obrací k severu. V tomto lese mezi Molopololem a Šošongem nalézaly se místy skupiny stromův, až 20 metrů vysokých. Zvláště hojně vyskytoval se druh kapinice, velmi podobný kapinici hroznivé (*Acacia horrida*). Staré kmeny se skácely položivše se dílem mezi roztráštěné černokoré větve, dílem opřevše se na jiné stromy, stojící tu ještě v plné síle, a činily často se mnohými nově vzrůstajícími potomky svými, s rozmanitým křovím a s přehojným rostlinstvem, živěným trouchní spráchnivělých stromů, v širším, písčnatém nízkém lese husté, neprostupné, ač malé pralesy. Za nastalé tmy nebylo radno, abych vnikl do zmíněné houštiny, ačkoli lákalo mne tam mnohohlasé kdákání perlinek.

Obdarovav štědře oba průvodčí masarvské propustil jsem je a po jejich výstraze poručil jsem kolem našeho tábora rozdělali šest velikých ohňův, abych zadržel šelmy, hojně zde obcházející. Netuše, že příští den stihne mne zlá příhoda a že den tento bude pro mne jedním za sedmiletého pobytu z nejhorsích, pohroužil jsem se do blahodárného spánku. Probudil jsem se později, než jsem si vůbec zvykl, ucítiv nepřírozenou studenost, jejíž příčinou byl malý had, přilákaný teplem a bydlicí nejspíše kdesi na blízku mezi četnými lebkami zvířecími. Slunce stálo již vysoko, kolem ohně pak seděli návštěvníci ze vsi, kterou jsme včera spozorovali. Poznal jsem je po Bakvenovi, který byl jejich mluvčím. Muž ten přinesl s sebou několik koží pallaha čili antilopy černonohé (*Antilope melampus*), několik pštrosích per, bílých ale ne příliš jemných, a sloní zub, asi devět liber těžký, na němž bylo patrné, že byl,

když ho některé zvíře ztratilo, po dlouhá léta někde ve trávě na bělidle, až se náhodou dostal do rukou Bakveny nebo některého z jeho sluhův.

Ku poledni přehodil jsem přes rameno dvojku, v Mošanengu koupenou, vzal 12 nábojův a zamířil na západ, abych opatřil nás čerstvou zvěřinou. Asi 700 krokův od vozu vrazil jsem na pakoně a po dalším 1000 krokův sleduje zvěř tuto na západojihozápad nalezl jsem čerstvé stopy žirafí, jdoucí na příč přes mou cestu k severu. Opustiv hned směr, jímž jsem nejprve krácel, pustil jsem se za žirafami, kterých bezpochyby šlo pohromadě asi dvacet. Po hodině cesty dělily se stopy, tož dal jsem se tudy, kde jich bylo víc, a ty, jak se zdálo, šly na severozápad. Tráva zhoustla, ale nebyla vysoká, šlépěje však byly čím dále tím neznalejší; nicméně nalezl jsem na několika ulomených ratolestech patrné známky, že se tu zvířata ještě před několika hodinami pásala. Krajina byla porostla pořád nízkým lesem, který jenom místy byl hustší, a skládala se z malých úvalův a z písčitých vypnulín rovněž nepatrných. Spozorovav ulomené větvičky nedbal jsem už tak směru, kudy jdu, a když jsem hledaje stopy zvířat ušel tři míle, ztratil jsem úplně cestu. Snažil jsem se sic, abych vyznal se zase, kde jsem, ale přemáhala mne veliká únava a mdloba, ano též veliký hlad. Nejhůře však bylo, že mi následkem úpalného vedra slunečního hučelo ve hlavě jako ve mlýně a že mne do skrání silně počalo píchat. Nevěda ani o tom, vrátil jsem se takto dvakrát širokým obloukem a byl jsem nejvýše pět mil od vozu vzdálen; avšak spleten jsa a trápen nesmírnou bolestí hlavy dal jsem se protivným směrem a šel rychle, pokud mohl jsem pro mdlobu svou, přímo na severoseverozápad. Byla-li bolest hlavy toho příčinou, či byl-li jsem tak zemdlen a smysly moje velikým vedrem tak otupeny, dnes nemohu si toho sám vysvětliti, že mi tehdy, když jsem už nechal stop žirafích a po soudu svém dal se na cestu zpáteční, nepřipadlo dřív, abych podíval se na zlatou kouli nebeskou, až teprva, když dlouzí stínové stromů zvěstovali konec dne.

Tu zamířil jsem na jihovýchod, potom však na východ, abych došel cesty jdoucí z Molopolole do Šošongu. Než když jsem ten pojal záměr, mdloba má dospěla už svého vrcholu, tak že sotva jsem byl s to, abych bez odpočinku ušel 20 kroků. Také žízeň trápila mne hrozně. Doufaje, že snad jsem vozu blíže, než jsem se mohl nadíti, či abych obrátil po sobě pozornost Masarvů, honících snad náhodou v okolí, vypálil jsem osm ran a naslouchal s náramným napjetím, jakého výsledku budou návěští mé výstřely. Než všecko vůkol bylo ticho.

Namáhavě a nedbaje ran, jež způsobil jsem si leza na trnitý strom, vystřelil jsem ještě jednou z vršku jeho dvě rány. Snad že mne teď někdo uvidí – než pokud matný můj zrak dozíral,

nikde nehýbal se keř, nikde nespátrávalo se nic, z čeho by kynula mi pomoc. Tehdy klesl jsem na mysl; cítitě jsem, že nejsem sto, abych šel několik mil daleko. Posledních dvou ran nemohl jsem obětovati a přece tak jsem byl sláb, že mi nésti pušku bylo obtížno i byl bych rád ji zahodil. Toť byly zajisté následky dnešní námahy, churavosti a nehod, které zastihly mne předešlého dne. Co počítí nyní! Křičeti! Ano křičeti, vždyť nechápal jsem, že nic mi to nespomůže, na nejvýše, že přilákám dravou zvěř. Vylezl jsem tedy na všekaziště a křičel z plna hrdla. Za nedlouho ukřičel jsem se do chrapotu. Byl jsem vůbec tak zemdlen, že mi veškerou silou bylo zachytiti se na všekazišti, abych nesvezl se dolů. Když jsem pak spustil se k zemi a tu vedle pušky ležel, vypukl jsem, jako bych slunečním žářem a úplnou mdlobou pomaten byl na smyslech, ve smích. Připadalot' mi nesmyslem hledati v této pustině, na níž široko daleko vůkol nezastihl bys človíčka, takovým způsobem záchrany. Křečovitý smích způsobil křečovitý kašel a tím jsem se zase vzpamatoval.

Palčivá žizeň byla by mne připravila o poslední mé síly, marně hledal jsem listův, abych jejich šťávou ochladil horoucí své rty: jedny byly suchy, jiné porostly vlnatými chlupy. Jako stroj sáhl jsem po listech keře mi neznámého a dal je do úst, ty však byly – ó té ironie osudu – hořký jako žluč. Ještě několik krokův a pustil jsem pušku. Bleskem však projela mne brzy potom myšlenka, že vzdávám se tím jediné své obrany, nejlepšího svého přítele, i sebrav všecky síly dovlekl jsem se zpět k místu, kde ležela puška, v níž byly ještě dvě rány, a zdvihl jsem ji. Čím byl bych beze zbraně v této pustině – nic než bezbranná oběť hladových hyen.

Poslední moje naděje k tomu se nesla, abych rozdělal jednou ranou ohníček a jím jsa chráněn, abych přežil noc. Než i tento poslední prostředek selhal, větve, ač suché, nechytily. Tu zmocnila se mne čirá zoufalost'; jako v zimničním šílenství honily se zběsilé myšlenky rozpáleným mým mozkem, kletby draly se mi na rty a mechanicky chopil jsem se pušky.

Cítil jsem, že síly mé úplně mizejí, i pamatuji se pouze ještě, že pad na kolena rozepjal jsem ruce, a jak se v témž okamžiku černá postava vrhla přede mnou na zemi, ke mně přilezla a mne se chopila. Byl jsem zachráněn – zachráněn Masarvou, který kolik mil pospíchal od západu po cestě do osady, již včera jsme minuli, pro své soudruhy, neboť časně z rána skolil daleko odtud pakoně.

Občerstvující nápitek nebyl by s to, aby mne tak elektrisoval jako tento zjev. Masarva pozdvihl mne a když ukázal jsem prsty na ústa, že žízním, tu vyňal ze svého koženého vaku na zádech hrst' jahod a vtiskl mně je do ruky. Když jsem je spolkl a jich sladkou šťávou se občerstvil, bylo mi, jako bych omladl. Potom snažil jsem se, abych mu slovem koloj naznačil,

že se chci vrátiti k vozu. Koloj není žádné slovo sečuanské, avšak zobecnělo přec u Bečuanův a jich lenníkův, u Makalakův a jiných. Můj ochránce ušklíbl se na mne ukazuje k jihovýchodu. „Pata-Pata,“ pravil. Tohoto významu z hollandštiny vzatého a skrouceného kmenové tito užívají, aby označili cestu, po níž může se jeti vozem. Chtěje projevit svou spokojenost mohl jsem mu jen příkyvnouti. Potom zdvihnuv se pokoušel jsem se v chůzi a Masarva, ačkoli byl menší než já, podpíral mne; vzal mou pušku a přehodiv si ji se svými třemi asagaji přes levé rámě nabídl mi pravé za podporu. Síly mé ponenáhlu se vracely, tak že – ač velmi pomalu a po častých odpočincích – přece šli jsme ku předu.

Když slunce zašlo za obzor, přišli jsme na vozovou cestu. Na východě nebe bylo tmavě zbarveno, tam blýskalo se a temně hučel hrom v naši stranu. Vzduch ochladí a přes to, že pořád ještě bylo teplo, třásl jsem se při tichém vánku, který od severovýchodu prochvíval stromy. Byl jsem všecek spocen a košile lpěla mi na těle. Po půlhodinné chůzi chtěl jsem se posaditi, než průvodce můj nepřipustil toho. Krátce potom zabočil z cesty na levo do křovin, i nechtěl jsem ho následovati; byltě to opačný směr, kterým se pustil. Tu ukázal na ústa a napodobil srkavý zvuk. „Meci? (voda)“ tázal jsem se. „E-hē, E-hē (ano, ano),“ odpověděl kývaje hlavou a šklebě se a já jsem poslechl.

Blízko u cesty v malém písečném úvalu byla malá jáma, od domorodců vykopaná, jež byla sic naplněna vodou velmi kalnou, ale mně velevítanou. Sotva před hodinou byli na tom místě pakoni hasíce touže tekutinou svoji žízeň. Jakmile povstal jsem od kaluže, Masarva vyzval mne, abychom dali se v pochod ukazuje při tom na bouři od východu táhnoucí; když jsme od cesty odbočili, tma již nastala a téměř zároveň vypukla bouře. Brzy přšelo, jen se lilo, ale zdálo se mi, že veliké krápeže jsou kroupy, ježto padající na spocené mé tělo unavovaly mne a seslabovaly, což mi velmi bylo nepříjemno.

Vůdce můj ovinul svůj malý kožený pláštík kolem mé pušky, já pak naň se opíraje šel jsem ovšem velmi pomalu, neboť brodili jsme se místy až po kolena vodou. Konečně zaslechl jsem štěkot psí a sotva že mne spatřili, Eberwald a Boly přiběhli ke mně a plísnil mne, že jsem svou nepřítomností spůsobil jim takovou starost. Netušili zajisté, co se mi přihodilo.

Teď, když jsem byl opět ukryt uvnitř svého vozu, probudily se zase všechny síly životní. Prosil jsem společníků svých, aby Masarvu pohostili a mu u Pita při ohni dali lůžko. Posilniv se večerí a několikahodinným hlubokým spánkem zotavil jsem se tak, že jsem už příštího dne mohl choditi bez podpory.

Poněvadž po výroku Bakveny, nás provázejícího, nesnadno bylo následkem prudkého lijavce jeti přímou cestou, tož dali jsme se nazejtří dne 3. m. ledna 1874 trochu delší cestou poboční mezi křovinami. Již po několika stech kroků přijeli jsme ku pošlé gazelle schovávavé, která usmrcena byla za předešlé noci hyenou. Ačkoliv nezdálo mi se to k víře podobno, přece dle stop vypátraných od Masarvů nebylo žádné pochyby, že svižná gazella stala se obětí neohrabané a nemotorné šelmy. Bylot' viděti zřejmě, že si tu nadháněla matka s dvěma mlád'aty, až zde rychlou antilopu zaskočila a k zemi strhla.

Nedaleko cesty našli jsme zbytky americké pumpy. Větší hádanka nemohla se nám naskytnouti – průvodčí naši nemohli nám věci té vysvětliti, to jest nechtěli, nebo nesměli. Teprva v Šošongu hádanka se nám rozřešila. Druhdy brávali se totiž obchodníci přímou ale bezvodou cestou do Šošongu, kdežto nyní ubírají se s největší část' přes hory Dvarské a podlé Marica a Limpopa drahou, na niž hojnost' jest vody. Tehdá Sešele chtěl míti z nedostatku vody užitek a proto dal si od kupce, v jeho městě bydlicího, opatřiti z Eliščina Portu americkou pumpu a poručil ji zasaditi na tom místě, k němuž jsme právě dojeli. Zde Makalaharové měli čerpati vodu pro lovce, obchodníky a j., cestující do vnitrozemí, a ti měli za to králi dávatí poplatek. Ježto však americká řetězová pumpa byla Makalaharům strojem trochu neobyčejným, tak že s ní přes veškerý návod špatně zápolili, tož za krátko ji pokazili.

Přítel Eberwald, který šel před vozem, aby ukazoval mu cestu mezi křovinami, přiběhl najednou bez dechu k vozu zpět. „Pospěšte rychle, vezměte své pušky, nastrčte nové zápalky, ale rychle, sice ztratíme pěkný kus zvěři, totiž vy, doktore, velmi krásnou kůži.“ Všickni jsme ho následovali, také Masarvové běželi. Ve vzdálí sto krokův od vozu Eberwald náhle ve vysoké trávě vrazil na levharta. Šelma vyskočila, funěla a cenila naň zuby, vyskočila znova a skrčila se asi 80 kroků níže před ním ve vysoké trávě. Ježto si Eberwald nabil jenom broky, nechtěl odvážití se rány a proto přivolal nás na pomoc. Přišedše na místo nemohli jsme ničeho vypátrati; jeden z Masarvů vrhl sice své kopí na místo zřetelné mu označené, ale nic se tam nehýbalo. Poručil jsem přivéstí psy, než znaje záští, s jakým obojí tato zvířata stále se pronásledují, a věda, že Niger vždycky bývá před silným Onklem a že by tudíž snadno mohl přijíti k úrazu, podržel jsem s Pitem psy na provaze, kdežto Boly zůstal s jedním Masarvou u vozu na stráž. Štěkající šli psi po stopě, jež nás vedla přímo do vysoké houštiny, kterou jsem už předešlý večer spozoroval. Avšak levhart zmizel jsa ostatně v hustém křoví bezpečně ukryt.

Na dalším svém dnešním pochodu, který v rozmoklé půdě byl velmi obtížný, potkali jsme Masarvy, ani vraceli se domů s nákladem medu. V lesích totiž sledují medosavku na travnatých rovinách a tam, kde jen nízké křoví roste, běží po letu včel, vracejících se od vody. Včelky lítají družka po družce ku svému úlu a vedou tak hledače medu do své skrýše. Vypátrají-li Masarvové vchod do úlu, jímž bývá obyčejně dutý strom, tu vykuřují včely a med se potom vybírá. Za kousek tabáku ztlouští prstu a zdělí 4 cm. směnil jsem více než půl litru medu.

Také příštího dne cesta nezlepšila se; na bařinatých místech našli jsme pouze hojnost zdechlých želv. Za to poskytlo nám okolní rostlinstvo krásné podívané. K úponkovitým rostlinám jihoafrickým, jež přemile dojmají se zraku, náleží rozhodně několik rostlin okurkovitých. Také na dnešní jízdě pozoroval jsem některé, jež pjal se po keřích lišice se zřejmě od nich svými krásnými laločnatými listy modravozelenými, zejména však plody hluboko svislými, které jsou tlustší palce za nezralá jsou světle modravozelené a bílé kropenaté, uzrají-li pak, nachové. Takový polokeř má často tři až sedm ano i deset plodů, ze kterých zřídka kdy tři stejně jsou vyvinuty. Nejčastěji shledal jsem, že svislý konec plodu jest nachový, díl pak ke stonku obrácený ještě zelený a část mezi oběma buď v nenáhlém, buď v náhlém přechodu od modravozelena nebo světlozelena do žluta, oranžova a červenavožluta. V noci potkal nás obchodník, jedoucí se slonovinou, péry pštrosími, halenami a nevydělanými kožemi zvířecími přes Molopolole a dále na jih do osady Kapské.

I 5. dne měsíce ledna byla cesta obtížna, neboť jeli jsme hlubokým pískem; les pořád řidl a konečně dojeli jsme na velikou travnatou rovinu, pouze někde křovím porostlou. Zde ulovil jsem jedovatého hada zdělí 11/2 metru, jemuž podobného jsem posud nespátlil. Na dnešní jízdě zvláště mi byla nápadna četná šedavobílá všekaziště, vyskytující se nejen v nejbližších končinách jižních, nýbrž i po rozsáhlých prostorách po různu a to v rozmanitých podobách. Tu byly to jehlance, tam kužele a zkomolené kužele, onde zase sloupy až čtyři metry vysoké, jež stojíce buď volně ve vysoké trávě, buď u malých, hustých křovin vypínaly se do výše jako pomníky.

Ujevše dále asi 11/4 míle spatřili jsme Makalahariho, oděného koženou zástěrkou a vyzbrojeného dvěma asagaji a sekerou, jak míří k nám. Na dotaz náš po vodě nabídl se, že dovede tahouny naše k tůni, asi tři míle vzdálené. Zatím poručil jsem upravit nocleh. Když jsme přišli k tůni, zarazil nás nepříjemný zápach. Dlouho jsme pátrali a přemítali, odkud zápach ten domnívajíce se, buď že vychází ze hnijícího dřeva buď z toho, buď z onoho.

Konečně našli jsme původce jeho. Byli to černí mravenci zdělí asi 21/2 cm., kteří nepříjemně zapáchali vůbec, zvláště pak, když jsme se jich dotkli.

Psí štěkot vyrušil mne ze spánku; slez s vozu spatřil jsem dva domorodce, kteří spustili na mne sečuanou proud řeči, z níž nerozuměl jsem ani jedinkému slovu. Zbudiv Pita dověděl jsem se od něho, že jsou to dva Bamankvati, oba poddaní Sekhomovi, z nich jeden jest královským poslem, jaksi policejním strážníkem, druhý pak „zarmoucený otec“, hledající uprchlého syna, jež nazýval „dítětem“. Neposlušník, který po svém soudu dorostl už mužských sandálů, rozloučil se tajně se Šošongem a se svými a pronajal se minulého dne kočujícímu obchodníku za sluhu. Zarmoucený otec tázal se, zdali a kde viděli jsme jeho dítě s bělochem, za kterým běželo, že stůj co stůj ho dostihne a nazpět přivede. Za tím účelem vzal si s sebou úředního zástupce, ozbrojeného hromovou puškou. Dostavše žádoucí zprávu pronásledovnicki nezdárného syna rychle nás opustili. Několik dní potom, když jsem už byl v Šošongu, přišel ke mně obstárlý muž s hochem asi čtrnáctiletým pozdravuje mne přívětivě a důvěrně. Pit přispěl mé paměti. „Což ho nepoznáváš, pane?“ namítl můj Griqua. „Toť staroch, který onu noc běžel kolem nás hledaje své uprchlé dítě. A to ono dítě, otec jeho přichází ukázat je tobě.“

Den 6. měsíce ledna byl opět pln všelijakých nehod. Sotva jsem se sebral po ráně, kterou mi zasadil jeden z našich nezkracených tahounů, kousl mne Monkey do palce, když jsem jal se spravovati vozovou plachtu, bouří a deštěm poškozenou. Mimo to stoje při těchto správkách na kole sklouzl jsem dolů a rozrazil si hlavu na ostré hraně obruče našeho džberu. Rána, kterou mi vůl způsobil rohem, bolela mne při každém dechu, k tomu ještě zkrváčená hlava a krvácející ruka – toť byl pěkný výstroj ku vjezdu mému do Šošongu.

Pozdě odpoledne potkali jsme Bamankvaty, jdoucí na hon, kteří nás učinili pozorný, že jsme už blízko města Šošongu. Po 11/2hodinné jízdě dojeli jsme velikého, plochého údolí řeky, do níž za deštivé doby vlévá se s levé strany Šošon, a došli jsme v něm polí Bamankvatských. Toto údolí rozděluje hornatinu Bamankvatskou na část severní a jižní, ze kterých jižní vyznačuje se několika pásmy horskými, jež se zase dělí od sebe příčnými údolními. Severní část jest velmi zajímavá skupina hor, prostoupená podél a na příč četnými údolními, z nichž ku nejznamenitějším náleží údolí Šošon- a Unicorn-riveru. Tuto severní skupinu hor Bamankvatských vyznačují planiny na sploštělých výšinách, dále kuželovité malé kupy, jež zde onde na planinách se vypínají jsouce složeny z velikých balvanů, konečně pak skalní soutěsky. S horským hřbetem na Limpopu, o němž stala se již zmínka, a tudíž s ústředním

uzlem horským v okrese Marickém vysočina Bamankvatská spojena jest několika kuželovitými horami; severní pak část její souvisí pásmem Čobským se severním, ústředním uzlem horským říše Matabelské. Údolí toto důležité v dějinách bamankvatských proto, že nejdůležitější dějinné události tohoto kmene v něm měly své jeviště, dovolil jsem si nazvati „údolím Františko-Josefovským“, nejvyšší pak vrcholek skupiny horské „kupou Františko-Josefovou“.

Dne 8. měsíce ledna vjel jsem poprvé do Šošongu. Ježto zásob mých valně ubylo a nebyl jsem s to, abych za peníze koupil nové, poněvadž pak jsem nemohl najati žádného sluhy a dále se mi bylo snažiti, abych do tří měsíců zase byl v polích diamantových, neboť dřívější moji léčenci byli by mne dočista bývali zapomněli, i chtěl jsem právě lékařskou praxí nabyti prostředků ku své třetí vlastní cestě: tož byl Šošong nejodlehlejším severním koncem druhé mojí cesty výzvědné, odkudž obrátil jsem se zpět na jih po delším ve městě tom pobytu, jež v následujících řádcích zevrubněji popíši.

V.

Zpáteční cesta ze Šošongu do Ústředních nalezišť

Poloha a význam Šošongu. – Jak jsme tam byli přivítáni. – Rev. Mackenzie a missie Londýnské misijnářské společnosti. – Dějiny Bamankvatův a jejich říše. – Sekhomo a Khama. – Sekhomova rada. – Obyčeje a zvyky Bečuanů (závěrek). – Kotla Šošonžská. – Zkouška kaší. – Obřízka a boguera. – Odjezd ze Šošongu. – Frankolín holokrký (Frankolinus nudicollis). – Solné jezero Khamovo. – Stopy slonů. – Užovka buvolů. – Trnitá pole v údolí Limpopském. – Lev a smečka psů. – Zvláštní pohled. – Jak jsem roznemohl se na smrt'. – Čune-Čune. – Hory Dvarské a průsmyk Schweinfurthův. – Brackfontein. – Podivná honba slonů. – Linokana. – Rev. Jensen a missie Hermannsburská. – Baharuové a jich orba. – Zeerust a okres Marický. – Hooge Veldt. – Potšefstroom. – Lovci slonů David Jakub a Viljeon. – Křemencové valy na Klip-Portu. – Jak jsem se rozloučil se svými společníky. – Příchod do Dutoitspanu.

Nejdůležitější město z neodvislých říší domorodců ve vnitru Jižní Afriky jest bez odporu hlavní sídlo východních Bamankvatů Šošong. Ve hlavním údolí zajímavého horstva, nazvaného po kmeni, jenž tu přebývá, prostírá se koryto nepatrné říčky, tekoucí jenom po letních lijavcích. Do říčky této vlévá se od severu ze skalnaté úžlabiny, na konci dosti široké, potůček, také jen ob čas tekoucí, za doby dešťové však velice rozvodněný, jménem Šošon. Na tomto potoku leží město; odtud název jeho Šošong, ablativ od slova Šošon, t. j. na řece Šošonu ležící.

Šošong byl asi před desíti léty, dříve než vypukly boje mezi jednotlivými členy královské rodiny, nejlidnatějším městem v neodvislých zemích Bečuanských. V těchto říších, totiž ve vlastech Batlapinů, Barolongů, Bankvaceců, Bakvenů, pak východních a západních Bamankvatů, v nichž svrchovaná moc panujícího kmene obyčejně soustřeďovala se do dočasného hlavního města, Šošong jsa jedním ze starších měst zaujímal se svými 30.000 obyvatel přední místo; nyní město má sotva více než pětinu bývalého obyvatelstva. Tento úbytek jest zejména dílem Sekhomovým, který za prvního svého pobytu vládl nad východními Bamankvaty; ontě to, jenž nejen vznítil válku občanskou, ve které mnozí občané ztratili život, nýbrž i roztříštil kmen a způsobil, že Makalakové se vystěhovali. Za nynější vlády nejlepšího vládce bečuanského město zotavuje se vůči hledě a neutrpí-li země v nejbližších létech nepřátelským vpádem Zulů-Matabelů, tož dobude zase jako dříve popředí mezi říšemi domorodců ve vnitru Jižní Afriky. Bělochu, ať badateli ať obchodníkovi čili lovcovi, vždy byl Šošong místem největší důležitosti a zůstane jím napořád, a to z důvodů následujících:

Do čtyř jižních království Bečuanských jdou tři cesty: ze Západní země Griquův, ze Svobodného státu Oraňského a ze státu Transvaalského. Ty spojují se k severu ve městě Šošongu; odtud pak zase odvětňuje se cesta na sever k řece Zambesi, na severovýchod do země Matabelův a Mašonův a konečně do území západních Bamankvatův (k jezeru N'gamijskému) a do země Damarské na severozápad, tak že, chceš-li přijít do těchto zemí nebo do severních končin Jižní Afriky, jakož i proniknouti od jihu do Afriky Střední, na tom závisíš, kterak přijme tě král Khama, syn Sekhomův.

Zmíněné hlavní údolí ve vysočině Bamankvatské jest 4–6 anglických mil široko, travou a křovinami porostlo, část jeho je vzdělána a tam, kde otvírá se do něho úžlabina Šošonžská, spatřuje cestující několik set tmavošedých, kuželovitých střeš slaměných, které pokrývají nízké válcovité chýže, asi 2 metry vysoké a 3–3 1/2 metru ve průměru mající. Zde onde opínají některou chatu drsné tmavozelené listy dýně hruškovité.

Než však jdouce od jihu vstoupíme do města, jest nám přejítí asi 600 kroků před ním „bílou čili obchodní čtvrť“, jež skládá se ze tří dvorcův a pěti osaměle stojících domů, vystavěných na díle slohem chýží bamankvatských, většinou však po evropsku z pálených cihel a se sedlovými střechami. Ve čtvrti té přebývají některou dobu v roce angličtí obchodníci, aby kupčili s domorodci a také jako dříve bývalo, aby lovce, ubírající se do vnitrozemí, zásobili nutnými potřebami; kteroužto půjčku spláceli jim tito po návratu slonovou kostí a pštrosími péry. Nejdůležitější obchodní závod měli pánové Francis a Clark, ti však jako všickni obchodníci vnitrozemští velikých za posledních let utrpěli ztrát. Až dosud král nedovolil bělochům, aby si ve městě koupili pozemek, ale přenechal jim ho na pobyt jejich bezplatně.

Minuvše rozptýlené dvory bělochův, abychom dospěli bludiště chýží bečuanských, přišli jsme do města, v němž byly mi nápadny nesčetné prázdné dvorce. Některé právě opravovali. Tu viděli jsme ženy, any pouhou rukou omazávaly sukovaté koly ztlouští ruky, jež jsou asi stopu hluboko do země zaraženy a trávenými provazy k sobě připevněny činily válcovitou stěnu 12/3–2 metry vysokou. Látku k tomu připravuje jim několik dětí, věkem od šesti do desíti let, které nemajíce žádného šatu kromě malé zástěrky asi zšíří ruky, zhotovené z korálů skleněných anebo ze hvězdicových tkanic, za monotonního zpěvu šlapou v malém dolíku červenou hlínu, čímž sobě připravují milou zábavu, matkám pak potřebné stavivo. Stařena, jež podobá se svými vyhublými údy a suchou pergamentovou kůží živé mumii, tak že špatným jest dokladem péče svých dětí, sedí u jámy a leje pomalu z hrnců k ní přistavených vodu do připravované omítky. Tam zase leze několik žen po střechách, pokrytých právě došky z trávy nedávno usušené, jednak je urovnávajíce a stébla vzdorně z nich trčící vytahující, jednak po nich na dél a na šíř tenké provazy trávené natahující.

Na stezkách, ve dvorečkách, ale nejvíc u plotů postavily se zvědavé ženy, jež držíce své kojence na ruce a mimo to ještě obklopeny jsouc tlupou malých, nahých dětí se smíchem a podivem prohlížejí si cizího makou (bělocha) a svůj úsudek o něm pronášejí. Krk jejich pokryt jest nesčíslnými, tmavorudými korály skleněnými, které navlečeny jsou na šňůrách, a prsa jsou obnažena; jenom některé z nich zakrývají tělo kartounovou sukničkou a vlněným šátkem, nejvíce červeně a černě kostkovaným, ale valná většina zahaluje spodní část těla halenou sáhající až na kolena neb až na kotníky.

Za hodinu dostali jsme se z bludiště a vstoupili do vlastní úžlabiny, jež jsouc asi 400 kroků zšíří po tisíci krokův úží se znenáhla ve skalní soutěsku. Pohlížíme-li v tuto stranu, tož zdá se nám, jakoby se tam úžlabina končila; je to však toliko západní příkrá stěna, jež obracejíc se na

východ vybíhá až k východní stěně, ověšené rozsochatými balvany skalními čili tak zvaným Opičím hradiskem. Jak z dějin městských patrno, tato soutěska skalní pro obranu města převeliké jest důležitosti.

Jdouce úžlabinou ku kamenným missijním budovám, vystavěným po stráních před skalní soutěskou, spatřujeme po pravici prostřední čtvrť městskou, skládající se ze tří skupin domů, kdežto zadní čtvrť vystavěna je teprva půl hodiny cesty za soutěskou ve skalní kotlině.

Na příkrém úbočí po levici nevysoko nad řečištěm viděti jest rozvaliny evropského domku. Jsou to pozůstatky missijního chrámu Hermannsbuského, který zpustl, když Hermannsbuská missie odstěhovala se ze Šošongu ustoupivši Londýnské missijní společnosti, potom pak sesul se až na hliněné zdi, když užili ho v jednom boji za srub.

Missijní stavení u pravé skalní stěny jest příjemnější. Je to veliký dvorec, v němž nalézá se také škola a příbytky pro ženaté černé seminaristy i chrám. Za prvního mého pobytu v Šošongu bydlel zde jsa kazatelem jeden z nejšlechtnějších mužů, které poznal jsem v Africe, rev. Mackenzie, jenž se roku 1876 přestěhoval se seminářem do Kurumanu. Jeho místo nebylo znova obsazeno; druhým a nyní jediným missionářem byl a jest rev. Hephrun, který bydlí až podnes ve druhém domě.

Byvše od domácího pána velmi vlídně přijati byli jsme od jeho choti pohoštění číškou čaje a krajícem chleba, po čemž odebrali jsme se ve průvodu missionářově zase do města pozdravit krále, který se už usadil v kotle. Z úzké soutěsky skalní pod zmíněným Opičím hradiskem valí se ženy takořka proudem, any jiné naopak míří do úžlabiny – jiné přicházejí od pramenů, vyvěrajících v prostřední třetině úžlabiny, nesouce vodu nebo pospíchajíce nabrat si jí. Mají kolem sebe haleny z kůže vydělané na zámiš a obrácené srstí dovnitř ovinující je okolo těla jako togy; pravice visí ven anebo drží hliněnou nádobu, nesenou na hlavě. Znají se dobře v tom, že velmi zručně na cestě náramné kamenité udržují v rovnováze tyto hliněné hrnce, byť i sebe těžší. Kožené haleny bohatě jsou okrášleny prostými ozdobami ze skleněných korálův a řemínků, lýtka pokrývají kruhy z takovýchže korálův a mosazného drátu znetvořující a zahalující docela holeň.

Na cestě naší do královských chýží, které zbudovány jsou kolem kotly, t. j. poradní ohrady konservativních Bečuanů, mohli jsme pozorovati, kterak přívětivě pozdravovali průvodce našeho mimojdoucí staří i mladí volajíce „rumela“ nebo smekajíce klobouky. Kotla jest okrouhlý, rovný prostor, ohrazený kmeny stromovými, ztlouští 30 až 90 centimetrů, do něhož

vchod jest od severu, ano na jih vychází se do menší ohrady. Druhá ohrada jest králův dobytčí kraal, t. j. košár, kam zavírají se na noc dojně krávy nebo jatečný dobytek, kdežto koně mohou přenocovati v kotle. Vchod k oběma těmto prostorám zahrazuje se v noci dřevěnými koly. Za války živí se po celou noc v kotle jasně plápolavý oheň.

Šošong byv dříve sídlem Hermannsburského missionáře jest nyní stanicí Londýnské missionářské společnosti (London Missionary Society). Za prvního mého pobytu roku 1874 byli v čele jejím, jak už jsem pověděl, rev. J. Mackenzie, původce spisu „Ten Years north of the Orange-River“ (Deset let na severu od řeky Oraně), a Hephrun. Jejich molopololští druzi v úřadě dali mi na cestu poštu do Šošongu odkávavše mne s ní na rev. Mackenzie. Pro vlídné přijetí, pro velepřívětivé a skromné jeho spůsoby za první mé návštěvy v Šošongu, pro přátelskou ochotu za druhého mého pobytu a pro bratrskou opravdu péči, se kterou měl se ke mně, když jsem bez peněz a nemocen vracel se ze třetí cesty, pro všechny tyto jeho vzácné vlastnosti zapomínal jsem často na veškery útrapy a strážně za svých cest, tak že jsem byl naplněn k tomuto pravému apoštolu míru hlubokými díky i stal se jeho nejoddanějším a nejvřelejším přítelem. Jest mi toliko velepříjemnou povinností projevíti zde tomuto muži svůj nejupřímnější dík.

Rev. John Mackenzie, poctivec v nejplnějším slova toho smyslu, měl jako missionář šošonžský za stálých bojů v královské rodině východních Bamankvatů jedno z nejobtížnějších míst v Jižní Africe. Než, jako by byl býval stvořen pro toto stanoviště, byl s největší obezřelostí prostředníkem mezi jednotlivými stranami; obdařen jsa vzácnou chytrostí a hlubokým soucitem pro všechno šlechetné a dobré dovedl odkliditi po dobrém každý spor mezi kmeny, vzbuzuje zároveň cit pro právo a lidskost. Uznávají-li dnes Khamu, syna Sekhomova, za nejlepšího vládce mezi domorodci jihoafrickými, tož je to dílo rev. Mackenzie. Jsem mu také povinován díky za mnohé vysvětlivky a zprávy o dějinách a zvycích bečuanských, o jejichž věrohodnosti sám jsem se v kolikerém vzhledu vlastními pozdějšími výzkumy přesvědčil.

Zastaviv se s vozem svým na jihovýchodním konci města byl jsem brzy obklopen tlupou zvědavců. Poněvadž se panu Mackenziovi zdálo býti vhodno, abych se co nejdříve seznámil s králem Sekhomem, odebral jsem se s ním k němu a brzy seděli jsme v kotle na malých židlích proti starému králi. Kromě žebrácké jeho dotěrnosti nemohl jsem si za krátkého svého pobytu v Šošongu stěžovati do Sekhoma. Jsa více než prostřední postavy a trochu tělnatý nerozeznával se ničím od sedících kolem něho; po jeho spůsobech sotva bys soudil, že máš

před sebou vládce takové říše. Byl opásán malým kusem kůže kolem beder, kožený pláštík visel mu s ramenou. Pláštík ten zhotovují východní Bamankvatové z kůže antilopy lanní, vydělané hladce až na pět míst (viz obrázek „Státní oděv Bamankvatův“ [viz první řádek Upozornění pro čtenáře na začátku knihy, pozn. red.]), ozdobující ho někdy blízko dolejšího cípu černým kruhem, vyřiznutým z kůže antilopy šavlorohé, nahoře pak u krku ověšují jej okrasami ze skleněných korálův a j. Po krátké rozmluvě, stlumočené panem Mackenziem, odešel jsem z kotly, abych nazejtří návštěvu svou opětoval.

Dříve než přistoupím k líčení osobního svého styku se Sekhomem a s jeho poddanými, podám několik důležitých úryvků z dějin říše Bamankvatské.

Podle ústních podání, sebraných od mého přítele Mackenzie, Bamankvatové pocházejí od Bankvakecův. Jak už bylo zmíněno, rozdělili se Baharucové na několik menších oddílův a vystěhovali se ze společných sídel. Jeden tento oddíl rozštěpil se později zase na dva kmeny, Bankvakece a Bakveny. Od Bankvakeců konečně odtrhli se jako slabší díl Bamankvatové osadivše krajiny severně od Bakvenův až ku řece Zambesi a Čobě. Za Matipiho, praděda Sekhomova, Bamankvatové roztrhli se znova, odtud pak mají původ svůj obě říše Bamankvatské, totiž západní na jezeře N'Gamijském a východní v Šošongu.

Zakladatelem prvé byl Tovane, mladší z obou synů Matipiho, kdežto starší Khama zůstal v horách Bamankvatských. Tovane nakládal se staříčkým svým otcem, který vytáhl s ním, tak špatně, že se opět utekl ku Khamovi. Khama nechal ho sice v zemi, ale zakázal mu, aby nechodil do města. Nad tímto černým nevděkem obou synů puklo starci srdce i stal se samovrahem. Jeho hrob Bamankvatové mají posavad u veliké úctě.

Nejspravedlivější ze sedmi vládců bamankvatských, jež podání zejména uvádí, byl Khari. O tom vypravuje se, že byl statečný a bojovný i chytrý, mluvil-li v kotle, a že nakládal mírně s Makalahary, Madenasy a Masarvy, parohy říšskými. Také okolní národové vážili si ho tak, že mnozí, jako Makalakové a někteří Masonové, dále na východ bydlicí, dobrovolně mu dávali poplatek. Bohužel však, že dějepisec může i na bečuanských knížatech pozorovati úkaz jemu velebný. Mocné totiž kníže, vysoce ctěné ve vlastní zemi, vážené u sousedův a nepřítelům hrozné, chtělo vystoupiti ještě výše. Tento pokus však způsobil jeho pád. Napad jednoho z menších jižních pohlavárů mašoňských upadl s výborem svého vojska do zálohy, v níž zabit jest i s podřízeným pohlavárem, kdežto vojsko bamankvatské téměř dočista bylo potřeno. Následkem této porážky nastalo v zemi úplné bezvládní. Masonové poznavše, jak Bamankvatové bojují, rozdělili voje své na dva díly. Pluky mladších bojovníků měly

blížícímu se nepříteli jítí vstříc a naň se obořiti, pak ustoupiti a potom dáti se do zdánlivého útěku, ani zatím starší plukové měli obklíčiti nepřátelské vojsko po způsobu Zulů. Záměr ten vydařil se úplně. Útočící Mašonové vzali do zaječích, obrátili se však proti svým pronásledovníkům a zabodali je, kdežto hlavní voj jejich obořil se na Khariho a jeho průvod, který bezpečně šel za předvojem, po zdání jeho vítězícím, a pobil je všechny. Náčelníci, zbylí ve hlavním městě říšském a zde onde v zemi, pozdvihli tehdy syny Khariho na prestol. Než však došlo války občanské, obsadil zemi basutský kmen Makololů, přistěhovalý z končin od řeky Oraně a vedený Sebituanem; pozůstali královi pak vlečení jsou jako zajatci na sever, kamž Makololové táhli založit si na Čobě nové vlasti. Na jihu Pole Mababijského podařilo se zajatým utéci a Sekhomo, nejstarší syn Khariho, ačkoliv po zákonu nemohl býti následníkem nejša dítětem prvé ženy svého otce, prošel spěšně zemí, aby rozptýlené shromáždil a lenníky si pojistil. V jednom z bojů, které potom s Makololy byly, podařilo se mu nejen odraziti s úspěchem útok jejich, nýbrž i dočista zahladiti záložní sbor makololský ve průsmyku hor Bamankvatských (totiž ve průsmyku Unicornském). Tímto vítězstvím získal podporu převážné části pohlavarů zemských, tak že vlastní následník trůnu a nevlastní bratr jeho zabit jest od nich jeho návodem. Jeho bratra Mačenga vyprostila z podobného osudu matka, králová, pomohši mu k útěku.

Vítězství Bamankvatů nad Makololy nebylo na dlouho jediné, brzy tak zmohutněli, že mohli také vítězně odrážeti Matabely-Zuly, kteří od třiceti let co rok přicházeli do zemí Bečuanských vraždit, pustošit a plenit. Ano podařilo se jim též, že odehnali Matabelům uloupený dobytek a že mnoho jich skolili. Tento úspěch zbraní bamankvatských zastrašil poněkud krále matabelského Moselikace a způsobil, že východní Bamankvatové nebyli na delší čas Matabely znepokojováni. Pozdější pokus Moselikacův, podniknouti loupežný vpád do země Bamankvacké, měl žalostný konec. Moselikace vyslal ku Sekhomovi 40 bojovníků zuluských žádaje od něho poplatku. Sekhomo poručil svým, aby tajně se ozbrojili a vyslance zabili. Od té příhody Moselikace neodvážil se po dvacet let učiniti útok na Bamankvaty, tak že posunuli i svá stáda až k Matliuci. V březnu roku 1862 však obnovil nájezdy své pohnut jsa k tomu podřízeným náčelníkem bamankvatským Kirekilvou, k němu uteklým. Makalaharové, pasoucí stáda na Matliuci a Seruli, byli zabiti, ves Mašvapongů ve východních horách Bamankvatských rozbořena. Jenom dva muži zůstavše z celé vsi na živu mohli přinésti o tom zprávu do Šošongu, ježž Sekhomo zvolil si za sídelní město. Synové jeho Khama a Khamane vytáhli, aby pomstili se za tento vpád. Obořili se na Matabely, odrazili dvě tlupy jejich, byli

však od třetí, jež vyšedši na loupež přilákána byla střelbou, v zadu napadeni a zabivše asi 40 Matabelův a ztrativše 20 svých stěží dostali se zase do Šošongu.

Matabelové přišli tehdy až do údolí Františko-Josefovského a přiblížili se až na dostřel ku pahorkům, vévodícím úžlabině Šošonžské a Šošongu, jichž Bamankvatové hájili. Zpustošili pole a poněvadž z dobrých příčin nechtěli vniknouti do úžlabiny, tož pokusili se několikrát avšak marně, aby Bamankvaty zlákali k boji na rovině. Konečně opustili údolí Františko-Josefovské a táhli domů odhánějíce s sebou uloupená stáda; ale ty jim Sekhomo dvě neděle potom zase odňal.

Od těchto úspěchů Bamankvatové nabyli veliké vážnosti, ježto Matabelové byli jmíni za nejudatnější bojovníky; ze země Matabelův uprchli Makalakové, Batalovtové, Mapalengové, Maovnatlalové a Baharucové a prosili, aby s dovolením královým směli se usaditi na výšinách Bamankvatských. Zmínil jsem se, že nevlastní bratr Sekhomův Mačeng utekl se svou matkou ku Bakvenům. Zde byl od Matabelů na loupežném jich vpádu zajat, avšak opět osvobozen. Na nejbližším loupežném tahu Matabelův ocitl se zase v jejich rukou a byl od nich jako prostý voják „Le-chaga“ vychován.

Sešele, který už dávno provésti chtěl svá domnělá práva na Bamankvaty, ježto po mylném jeho soudu pocházeli od Bankvakecův, avšak pro slabost' svou zjevně vystoupiti si netroufal, hleděl potají nakloniti kmen ten Mačengovi, pravému jejich panovníku, což se mu také z části podařilo. Vlivem Dr. Moffata byl zajatý ze země Matabelské propuštěn na svobodu a slavně od Sešele uvítán. To dopomohlo mu v Šošongu takové vážnosti, že mohl, když prohlásil se proň Čukuru, první po Sekhomovi muž v zemi, jako král vjeti do Šošongu. Sešele byl za svou pomoc zaplacen slonovou kostí a pštrosími péry.

Sekhomo uprchl tehdy k Sešelovi, kdež přijat jest s otevřenou náručí. Mačeng však neudržel se dlouho v Šošongu; byv vychován jako bojovník matabelský chtěl zavésti despotismus Matabelů mezi konservativními Bamankvaty a tak zaplatil ukrutnosti a přehmaty své brzy trůnem. Čukuru první vzbouřil se proti němu a s pomocí Sešelovou dosadil zase Sekhoma na prestol. Vyhnaný Mačeng přijat jest opět Sešelem velmi přátelsky. To událo se roku 1859, tedy před útokem Matabelů na Bamankvaty, o němž naposled stala se zmínka.

Nebude nezajímavo pověděti, že Mačeng, ačkoliv byl jako nevlastní bratr Sekhomův jmenován synem Khariho, nebyl vskutku jeho dítě. Matka jeho byla prohlášena za královou a proto byl Mačeng přes to, že narodil se několik let po smrti Khariho, pokládán zákonným

potomkem, an Sekhomo, ačkoliv byl Khariho syn, ale ze ženy druhého řádu, za nezákonna byl považován.

Roku 1864 Sekhomo zmařil zmíněný už útok Sešelův na Šošong. Když se roku 1865 slavila v Šošongu boguera a Sekhomo obou svých synů Khamy a Khamane nespátril mezi „vybranými“ hochy a mladíky, rozlítl se tak, že je dal po celý rok „okouzlovati“ moloium s nejiným však výsledkem, než že oběma naklonily se všechny mladé pluky.

Záští Sekhomovo nítlo se ještě více, když Khama, zet Čukuruův, nechtěl podrobiti ženu svou, kazatelem mu oddanou, bogueře, což Sekhomo podlé starých obyčejů žádal, měla-li pořadem práva státi se královnou. Sekhomo chtěl Čukurua tajně zabiti; než neodvážil se hledati vrahů mezi Bamankvaty a také žáden z uprchlíků matabelských nechtěl uvaliti na sebe tohoto skutku. Po roce Sekhomo domnívaje se, že užitím všelijakých prostředkův a přemluv mnohé přátely synů svých zastrašil a od nich odvrátil, podnikl za jedné noci útok na chýže obou. Poručil potají svým věrným, ať shromáždí se a potom aby vypálili na chýže jeho synů. Ježto však nikdo nechtěl poslechnouti rozkazu, namířil sám, ale vyrazili mu pušku z ruky. Obávaje se odplaty uprchl potom ku své matce, avšak synové jeho nejen že mu odpustili, nýbrž dosadili ho opět za krále s tou podmínkou, že nesmí proti nim a křesťanské obci pokoušeti se o žádný nový útok. Sekhomo slíbil tak, ale nebyl povahy takové, aby odolal novému pokušení, když mohl zničiti nenáviděnce.

Již za krátko potom poslal k Sešelovi a pozval Mačenga k sobě, aby se spojil s ním na své syny. V březnu pak téhož roku provedl Sekhomo druhý úklad proti svým synům; tehda podařilo se mu, zejména sliby, získati mnohé Bamankvaty, tak že Khamovi a Khamanovi bylo, když vydrželi obležení v sesutém chrámě Hermansburské missie, uprchnouti s jejich přívrženci do hor. Sekhomo bojuje po čtyři neděle bez výsledku poslal pro Makalahary, a Makalakové dobyli stolové plochy na výšině, odtud pak obléhali syny Sekhomovy, bránící se na skalnatém pahorku, jenž osaměle z planiny vystupoval. Po osmidenním obležení vzdal se Khama se svými druhy z nedostatku vody na milost' a nemilost', aniž však sám vrátil se ku pohanstvu. Sekhomo sice daroval život svému synu, ale ne jeho přívržencům; těm všem bylo utéci a mnozí z nich, mezi nimi také Čukuru, byli zabiti.

Již v měsíci květnu Mačeng objevil se v Šošongu, aby zase dožadoval se svého práva. Khama a Khamane prohlásili se zřejmě proti praetendentu, ale nechopili se zbraní. Sekhoma omrzela nejdříve jeho nevlastní bratr a proto obmýšlel novou lest'. Svolal veřejnou hromadu, k níž pozval Mačenga a své syny; chtělťe, aby vstoupili nejdříve do kotly, že by tam poručil je

obklíčiti tak, aby jednou ranou sprostil se všech svých odpůrců. Než Khama dověděl se jako vždy o tomto úkladu a varoval Mačenga; v den hromady pak pozvaní dovedli věc tak zařídili, že vstoupili do kotly poslední. Tu vymyslel Sekhomo nový záměr, ale poddaní jeho opustili ho zase, tak že mu bylo uprchnouti. Mačeng byl po druhé prohlášen za panovníka Bamankvatův.

Sekhomo uprchl k Manupům do země Baukvakeců, potom k Makhosům, odtud však byl vyhnán na rozkaz Sešelův a utekl k Chacicivovi do Kaně. Ale Mačeng, sotva že cítil se samovládcem východních Bamankvatů, znova oblíbil si bývalé své choutky a vedl si jako nějaký uchvatitel zuluský. Vliv a vzrůstající moc Khamovu a jeho přívrženců snažil se v lidu podkopati prohlašuje, že církve jest mocnost' nepřátelská státu, i pokoušel se všelijak, aby urazil náboženský cit křesťanské obce. Zjevná neposlušnost', s jakou se měli k dotyčným jeho rozkazům, posílila Mačenga ve snaze, aby zbavil se Khamy. Ježto nešlo to zbraní, nebylo jinak pomoci než přivolati moloie; avšak všechna jejich namáhavá práce byla bez výsledku a rovněž marno bylo úsilí Mačengovo, aby k tomu účelu dostal od některého bílého obchodníka jedu.

Sláva Mačengova shasla brzy. Khama navštívil jedenkrát Chaciciva v zemi Bankvakecké sešel se s králem Sešelem a ten přispěl mu vojskem, aby zahnal Mačenga ze Šošongu. A tak poražen jest Mačeng bitvou, svedenou v údolí Františko-Josefovském tam, kde otvírá se do něho úžlabina Šošonžská, jež i taktickým vzhledem stala se znamenita tím, že spojenci Mačengovi, Matabelové, vedení Kurumanem, synem Moselikacovým, bojovali koňmo. Khama předvídal tento útok poručil, aby střelci jeho osvědčili za předešlých bojů předstoupili jako harcovníci a postavili se za malými keři, čímž jezdci matabelští přinuceni jsou bojovati po různu tak, že nemohli zniknouti ukrytých střelců. Ještě v bitvě Kuruman odpadl od Mačenga a nastoupil zpáteční pochod do okresu Rustenburského. Mačeng a jeho vojáci prchali pak z bojiště nezřízeným útekem vyplnivše dříve obchodníka Draka.

Od toho času neukázal se už v Šošongu vladař východních Bamankvatů, po zákonech zemských pravý, ale pro činy své všeobecně nenáviděný, a táhl nejdříve do výšin Mašvaponžských na středním toku Limpopa v zemi východních Bamankvatův a později, když vypudil jej Khamane z tohoto útulku, do pohoří Mabolského. Po vypuzeném Mačengovi prohlášen jest za krále východních Bamankvatů Khama i zdálo se, že teď po tolika půtkách a když zahnání jsou ze země oba hlavní buřiči Mačeng a Sekhomo, mír zavládne v říši. Avšak dobré, dětinské srdce Khamovo nesneslo toho přese všechny trpké zkušenosti, aby Sekhomo zůstal u výhosti; slíbil, že zachová pokoj, povolán jest Khamou do Šošongu zpět. Ale za

nedlouho Sekhomo jal se rýpati znova. Nejprve hleděl rozdvojiti oba své syny Khamu a Khamana přiřknuv Khamanovi dobytek, odňatý Mačengovi, jakož i ves Manansů, bydlících v Zemi Albertově (v hornatině jižně od slapů Viktoriiných). Bohužel, že Khamane dal se svést; doufaje, že někdy dosedne na trůn, nedbal Khamy a domluv mého přítele Mackenzie, který chtěl působiti shodu mezi oběma bratry a trvalý mír v zemi.

Khama vystěhoval se potom s největší částí obyvatelstva šošonžského, usadil se v území západních Bamankvatů na Zugariveru a získal si tu mezi Batovany velikou vážnost a přízeň. Lid jeho však byl u řeky Zugy zimnicí decimován i nezbývalo tudíž Khamovi, než pomýšleti na návrat.

Takový byl stav věcí, když jsem přišel do Šošongu.

Po příchodu našem do města toho měl jsem nejprve péči o to, kterak doplnil bych své zásoby, které povážlivě docházely. Věc ta nebyla tak snadna, jak jsem myslil, a toliko přátelským prostřednictvím rev. Mackenzie podařilo se mi opatřiti se nejnnutnějšími potřebami. Z téže právě příčiny bylo mi vzdáti se přání, abych pronikl až ku Zuga-riveru nebo k Botletli.

Již dne 9. m. ledna Sekhomo oplatil mi návštěvu i měl jsem s počátku potěšení, z něhož brzy stala se trýzeň, vítati v bytu svém denně jednou i dvakráte krále s jeho liňaky, jež jsme z důvodů dál uvedených nazvali radou supů. Král potřásával mi vždycky rukou, an zatím jeho důvěrník, hovořící hollandsky, toho neb onoho pro pána svého se dožebraval. Stával obyčejně přede mnou s podepřenými boky, kdežto rada Sekhomova seděla polokruhem kolem něho na bobku napodobujíc jeho posušky. Smál-li se, supové smáli se také; jednou popálil si rty horkým čajem, který jsem mu podal, i tenkrátě pospíšila si shromážděná rada, aby ušklíbajíc se projevila svou lítostí; zívalo-li jeho Veličenstvo, nemeškali jeho staří věrní učiniti tolikéž a když se dal na cestu k domovu, tož sebrali se druh po druhu a šli dluhým husím tahem za ním.

Dne 11. t. m. setkal jsem se s hollandským lovcem Františkem Vissasim, který se vracel se svou rodinou z lovu od Zugy a Mababie. Za svého šestiměsíčního pobytu v končinách těch skolil 21 slona a 15 pštrosův a setkal se často se lvy, o čemž vypravoval mi dvě zajímavá dobrodružství, v nichž prý si malý jeho synek vedl velmi statečně. Vissasi povolal mne ještě téhož dne ku pomoci, ježto se tři jeho děti roznemohly střídavou zimnicí.

Rev. Mackenzie sdělil se mnou, že Sekhomo má 3000 lib. šterl. příjmů, které záležejí ze skotu, slonoviny, pštrosích per, koží a kožených halen. Státních výdajů Bamankvatové

neznali. Svobodným Bamankvatům zůstával výnos jejich stád, horší pštrosí péra a zvířecí kůže i dostávali po zubu ze slonů, jež zabili buď sami, buď jejich lenníci.

Dne 22. t. m. přijely z okresu Marického dva boerské vozy, které přivezly rozličné potraviny na prodej. Příští dny vyšel jsem si na výšiny a našel tu lebku matabelskou; potom podniknuv některé vycházky údolím Šošonžským vzhůru podíval jsem se na malebné Opičí hradisko, jež vypínajíc se na protějším břehu říčky Šošonu jest nočním shromaždištěm pavianův, a vystoupil jsem na několik blízkých vrchů. Tam, kde se údolí za Monkeyovou skalou šíří, ležely dvě vsi Makalaků, žijících zde u vyhnanství, a jedno z opuštěných missijních stavení Hermansburského kazatele pana Schukenberga. Nad východní vesnicí vypínala se osamělá stolová hora, na jejímž temeni bývají na podzim s dobrým výsledkem chování koně, aby uchránili se zánětu plicního, v ten čas obyčejně mezi nimi zuřícího.

Přes to, že s malými přestávkami ustavičně jenjen se lilo, vůz náš byl za veškerého našeho pobytu neustále obklopen návštěvníky a pracovníky, s nimiž jsme vespolek čile obcovali. Toliko jednou přerušila přátelský náš styk příhoda, kterou zavinili moji tahouni. Potah náš totiž líhával v noci blízko vozu, kdež pokojně vždy vytrval až do rána. Jednou však zachtělo se mu kukuřice, kterou na polích svých vůkol našeho vozu domorodci pěstovali. Zašli si tedy na jedno pole, byli však přistiženi na zapovězeném ovoci. Lid sběhl se s velikým pokřikem a zabaviv tahouny odvedl je hned do kotly. Nazejtří odsoudil mne Sekhomo, abych náhradou za způsobenou škodu dal vola. Než když se věci té ujal pan Mackenzie, ustanoveno, abych zaplatil pokutu střelným prachem, olovem a zápalkami. Ale domorodci zpěchovali se přijatí toho platu a proto žádali jsme Khamane, syna krále, za radu. Ten dostaviv se k vozu vrátil mi pokutu pravě, že neposlušníkům netřeba dáti ničeho, nespokojí-li se tím, co se jim nabízí.

Všeobecný mír a sladký klid obyvatelstva přerušen jest najednou neočekávaně zprávou, že se blíží nepřátelští Matabelové. Děsný strach, jehož jsem si neuměl vysvětliti, zachvátil obyvatelstvo; král přiběhl ke mně a vypůjčil si ode mne jednu mou pušku, kterou jsem později s velikou potíží od něho vymáhal, a ukázal mi své palladium, totiž amulet, zhotovený ze lvího spáru, jenž měl učiniti jej nezranitelným. Potom nařídil, aby Bamankvatové utekli na vrchy, nad Šošongem se vypínající. Sebravše co nejspěšněji skrovný svůj majetek a ženouce spouzející se stáda skotu a bravu prchali mladí a staří k horám. Zděšení a zmatek rozmohly se nejvíce, když někteří muži vypálili několik ran po hyeně, před městem vyplašené; každý domníval se, že Matabelové jsou mu již v patách.

Nazejtří přišel do Šošongu ze západního kraje Matabelského boerský lovec, syn slavného lovce slonův Pita Jacobsa, sídlícího na řece Tati, a ten vysvětloval Šošonžským, že se děsí docela bez podstaty. Než nikdo nevěřil konejšivým slovům lovcovým, ba i bílí kupci chystali se k obraně. Rev. Mackenzie radil mně, abych co nejbrž odcestoval, poněvadž mohl jsem ocitnouti se v nebezpečí byť ne svou osobou, tož jměním svým.

Sekhomo slyše, že chci odjeti, nařikal si, že způsobuji mu tímto úmyslem svým velikou bolest, nazýval nás svými přátely a prosil, abychom ho v této tísní neopouštěli. Dal jsem mu pro jednu z jeho sedmi žen modrý vlněný šat darem na odchodnou, což oplatil mi chomáčem šedých per pštrosích.

V žádném městě domorodců, do nichž jsem přijel na této cestě, nepodařilo se mi, abych nabyl tolik přerozmanitých národopisných předmětů, jako právě zde; co jsem ještě měl zboží ve voze, všecko směnil jsem, bohužel ovšem s patrnou nelibostí kupců zde usedlých, za výrobky domorodců. Tak koupil jsem četné asagaje, válečné sekery, několik dýk a nožů, kiri a holi, dřevěné podušky, hrnce a pánve, dřevěné lžíce, kostky, zhotovené z rozličné látky (kouzelné a lékařské nástroje), přerozmanité tabatěrky, potřeby toaletní, okrasy na haleny, zástěry a čepice, loutky a hliněné hračky. K nejdůležitějším předmětům, jichž jsem nabyl, náležely dešťový a válečný buben Sekhomův, malý fetiš, urobený ze slonoviny, kiri z rohu nosorožcova a j.; ani dýmky nechyběly. Směnil jsem také četné kůže pallaha (antilopí), levhartí, rysí, karakalí atd. a dal si z nich za plat ušiti haleny.

Práce Bamankvatů rovnají se až na některé malé rozdíly pracím ostatních kmenů. Chýže bamankvatské jsou téhož slohu jako barolonžské, jenom menší a lehčeji stavěny, za to mají však Bamankvatové nádoby na obilí neobyčejné velikosti z nepálené hlíny. Tolikéž jako národopisné rozmnožil jsem i přírodní své sbírky.[24]

Než počnu líčiti zpáteční svou cestu do polí diamantových, podám ještě závěrek zpráv o mravích a zvycích bečuanských, které počal jsem vypisovati v kapitole předešlé. Prostý pohanský Bečuan má z pravidla jednu ženu, zámožnější mívají někdy dvě, nižší náčelníci tři až šest, králové ještě více, avšak ne tolik, kolik zvykem jest míti v říši Manické. Zámožný muž dává nové své ženě darem několik menších anebo větších domácích zvířat.

Vstoupí-li Bečuan do cizího města, zdvíhá kamení po cestě ležící a hází je do hustého keře nebo klade je mezi větve stromové pronášeje při tom přání, aby došel účelů své cesty. Kůže, rohu a masa posvátného zvířete – gazelly schovávavé u Bamankvatů, krokodila u Bakvenův

atd. – nikdo nesmí se dotknouti; sova, na chýži se usadivší, pokládá se za nešťastného věštce, i přivolává se liňaka na pomoc, aby očistil místo, kde pták seděl.

Kromě toho Bečuanové považují zvířata, která dle jejich pojmů provedou něco neobyčejného, za nebezpečná a záhubná a proto jest třeba, aby se zabila neb aby liňaka je očistil. Tak ku př. probodají asagajem kozu, která vyskočí na střechu. Tluče-li zvíře, kráva, v košařů delší dobu ocasem do země, tož není už obyčejnou kravou, nýbrž „tiba“, zákázonosná, která jest s to, aby přivedla majitele do škody, nemoci, ba způsobila i jeho smrt. Boháč zabíjí takové zvíře hned, chudřas nabízí ji bělochu nebo sousednímu kmeni, aby ji koupil; toť jediný případ, kdy Bečuan prodává své dojné krávy. Žádné ženštině není dovoleno, aby dotýkala se krav ani vůbec skotu, to náleží mužským: chlapcům, mužům a starcům; těm také jediné přísluší opatrovati dobytek, kdežto v rodině hottentotské připouští se, aby tato domácí zvířata obsluhovaly i ženy.

Stala se už o tom zmínka, že Bečuanové mají vládu jistým vzhledem konstituční; úřadu o všech důležitých nařízeních a nálezech má vždy pičo (veřejná hromada); z pravidla jsou však všechny nálezy, zejména tam, kde král působí v pohlaváry, znaje toho neb onoho sobě nakloniti, již napřed potají sjednány. Jako u jiných národů banthských, též u Bečuanů král (morena čili koši) jest nejpřednější osobou při všech veřejných výkonech; pod ním stojí nižší náčelníci vlastního kmene neb uprchlíci, kteří doprosili se jeho ochrany, jakož i pohlaváři jiných kmenů bečuanských, jimž bylo dovoleno, aby usadili se v jeho území, ku př. Chacicive a pohlaváři Manupův a západních Baharuců. Tito pohlaváři a nižší náčelníci bydlejí ve vlastních vseh, které jsou buď blízko, buď daleko od sebe, často však hraničí vespolek a jsou částmi sídelního města. V každé této vísce jest blízko dvorce pohlavárova malý okrouhlý prostor, ohrazený koly, jenž, zastupuje kotlu, bývá ku předběžné poradě o věcech, o nichž hovoří se potom v kotle. Svolává-li král nižší náčelníky a lid k důležité schůzi, tu královský posel klade po ratolesti do malých kotel na znamení všeobecné hromady.

Porada o válce děje se ve valné hromadě vně města, aby nemohl nikdo tak snadno naslouchati jako v kotle; taková schůze nazývá se lečulo jako honby, které pořádají liňakové chtějíce přivolati déšť. Při těchto hromadách, jichž účastní se obyvatelé jednotlivých vsí vedeni jsouce nižšími pohlaváry svými, mluví se velmi mnoho, maličkosti rozbírají se do podrobná, žvást pak nikterak se nestaví.

Zasedl-li sněm na soud, tož z pravidla hledí se k tomu, je-li obžalovaný osobou u dvora oblíbenou čili nic; ve případě prvém často i vrah propouští se bez trestu. Dopustí-li se někdo

krádeže, spěchá králův posel městem a ohlašuje ji, i hrozí trestem, kterým král stihne zloděje. Obyčejně dostačuje pouhá hrozba a v temnu nočním zloděj pospíší si, aby ukradené zboží položil na veřejném některém místě. Často však bývají voláni na pomoc liňakové, aby vypátrali zloděje, začezť ovšem domorodci řádně se jim odměňují. Zhusta se též přihází, že běloch nemoha vyslíditi zloděje, prosí liňaky, aby mu buď „dolosy“ ukázal, kam zloděj uprchl, buď sám přispěl vyhledati ho. Liňakové užívají k tomu všelijakých chytrých úskoků nebo metají pouze kostky i poštěstí se jim v prvém případě mnohdy, že vypátrají zloděje. Často pomohou si následující lstí: Když zločin zevrubně byl vyšetřen, obešlou se podezřelí ze skutku královskými posly do kotly. Liňaka rozsadí je kruhem okolo sebe a když obejde je několikrát říká: „Kdo krávu a j. ukradl, tomu dnes jest zemřítí,“ poručí, aby přinesli mu hrnec teplé kaše kukuřičné nebo žitné. Potom nabere této kaše plnou dřevěnou lžící a říká při tom: „Zloděj, který tuto kaši spolkně, zemře ještě dnes,“ a strkaje okolostojícím plnou lžící do úst opětuje pokaždé tato slova. Dokonav své dílo pozoruje potom každého bedlivě, vrhá kostky ze slonoviny a se slovy: „Nalezl jsem zloděje“ povstává, aby obešel kol obžalovaných. Pak rozkáže všem, ať otevrou ústa, a hle! všichni až na dva spolkli kaši a ti dva – to jsou zloději, kteří bojíce se smrti nechali si kaši v ústech, aby ji potom za příhodné doby potají vyplivli. Vypátranému zloději nahraditi jest ukradené zboží dvakrát až čtyřikráte. Zloději opět a opět postiženému opaří se prsty, nenapravitelnému pak zloději ze řemesla celá ruka. Vražda tresce se z pravidla smrtí, avšak připouští se též, aby vrah vykoupil se z trestu penězi, při čemž odvésti jest předměty (skot atd.), které cenou rovnají se přisouzené pokutě peněžité, nejbližším příbuzným zavražděného.

Za onoho času, když panoval ještě Mačeng v Šošongu, stalo se, že muž jakýs z lakoty spáchal bratrovraždu. Starý jeho otec odevzdal staršímu bratru největší díl svého jmění, tu pak mladší chtěje míti všecko uzavřel, že se prostě bratra zbaví. „Bratře, zdaliž nevypravoval tobě otec, že třeba liňakovi kůže opičí, aby údům jeho navrátil sílu? Jdu dnes na onen pahorek“ – při tom ukázal na osamělý skalnatý kužel, vypínající se blízko města v údolí Františko-Josefovském – „zastřelit nějaké opice.“ Oslovený bratr domníval se, že jest povinností jeho, aby šel s bratrem, a následoval ho. Na úpatí pahorku, asi hodinu cesty vzdáleného, navrhl mladší chtěje býti jist výsledkem, aby se honba počala se dvou protivných stran, k čemuž také starší bratr nic zlého netuše přistoupil. Stařena, která nedaleko odtud sbírala jahody a již nápadno bylo, jak si oba ozbrojenci vedli, připlížila se a sledovala opatrně jednoho z nich. Již ve prostřed úbočí mladší bratr místo, aby přímo vystupoval, lezl na pravo kolem pahorku a když spatřil staršího, zastřelil jej. Příběh do města vypravoval s náramným zděšením, že maje

bratra za opici zabil ho, ale stařena zpravila Mačenga o tom, jak se věci vlastně měly, a tak vinník nedostal dědictví, nýbrž odveden jest z rozkazu Mačengova na místo vraždy a zde zastřelen puškou zabitého bratra.

Mezi zvyky bečuanskými, o kterých se ještě zmíním, jsou některé, jež připomínají nám staré mosaické zákony a jichž drží se více nebo méně všickni mně známí kmenové z čeledi banthské.[25] Především je to obřizka. Toť pohanským Bečuanům obřad nejdůležitější, bez něhož mladíka druhové jeho neuznávají za muže, žena pak není schopna vdavek. Obřad tento však neprovádí se tehdy, když mládež dospěje pohlavně, jako shledáváme to u jiných kmenů, ku př. u Matongův a Mašukulumbů, že v ten čas mládeži vylamují se zuby. Obyčej ten koná se pouze, aby počalo se s otužováním, jehož jest se chlapci podnítí proto, že by jinak stana se mužem nemohl nazývati se mona mo ra. Ceremonii tuto nazývají boguera a vykonávají ji s chlapci po devátém jejich roce. Podlé toho, jak kmen jest veliký, boguera děje se vždy po dvou až po pěti létech i jest jednou z největších slavností ve městech domorodců. Chlapci dobrovolně nebo s přinucením se přihlásivší chodí v ten čas natřeni vápenným roztokem; děvčata oděna jsou jenom stužkami, zhotovenými z kusů rákosu, nebo zástěrami z ocasů genetek a jsou také na prsou a v obličejí podobně jako chlapci obílěna. S prvými provádějí obřad vně města staří muži, s děvčaty pak stařeny.

Ježto právě za pobytu mého v Šošongu boguera se slavila, naskytla se mi příležitost, abych slavnost tu poznal zevrubněji. Zpívajíce jdou hoši a děvčata ve průvodu kejklířů před město. Tu cvičí se chlapci, kterak vésti si po mužsku, děvčata pak, jak konati ženské práce a povinnosti tak, že hned ukládají se jim těžké úkoly jako nositi veliké otepi dříví, přináseti vodu a p., což obyčejně doprovázejí monotonním zpěvem. Jsouce obílěny a chřesticími ověšeny stuhami z rákosu osobičky tyto poskytují pohledu i podivného i směšného. Chlapce volají po oddílech do kotly a tam je mrskají. Vstoupíme-li do ohrady, spatříme tu dvě řady chlapcův, až na velmi primitivní šat docela nahých a zádama k sobě obrácených, kteří držíce v rukou sandály mají pokleknouti, aby mrskání byli do zad od mužů před nimi stojících, z pravidla to nejbližších jejich příbuzných. Kolikráte však muž rozpřáhne se na ránu, chlapec pozdvihne sandály a skoro každý vyzná se v tom, aby jimi oslabil prudkou ránu, nebo dočista ji zadržel. Při tom hoši zpívají a zdvíhají střídavě nohy.

Všickni ti chlapci, kteří podrobují se zároveň tomuto zvyku, bývají vřadováni do jednoho pluku a pohanský Bečuana je tím pyšnější, čím více synů může přivesti ku bogueře. Avšak náčelník snaží se, aby také jeden jeho syn aneb aspoň syn některého z nejbližších jeho

příbuzných slavnosti se účastnil, ježto se ten stává velitelem tohoto nově zřízeného, t. j. svého pluku. Mezi mladými vojíny zavírá se potom pevné přátelství, jehož užívá se s prospěchem také ve sporech vznikajících u dvora. Přátelství trvá i tehdy, dá-li se syn náčelníkův, totiž velitel pluku, později pokřtiti. Děvčata nesmějí delší dobu po obřadu spáti. Aby zůstala bděla, jest jim v noci seděti na dřevěných stoupách, jimiž roztlouká se žito (moce Chlobole), neboť nástroje tyto obyčejně tak jsou nestvůrně urobeny, že sotva samy mají polohu stálou, když pak ten, kdo na ně se posadí, zdřímne, se zvrtnou a spáč spadne hned.

Hlavním účelem boguery jest otužití mládež. K témuž cíli pořádá se po slavnosti lovecká výprava, která se roku následujícího ještě opakuje. Hoši v jeden pluk vřadění rozdělí se vedeni jsouce zkušenými lovci v několik tlup, aby cvičili se prvý rok v honbě antilop a zvíři jim podobné, v roce pak následujícím v honbě buvolů, slonův a p. Lovíce antilopy hoši mají ukázati svou chytrost' a obratnost', rychlost' a hbitost', čili mají těchto vlastností lovem nabyti. Když pak roku příštího pustí se v hon za bůvoly a slony, tu jest jim vedle zmíněných vlastností prokázati také zmužilost' a vytrvalost'; jakož se vůbec vyučiti mají ctnostem muže bečuanského. Výsledek však obyčejně bývá ten, že ani polovice nového pluku nenabude na honbách těchto žádoucího cviku. Na lovech těch mládež všelijak se trmácí a každá úleva se jí odpírá; dlouhé pochody podnikají se bezvodými krajinami, přistoupiti k ohni za té doby roční, často velmi zajímavé, dovoluje se jí jenom výminečně, nad to pak zhusta dává se hochům na okus krutý hlad.

Prostý Bečuan určuje svůj věk podlé boguery, t. j. říká, že náleží k tomu neb onomu pluku, jež zejména uvádí, nebo jmenuje jednoho nebo dva z nejdůležitějších členů jeho, ku př. vrchního velitele, kteří jakožto „moudří muži“ mohli by tazateli dáti snad zprávy zevrubnější.

Podobného významu jako zvyk právě vypsáný jest podlé Mackenzie Čvaragana mošvang, spolek dvou náčelníků, kteří slibují si věrnost', přátelství a důvěru. Spolek ten zavírá se ku př. mezi zeměpánem a pohlavárem, který pobývá u něho jsa jeho hostem anebo pod jeho záštitou. Při tom slaví se následující obřad. Zabijí domácí zvíře a rozříznou žaludek jeho, oba náčelníci pak posadivše se na bobek a pozdravivše se strčí ruce svoje do něho a potom potřesou si jimi.

K těmto zvykům náleží také očista těch, kteří vracejí se z války nebo z loupežné výpravy, očista jejich zbraní, zajatých a kořisti, kterou přinášejí z boje, očista všech osob, které dotekly se mrtvoly buď svévolně, buď jsouce úřadem svým nuceny, potom očista žen po porodu, jimž žítí jest o samotě jeden až tři měsíce podlé toho, jak jest muž jejich zámožný (čím zámožnější, tím déle); konečně pak zvykem jest osamocovat a odlučovati těžce nemocné. Očisty, které

nejvíce za plat liňakové provádějí a také často nařizují, jsou velmi rozmanité. Při nich ku př., jak se už stala zmínka, holí se vlnaté vlasy na hlavě ostrým malým rohem, nožem a p. –

Dne 16. měsíce února vybrali jsme se konečně ze Šošongu do okresu Marického. Jupiter hněval se na nás ještě, tak že postaral se co nejdůkladněji, aby stížen nám byl pochod v bahnitě půdě docela rozmoklé. Místy bylo vody na šedesát centimetrů, pro husté stromové pak nebylo možná vyhnouti se. Veškerý prostor od Šošongu až tam, kde cestující jda na jihovýchod dospěje řeky Limpopa, jest jeden jediný les. Na mnohých místech byla půda solnata a také dosti tu bylo solných jezer. Jižnější díl krajiny této na březích řeky Sirorume jest poněkud pahorkatý a les v těchto končinách roste ve hlubokém písku. V zimě jest na této cestě tři dni trvající jenom na dvou místech sladká voda.

Za jízdy dne 17. měsíce února pozoroval jsem poprvé kurovitou pernatou zvěř, která v Jižní Africe vůbec sluje „det fasant“. Zaslechl jsem hlasitý, pronikavý kdákot v hustém nízkém keři a brzy potom objevil se křikloun, nahnědlý pták (*Francolinus nudicollis*), na pařeze. Patře ku koroptvovitým ptákům rozšířen jest velmi hojně po větším díle lesnatých a křovinatých i vodnatých dolin ve krajinách, jimiž jsem v Jižní Africe cestoval; také vyskytuje se velmi četně v jižní Africe Střední. Žije po dvou nebo v malých tlupách, tu pak samec bdí nad blahem svých a křičí téměř neustále: když hrabe, chce-li se ohlednouti, blíží-li se nepřítel, anebo když na večer vyhledává v obvyklém keři nebo stromě nocleh. Pro křik svůj a proto, že sedá si na vyčnívající předměty, byť i mnohdy jenom na chvíli, stává se často a snadno kořistí lovcovou.

Dne 18. měsíce února jeli jsme kolem solného jezera zdělí několika set kroků, jež jsou vejčité podoby a plochých břehův a majíc do hloubky sotva šedesát centimetrů naplněno bylo mléčnatou tekutinou, velmi solnatou. Toliko na severním jeho konci lze za suchých let ve skalních děrách nalézt pitelnou vodu. Tiše stála před námi v nepatrném úvale lesním šedá mléčná voda mrtvého jezera lemována jsou širokým světlózeleným trávíkem. Ani stébelko zeleného sítí, ani list leknínu nekolébal se na hladině vodní. Tu stromy věnčily břeh, znenáhla se povyšující, tam neprostupné křoví, kde pouze plachá gazella schovávavá byla s to, aby prodrala se skrčmo s námahou mezi malými kmeny – jinde na břeh skláněly se z nízkého lesu nevysoké stinné stromky kapinice rostouce po několika ze společného kořene, a všude bujely květiny, tak že zdálo se, jakoby mrtvé jezero pohřbeno bylo ve vonném křovinatém a lesnatém luhu. Později nazval jsem jezero toto na počest' nynějšího šlechtného krále bamankvatského Solným jezerem Khamovým (*Khama's Saltpan*). Na břehu jeho našel jsem

kusy zelenokamenův a chalcedony, na blízké pak vypnulíně, hustě trnitými keři porostlé, křemenec a dále vápencové skály. Po četných stopách bylo znáti, že zdržují se tu menší gazelly, pakoni, žirafy, a všechna ta zvěř měla hojnou pastvu po lesnatých rovinách, prostírajících se na západ a na východ k Limpopu.

Mezi stromy byl mi zvláště nápaden jeden, jehož výborné dřevo poznal jsem později ještě zevrubněji; jest to citlivka, známá boerům pode jménem „knopidorn“, jež dorůstajíc až výše 16 metrův obvykle přímo se pne, zřídka pak vidlicovitě se rozvětvuje. Šedá až žlutošedá kůra pokryta jest výrůstky, 21/2–5 cm. dlouhými, které na konci svém, z pravidla tupém, mají malé, ostré trny jako háček zahnuté. Dříví tohoto stromu užívá se ku stavbám, zejména však ku pracím kolářským.

Odpoledne dojeli jsme několika solných kalužin, v nichž ku svému úžasu nalezl jsem známý mně druh ryb, avšak velice zakrnělý. Ježto kaluže tyto položeny jsou vysoko na planině, nelze přítomnost ryb v nich vysvětliti jinak, než že byly sem přeneseny ptáky. Večer překvapil nás v údolí horního toku řeky Sirorume tam, kde proud proráží si dráhu přes několik zajímavých pískovcových prahů do otevřeného údolí teka potom na jih a později na východjihovýchod k Limpopu. Když jsme příštího dne jeli hlubokým pískem v lese, kolem něhož otáčí se Sirorume obloukem, spozorovali jsme s vozu stopu, která šla po trávě. Zdálo se, jakoby vysoká tráva uválena byla válcem dva metry širokým, a když ohledali jsme místo to blíže, poznali jsme stopy slonů. Dva Bamankvatové, jdoucí do území Transvaalského, pověděli nám, že jsou to stopy malého stáda velikých krátkozubých slonů, jež zde na hranici území Sekhomova a Sešelova „střídá“. Bylo to zajisté ono stádo, o kterém jsem už slyšel a jež zdrževši se zde ještě dvě léta bylo potom od vystěhovalců damarských zahubeno.

Nedaleko před námi vinulo se údolí Sirorumské, za ním pak na západ a jih rozkládal se do nedozírné dálky hustý nízký les. Brzy pak sestoupili jsme podruhé do údolí Sirorumského, jemuž Angličané říkají the Brach reeds, neboť řečiště jsou tu na míle cesty po proudu i proti proudu řeky plocho, jest veskrze močál porostlý vysokým rákosím. Třikráte cestoval jsem tudy a vždy byla v té krajině veliká hojnost známých užovek buvolích. Všecka naše snaha, abychom dopídili se pitelné vody, byla marna, tak že nedostatek její a ztenčená zásoba mouky přinutila nás, abychom jeli dále.

Konečně dne 21. měsíce února přijeli jsme na vysoké lesnaté planině k dešťové kaluži, jakéž vyskytují se cestovateli tam, kde by jich nikdy nehledal; úkaz ten vylíčil jsem už při prvé své cestě.

Když nenalezše žádné vody jeli jsme dne 18. dále, podařilo se nám zabiti dvě užovky bývolí (*Vipera arietans*), zdělí metru a ztlouští ruky, se srdcovitou hlavou a dvěma velmi dlouhými a hodně zahnutými jedovatými zuby. Šupinatá kůže těchto hadů bývá buď žlutavohněda buď tmavohněda a jest šikmo dolů pruhována, a to střídavě jasně a tmavě. Šíříc se oblastí svou od moře až k Zambesi užovka bývolí přebývá v některých končinách bez odporu hojněji než jinde. Shledal jsem, že tam, kde půda zarostla jest hustým křovím, zvláště trním, had tento u větším počtu přebývá. Právě takovéto krajiny řidčeji také vyhledávají hadilovi. Většina užovek bývolích, které jsem pozoroval, ležela líně na kraji křovin a cest stočena jsou jako na talíři. Lenost jejich a nemotornost jest pamětihodna, viděltě jsem některé ležeti v děrách s vodou, ze kterých se marně vytáčely. Majíc jedovaté zuby silně do zadu žáhnuty užovka bývolí nemůže raniti tak jako obyčejná, nýbrž aby mohla se do něčeho zakousnouti, jest jí předeek těla ohnouti nazpět, hlavu skloniti a pak vrhnouti se s polovicí nebo s celým tělem na svou oběť. Hadi tito dovedou zasáhnouti svou kořist ze vzdálí několika stop, i jsou mi příkladové takového útoku známi zejména z osady Kapské a z Natalu. Kromě toho má užovka tato druhou zvláštnost, která byla pozorována již několikrát, hlavně v západní osadě Kapské, a již po mém zdání takto lze vysvětliti.

Náhodou zastihne zde rolník, tam lovec, onde pastýř užovku bývolí. Pozor jeho nevzbuzuje tak had sám, jako zvláštní jeho hlas, který trochu podobá se funění, trochu sténání. Zaslechnuv tyto funivé steny pozorovatel všimne si zevrubněji hada, který sem tam se točí, semo tamo se zmítá a opět a opět se kroutí. Přistoupí-li blíže, shledá, že tělo hadí jest děrovato a že z otvorů těchto malá mláďata prodírají se ven. Ti, kteří to pozorovali, byli a jsou toho mínění, že se mláďata tímto způsobem lihnou, t. j. že se sami z těla mateřského prožirají. Tohoto soudu nemohl jsem přijati, i byl jsem v odporu svém utvrzen později zprávou vzdělaného očitého svědka. Z hadů totiž, které poznal jsem v Jižní Africe, užovka bývolí velebná jest tím, že velmi miluje své mladé. Ocitne-li se mimo skryší svou v nebezpečství, nadme se a hrozivě staví se proti nepříteli rozchlipujíc široko tlamu. Při tom stává se – ovšem jest mi hádankou, zdali zvíře činí tak z úmysla čili nic – že část mláďat, kolem matky se plazících, pod ní a nad ní lezoucích a k ní se přimykajících, mizí v široké tlamě. Matka nadýmá krk ještě více, kdežto mladé brzy potom násilně razí si cestu ven, poněvadž jim z části nebo vesměs zavřena byla přirozená cesta tím, že matka sevřela čelisti.

Sjevše s „výšin užovek bývolích“ na dolním toku Sirorume přišli jsme do údolí Limpopa, jenž zove se jinak Ouri a jinak Řeka krokodilí. Pahorkatina na levém jeho břehu mění se na západ v lesnatou planinu, an pravý a plochý břeh zakončuje roviny dílem lesnaté, dílem prairiím se

podobající. Koryto řeky 12–30 metrů široké jest písčito, břeh příkře se svažuje a zarůstá jej zde neprostupné křoví, onde vysoká tráva. Na břehu našel jsem hojné stopy krokodilův, jakož i několik šlépějí hrochů, na volnějších a hlinitých místech pobřežních stopy lví a levhartí; ve blízkém pak lese mohli jsme buď pozorovati buď po čerstvých stopách poznati následující druhy zvíř: kobusy (*Antilope ellipsiprymna*), antilopy kudu, srnovité, křovní a lanní, pakoně, žirafy a zebry.

Nejeli jsme dlouho údolím Limpopským proti proudu řeky, když jsme tu s úžasem spatřili povoz. Vůz s těžkým nákladem mouky byl majetkem jednoho Baharuce z Linokany, který chtěl výtěžek svých polí dopravit do Šošongu, aby jej tam prodal buď obchodníkům anebo Bamankvatům. Tu však zastihla jej nehoda, na jihoafrických cestách častá, totiž zlomila se mu náprava. Tím ubožák donucen byl ku třínedělnímu nemilému pobytu na tomto místě, neboť tak dlouhé lhůty potřebovali jeho sluhové, než z Linokany opatřili náhradu.

Dne 22. měsíce února dospěli jsme ústí Notuanyho, kterážto řeka, zdělí asi 150 angl. mil, vznikajíc v západním okrese Marickém území Transvaalského teče jenom po prudkých deštích, a i potom pouze místy. Koryto její jest hluboko, jakoby příkop, a na jejích lesnatých břehách nalézají se zde onde veliké kaluže, stále vodou naplněné, ve kterých jest hojnost' ryb, ano zdržují se tu také krokodilové. Za pobytu našeho Notuany, jenž přijímá též od západu četné písečné řeky (t. zv. sand-rivery), proudil; ježto pak ústí jeho velmi bylo rákosím zarostlo, myslili jsme si, že se ještěřem nemohou po zemi dostat do řeky, a dopřáli jsme si proto u brodu dosti hlubokého dobroděžné koupele.

Jižní kout ústí Notuanského jest jako několik jiných ještě míst v údolí Limpopském „trnité pole“, t. j. rozsáhlá a prstnatá rovina, jež porostla jest keři kapinice hrozivé (*Acacia horrida*), až dva metry vysokými. Jsou to plochy, z jejichž výtečné půdy evropský hospodář by se zajisté velice potěšil, které však tu ještě dlouhá léta budou ležeti ladem. Na vycházkách svých za dvoudenního pobytu na Notuanym zastřelil jsem šedého výra a supa šedohlavého. Zvířectvo a rostlinstvo poskytlo mi zde vesměs; bohaté látky k velezajímavým studiím, ze kterých bohudík nic mne nevyrušilo. Že však druhy s nebezpečenstvím je slídití po této krajině, toho důkazem jest následující příběh.

Roku 1870 šošonžský jeden obchodník poslal do Zeerustu dva vozy pod vrchním dohledem tří smíšencův osadních a bamankvatského sluhy, jim podřízeného. Jedna zastávka jejich byla u brodu přes řeku Notuany. Poněvadž se vozotajům zdálo býti prospěšno, aby necestovali za denního vedra, tož trvala zastávka několik hodin. Tu smíšenec jeden chtěl ukrátiti si

vycházkou dlouhou chvíli a za tím účelem vyšel si se smečkou psů na honbu. Jda po břehu brzy byl opuštěn od čtyřnohých svých přátel, kteří vypátrali, jak se zdálo, stopu nějaké zvěři a štěkající pustili se po ní. S počátku nešímal si toho, když však psi najednou obořili se spojenými silami na jedno místo, zamířil také tam a blížil se opatrně ku smečce. Kolem něho bylo husté křoví, tu tam strom a mýtiny, vysokou travou zarostlé. Čím zřetelněji donášel se k němu štěkot, tím více pospíchal a po čtvrt hodině spatřil vzácné divadlo. Obklopen jsa štěkající smečkou seděl několik kroků před ním zrostlý, tmavohřivý lev, který mohutnou svou hlavu hned v tu, hned v onu stranu obracel maje ze chraptivého válečného štěkotu psů nevalnou asi zábavu. Lovec kryt jsa keřem připlížil se až na 50 krokův i mohl viděti, jak lev cení zuby, a slyšeti, jak temně bručí. Smíšenec namířil, avšak v tom, když chtěl spustiti, vyskočil do předu největší pes, známý v Šošongu jako davič hyen, aby chopil se krále lesů. Nebohé zvíře zaplatilo svou odvážlivost smrtí, porazilať ho bleskorychlá rána tlapou. Na prsou a na bříše měl velikou ránu, z níž vyhřezla mu střeva. Psi rozlítli se potom na všechny strany, také střelci trásla se značně ruka, i bylo mu kleknouti a veškerou silou tisknouti pušku na rámě a tvář, aby měl jistou ránu. Lev vstal a očmuchával trhající se oběť svou – tu zasáhla jej koule; pevně uvázla pod lopatkou v prsou, a královský lupič padl na témže místě, na němž zabil smělého svého protivníka.

Když jsme se dne 24. měsíce února blížili ústí Marica minuvše několik úzkých dešťových výmolů, které velmi hojně kříží zde cestu směřující k Limpopu, zlomila se nám náprava, v Šošongu zhotovená; ale podařilo se nám spraviti ji tak, že nám vydržela až k nejbližší farmě Transvaalské. Nazejtří zastihl jsem na cestě dvě stáda pěkných pallahů, kteří přebývají ve křovinách po lesích severně od Molapa až do Střední Afriky počtem svým rovnají se antilopě ploskaté na jižních travnatých rovinách. V další jízdě bránil nám neustálý déšť; ježto pak jsme pořád ještě jeli nížinou Limpopskou a později údolím Marica proti proudu té řeky a poněvadž zde asi zajisté za posledních neděl rovněž tak silně přšelo jako v Šošongu, tož brodili jsme se téměř polovici cesty kalužemi a bažinami tak, že nebyli jsme ani s to, abychom na nocleh vyhledali si suché místo.

Z rána dne 16. měsíce února byli jsme při jízdě na levém břehu Marickém překvapeni zvláštním úkazem na veliké lučině po naší levici. Více než polovice luhu, několik set kroků do čtverce, podobalo se jednomu jedinému ohňorudému koberci, lemovanému vůkol bujným pažitem lučním a tmavou zelení citlivkovitých keřův a stromů. Tento krásný obraz tvořily kvetoucí aloe, které z věnce svých dužnatých a trnitých listů zdvíhaly zvýší jednoho až čtyř čtvrtin metru stonky, nesoucí nahoře na větvích, jako ramena svícnu rozložených, květové

klasy. V hustějších keřích zakryty byly některé z nich úponkovitou rostlinou s krásnými květy sírové barvy.

Cesta tato velmi mne zemdlívala, neboť nemaje vozky byl jsem nucen sám potah poháněti, tím jsem se však nejen velice unavoval, nýbrž i nad míru zapocoval. Poněvadž pak jsem často několik set kroků kráčel bařinatou půdou nebo louží nebo travou, jež rosou dočista byla promočena, tož projímala mne zase zima. Tyto změny tělesné teploty, nezdravý vzduch v končinách, jimiž jsme cestovali, a vlhké noclehy za posledních dnů byly pro mé zdraví zlých následků. Dne 28. měsíce února stav můj tak se zhoršil, že bylo nám ustati v cestě. Všeobecná ochablost' rozmohla se tak, že jsem nebyl sto, abych slezl s vozu, nýbrž druzi mne sundali. Po 11/2 hodině jal jsem se prudce vrhnouti, zdálo se mi, že mám hlavu náramně těžkou i nemohl jsem odpovídati k otázkám přátel na mne doléhajících. Ponenáhlu opustily mne smysly i zmocnilo se mne dvouhodinné třeštění, z něhož jsem se však – díky pomoci mých společníků – na chvílku vytrhl. Tři druzi klečeli po mém boku a třeli mne studenou vodou. Přítel Eberwald vzlykal hlasitě a F. pobíhal jako beze smyslů kolem mne. Teprva po obětivé péči starostlivého přítele Eberwalda a po tom, když jsem si pro prudký nával krve do hlavy stěží pustil žilou, stav můj valně se polepšil. Dojemná účast a péče Eberwaldova objevila se mi tehdá co nejkrásněji a byla příčinou, že mi přítel ten byl ještě vzácnější. Železný příkaz nutnosti, jakož i africká příroda působily však nejvydatněji, že jsem ozdravěl; třetí den tak jsem se už vyléčil, že jsme mohli pokračovati v cestě.

Dne 3. měsíce března opustili jsme vlastní údolí Marické[26] a přestoupivše sedlo horské přišli jsme do kotliny, otevřené pouze do údolí Marického, která zahrazena jsouc na jihu zajímavou skupinou výšin Bertiných rozdělena jest Bečuanaspruitem na dvě. Na jihozápadních výběžcích zmíněných výšin prostírá se Čune-Čune (anglicky Tshwene-Tshwene), město Batloků, poslouchajících náčelníka Matlapina, které leží v území Sešelově, sáhajícím od ústí Sirorumského až ku horám Dvarským. V nízkém lese v kotlině zejména směrem k městu Čune-Čune našel jsem strom „morulu“ se zralými plody, z nichž dělá se sladké, trochu zakyslé pivo.

Dne 4. měsíce března dojeli jsme ku městu. Město samo dosti čistě bylo spořádáno. Dvorce a chýže byly větší a prostrannější než jak je obyčejně Bečuanové mívají a zde onde byly kolem nich zahrádky. Na polích stálo pouze ještě tu a tam trochu žita, kukuřice a kaferské cukrové třtiny. Zastavil jsem před městem, neboť Batlokové mi řekli, že morena se opil a že jest ve městě veselo. Potom koupil jsem přec od moreny (pohlavára) kozu, ale ta uprchla Bolymu a

Pitovi do stáda, opodál se pasoucího, a když jsme se ke stádu přiblížili, zvířata se rozprchla. Nezbyvalo nám tudíž, než abychom kozu uhonili, při čemž jsme se notně zapotili. Já zejména upachtil jsem se tak, že jsem z toho zase den churavěl.

Sestupující s planiny, na níž vypíná se skupina vrchů Bertiných spatřili jsme na svahu jejím ve tvrdé, šedé skále vápencové několik hlubokých děr, které obsahovaly studenou pramenitou vodu. Od těchto pramenů měli jsme překvapující rozhled. Před námi rozkládalo se zšíří několika mil údolí řídkce zalesněné, jež táhlo se na východ k Maricu a na jihu omezeno bylo dlouhým, křovinatým a lesnatým horským hřbetem s nesčítnými kupami. To byly hory Dvarské a za nimi leželo již území republiky Transvaalské. Průsmyk, kterým přestoupil jsem dne 6. měsíce března hory tyto, nazval jsem Schweinfurthovým a nejbližší od něho na západ Rohlfsovým. S výše spatřili jsme na rovině, zejména na východ k Maricu se šířící, první farmu.

Na protější patě horské potkali jsme boera, stěhujícího se do země Damarské. Příčina, proč boer stěhoval se do nové vlasti, byla mi známa. Pobýváje totiž v Šošongu seznal jsem tu boera van Zyla, který prodav statek svůj v Transvaalu usadil se prozatím v pralese na severozápad od města a živil se tam honbou. Muž tento bažil po úrodné půdě v zemi Damarské a proto kolikrátkoli navštívil lovce a boery transvaalské, vždy tolik jim toho namluvil o úrodných krajích Damarských, až znenáhla rozhodlo se jich velmi mnoho, že opustí Transvaal a že pod náčelnictvem van Zyla založí si novou republiku v zemi Damarské. Ten, ježž jsem potkal u hor Dvarských, byl z prvních, kteří uposlechli přemluv van Zylových.

Když dojeli jsme farmy Brackfonteinské, seznal jsem ku přeradostnému svému překvapu, že majitel její jest kovář i že bude mi lze, abych dal si spraviti poškozený svůj vůz. Oba jeho synové zvali mne, abych doprovázel je na hon, avšak hledě k nedávné své nemoci nemohl jsem účastniti se lovu, ačkoli mne velmi lákala náramná hojnost' zvěři ve krajině té. Na stráních hor Dvarských, hustěji křovím porostlých, byly antilopy kudu a gazelly, v řídkých lesích na úpatí hor těch a na travnatých rovinách k východu a jihu pásala se stáda obou druhů pakoňů, zeber a antilop skákavých; druhdy také viděti bylo antilopy šavlorohé a pštrosy. S tím však, že zdržují se zde též pštrosi, statkář Fourier se tajil, aby nepřilákal do Brackfonteinu lovce, jimiž takořka hemžil se okres Marický. Za to zmiňoval se, že v zimě znepokojují vůkolní krajinu lvi a vypravoval mně několik loveckých dobrodružství. Z těch uvěsti chci jedno, které Fourier s několika sousedními statkáři zažil v zemi Mašonské.

Vypravivše se na společnou loveckou vycházku v „Území mouchy tsetse“ vyslídili zde stádo slonův. Ježto pak stopy náhle se dělily, Fourier šel se svými matabelskými sluhy po těch, kterých bylo více, kdežto přítel jeho pustil se za obrovskými šlépějemi jednoho samce. Byl také první, který po půlhodinném pochodu spatřil svou kořist Fourier slyšel též jeho ránu a navrátil se, ana námaha jeho vypátrati stádo byla marna, ku svému příteli. Nenalezl ho však, nýbrž jen jeho mrtvolu; ležel na zemi, obličej jeho potřísněn byl krví, jež tekla mu z úst, uší a nosu. Před ním byla jeho puška[27] s roztrženou pažbou a na 30 krokův od něho stejným směrem skotil se vede si slon, když ze spánku jest vyburcován, když jest polekán, nebo rozdrážděn, utíká-li či je-li raněn, může se v devětadevadesáti ze sta případův vystříhati úrazu. Za výpravky farmerovy vzal jsem pod stromem mrtev veliký slon. Takové neštěstí přihází se však vůbec zřídka a nehody při honech na slony v severní části Afriky Jižní stíhají obyčejně lovce vlastní jeho zavinou. Ví-li lovec, jak do ruky jednu z ohromných jeho nemotorných a těžkých čtyřliberek, jež velmi byla zrezavělá; vnitřní, t. j. lícni strana pažby byla pošita vlnou a potažena měkkou kůží.

Z Brackfonteinu obrátil jsem se dne 12. měsíce března na jih, abych projeda t. zv. Bushveldt dojel města domorodců Linokany, ležícího ve skupině vlastních hor Marických.

Nepouštěje se prozatím do zevrubnějšího popisu Bushveldtu podotknouti chci toliko zde, že je to lesnatá pahorkatina, v níž hojnost' jest nízkých hřbetů, souvisících s horami Dvarskými, že jsou tu písečné vypnuliny, porůzné vrchy a četná údolí a že půda porostla jest vesměs bujnou travou. Dříve než vyjel jsem z tohoto kraje průsmykem Buyským (Buysportem), minuli jsme farmy Markfontein, Sandfontein a Witfontein. V Bushveldtu, který jest severozápadní končinou okresu Marického a náleží k poříčí Marica a Notuanyho, jest takových farem několik. Dokud okres Marický nebyl tak zalidněn jako nyní, Bushveldt byl ještě před několika léty (asi před 18 roky) velmi zvěří bohat i přicházeli sem lovci ze středního Transvaalu, rovněž jako za posledních let lovci maričtí chodí lovit do země Bamankvatské, Matabelské a Mašonské.

Majitel Markfonteinu Zwart koupil dosti rozsáhlý statek svůj za 300 lib. šterl. Také Zwart byl starý lovec slonův a na svých loveckých výpravách pobyl též v zemi Damarské i viděl vodopády Zambesijské. V Sandfonteinu bydlel v „hartebeestovém“ domku Holland'an, který panu Taylorovi, molopololskému kupci, obstarával dovoz zboží. Ačkoliv se tu se svou rodinou zdržuje jenom ob čas několik dní do měsíce, přece pohostil nás a vlídná jeho stará matka velmi skvěle.

Na večer dospěli jsme zmíněného Buysportu a nazejtří dne 15. měsíce března projeli jsme ho. Průsmyk Buyský náleží k nejpoutavějším částem horské skupiny Marické. Nutno sic, abys bystřinu Morupu, která v malých hlubokých tůních svého skalnatého koryta po celý rok drží vodu, několikrát překročil, než byt' se tím i pochod velice stížíl a byt' i třeba bylo jeti s největší opatrností, tož přece rozvíjí se před okem v údolí říčním tu lesnatém, tam súženém prostopádnými nebo stupňovitými balvany skalními, obraz tak malebný a krásný, že nikdo nehrozí se namáhavé cesty průsmykem; milovník přírody pak tím méně, ježto dostává se mu zde přehojné náhrady.

Křováci, gazelly srnovité, antilopy úskalní, paviani a mořské kočky jsou tu vedle menších kočkovitých šelem a damana nevzácnými zástupci větších čtvernožců; také však zastihneš zde levharty, rysy a kudu. Neméně překvapí tě tady veliké množství ptáků, hadů, hmyzův a rostlin. Pernaté zvěři, o které se už tu tam stala zmínka, našel jsem zde kromě dropův a ptáků dropovitých druhů všecky; mimo to však ještě křepelky, dva druhy drozdů, posud mně neznámé, krutihlava, dva druhy mandelíkův atd.

Planina, na kterou jsme projevše průsmykem vstoupili, byla krásná lučina, pokrytá velmi hojně zdělanými rolemi; na západ a východ sklání se k vrchům Notuanským a Zeerustským. Jedouce s těchto výšin několik mil na jihozápad přišli jsme do údolí horního Notuanyho, jež odděleno jsouc z části horským pásmem od údolí Matebského s polovicí jest zděláno v pole. Tato pole byla nám znakem města Baharuckého Linokany, o jejíž kvetoucí orbě slyšel jsem už v Mošanengu, v Molopololi a jinde. Řeka Notuany, kterou jsme přestoupili několik mil od jejích pramenů, tekla příkopovitým korytem; břehy její byly chatrně spojeny několika kmeny a po tomto primitivním a nebezpečném mostě bylo nám přejetí vozem. Vjeli jsme do údolí říčky Matebe a brzo přišli jsme do kotliny Linokanské, prostřed níž jakož i na severním a východním úpatí výšin okolo ní vystavěno jest stejnojmenné město domorodcův.

V četných a hustých rákosinách na řece Matebi přebývá hojně zvířectvo. Večer a ráno mohli jsme naslouchati jeho hlučným prohánkám, pozorovati šedou kočku divokou, jak loudí se za slukami a dlouhoocasými vdovami kapskými, a prohlednouti si leguana vodního. Řidčeji ukázal se karakal a to jenom tehdy, když nemaje ve skalních rozsedlinách potravy a nedostatkem jsa nucen sestupuje do údolí, kdež se mu potom v husté rákosině bohatá naskytuje kořist a bezpečná skrýše.

Hned při vstupu do východní části kotliny upoutá zrak náš na severním konci města vedle dobře zdělaných polí hustá skupina stromů, ve které již z dálky spatřiti lze několik štíhlých eukalyptův.[28]

Stromy ty rozkládají se nad několika domky, jež jsou evropským slohem vystavěny jsou příbytkem přívětivého a vlídného muže. Muž ten působil příkladem svým v Baharuce tak blahodárně, že jsou nyní nejznamenitější rolníci a zajisté také nejzámožnější kmen ze všech Bečuanů transvaalských. Tento missionář jmenuje se Tomáš Jensen a jest členem Hermannsburské missijní společnosti. Přijal a pohostil nás velmi vlídně, z čehož napořád velmi budu mu vděčen, neboť ušlechtilé umění vozotajské, jemuž oddával jsem se takořka den co den, velmi mne zemdlo; mimo to docházely nám zásoby tak, že se nám nedostávalo zejména mouky a cukru. Jensen dovedl mne ku pohlaváru Moilovi, jemuž jinak také říkali Moiloa, k Čukuruovi (ti oba jsou nyní už mrtvi) a k jiným náčelníkům, sídlícím na horách. Moiloa byl stařec vysoké postavy, přívětivý, ač drsných rysů, věrný lenník republiky Transvaalské, pečlivý blaha svých poddaných i vynikal ve mnohé příčině nad panovníky říší sousedních. Představil mi své syny, o nichž pravil, že z nich nikdo není schopen nastoupiti po něm na trůn; ostatně byl syn zemřelého příbuzného, žijící v Mošanengu, jsa potomkem starého rodu královského všech Bečuanů, totiž Baharuců linokanských, pravým budoucím náčelníkem.

V každém větším dvorci městském nalezl jsem pluh a všude vynikaly kryté vozy nad kuželovité trávené střechy. Po radě rev. Jensea Baharucové moudře užili pramenů říčky Matebe, vyvěrajících na západním boku kotliny; vedou ji z části městem ano též několika rameny skrze ovocné sady a pole, a zavodňují jí nejen zdělanou půdu, nýbrž zásobují z vodovodu také své domácnosti. Zahrady domorodců byly prvním pokusem v sadařství, který poznal jsem mezi Bečuany ve střední Africe Jižní; též slyšel jsem, že podobný pokus učinili v Kurumaně. V ovocných sadech linokanských byly broskve a fíky, ve plotech jejich pak švestky, marhaníky a kdouloně.

Dospělé mužské obyvatelstvo linokanské platilo republice Transvaalské po deseti šilinkách daně z hlavy a bylo za války povinno přispěti republice mužstvem a příprežemi. Rev. Jensen přijímal daň z hlavy, odváděl ji vládě, ale nedostával za to žádné náhrady, ačkoli sebral ročně asi 400 lib. šterl. Za to, že obstarával poštu, platili mu 10 lib. šterl., než suma ta stačila sotva, aby hochu, který přinášel zásylky ze Zeerustu, tři hodiny cesty vzdáleného, zapravil mzdu a stravu.

Okolo missijního dvorce rozkládají se zahrady a pole, ve kterých zaseto jest kukuřice a pšenice a v nichž rostou broskve, meruňky, hrušky, fíky, pomeranče a citrony, jejichž výnos vítaným jest příspěvkem k velmi skrovnému missionářovu služnému. V malé květnici pozdravili jsme staré známé z milé vlasti. Tu bylo několik druhů růží, pěstovaných dílem po jedné, dílem v keřích, kosatce, pestrobarvé vonné karafiáty, český jasmín, odkvetlé tulipány a hyacinty atd.

Rodinný život missionářův pod vysokými stromy bluegumovými na říčce Matebi podobal se tiché, šťastné idylle a byl tím více hoden pozoru, ježto byl jasným vzorem tmavým bližním. Rev. Jensen sdělil s námi, že podlé bezpečných zpráv, jež došly ho přes Kapské Město ze Zanzibaru, Livingstone podlehl na jezeře Bangweolském náhle úplavici. Zpráva ta zkalila všeobecnou naši radost z přátelského uvítání, mne pak velice zarmoutila, neboť doufal jsem, že se přece jednou na svých cestách setkám s Nestorem badatelův afrických, bez něhož nebyli by si ani Cameron, ani Stanley bývali dobyli svých slávověncův. Od rev. Jensena dověděl jsem se také, že první průvodce Livingstonův na jeho missijních cestách žije posavad ještě v Linokaně.

Náčelník Moiloa stěžoval si mně skrze rev. Jensena do několika bělochů, kteří přišli do města; zejména byl to jeden Američan svého řemesla fotograf, a Angličan jménem C. H. Rev. Jensen pak vypravoval mně velmi zajímavý případ, v němž vyléčil se obyvatel linokanský z uštknutí hadího. Muže jakéhos, když kácel dříví, uštkla kobra. Vzkřik hlasitě úzkostí pustil sekeru, nechal klád a běžel, co mu síly stačily, horem pádem k missijnímu stavení. S úžasem viděl Jensen, jak žene se k němu člověk všecek pokrytý pěnou a kterak přiběhnuv k němu klesl mdlobou nemoha vykřikati ani slovíčka. Když se po nějaké chvíli vzpamatoval a ránu ukázal, byla sice vůkol trochu spuchlá, ale muž, ač nepožil žádného léku, byl a zůstal zdrav. Silný a hojný pot vyhnal mu bezpochyby jed z těla.

Baharucové mají četná stáda, ačkoliv ztrácejí značný počet dobytka plicním neduhem, každoročně zuřícím.[29]

Linokana (= malá řeka, Li = ta, noka = řeka, nokana = říčka) nazývala se dříve, avšak pouze za života náčelníka Moiloy a jemu na počest, Moiloa. Sběrateli přírodnin, jakož Karel Mauch to potvrdil, velmi prospěje, pobude-li několik neděl ve městě tomto. Vyjímajíc ssavce, nalezněš tu velikou hojnost přírodnin všech tří říší.[30] Na vrších, pod kterými leží městské čtvrti Linokanské a z nichž severní sluje To (Sloní), východní Po (Bůvolí hora), na lukách a močálech údolí Matabelského, v lesích při řece Notuaně přerozmanité žije ptactvo, z něhož

zejména nápadni jsou dravci, dlouhoocasí ptáci vrabcovití, včelojedi, zelenaví holubi, volavky nachové atd.

Za dřívějších dob Moiloo pořádal velké polovačky na planině k západu od města. Tu poručil zatáhnouti rozsáhlé prostory a honcům hnáti vyplašenou zvěř na svah planiny k Linokaně, kdež na ni už střelci čekali a většinou ji postříleli.

V okolí Linokany nalézají se také rozvaliny kraalů, ve kterých přebývali Zulové Moselikacovi.

Dne 16. měsíce března opustil jsem přívětivé rolníky Moilooovy a zamířil na jih, abych dorazil do Zeerustu. Téhož dne přišli jsme až k nejbližšímu krásnému statku, náležejícímu fieldcornetu Martinu Zwartovi, který právě zaměstnával se destilací broskvové pálenky.

M. Zwart měl zde dvě farmy, několik jich prodal na hranicích a přece nespal na růžích. Také jemu jako mnohu jiných druhdy zámožných statkářů nesvědčila honba náruživě provozovaná. Byl 21 léto jachterem (jagterem – lovcem), za kterážto doby slávy a zároveň úpadku zabil 294 slony.

Bera se údolím Notuanyho vzhůru ku vrchovisku této řeky podnikl jsem vycházku ke statku Oosthuisena, který bydlel tu s několika příbuznými v pěkné kotlině. Farmu jeho proto sluší zejména uvést, ježto bohata jest rudou měděnou, které zde před tím domorodci dobývali a tavili robice z ní náramky a p.; podobně též u Linokany na výšinách nedaleko vrchoviska říčky Matebe nalézají se místa, kde týmže způsobem spracovávali rudu železnou. Oosthuisen zabýval se hlavně tím, že pěstoval kukuřici, pšenici a tabák a vydělával kůže zvířecí, které kupoval od lovců, vracejících se ze vnitrozemí.

Vrátivše se do statku Zwartova vjeli jsme po dvou hodinách do blízkého Zeerustu, sídla úřadův okresu Marického. Skládajíc se tehda pouze asi ze 40 domů městečko to mělo hollandský kostel ohrazený vysokou zdí, který byl za dřívější nejistoty po krajině útočištěm hollandského obyvatelstva z nejbližšího okolí. V jisté příčině byla pozoruhodná budova, v níž vybrala si slavná okresní vrchnost svůj stánek, t. j. chrám spravedlnosti v Zeerustě. Dům ten jsa přistavěn ku skále byl obydlen jenom nahoře. Na domě jsou dvě vížky, kde přebývá sheriff, zároveň dozorce vězňův a kancelářský sluha, kdežto část budovy, obrácená k městu, rozdělena jest na dvě komory. Větší jest kancelář – síň nejvyššího občanského a vojenského úřadu okresu Marického, který představují dvě osoby. Druhá komora jest vězením a v tom,

nejspíš aby vězni v noci neutekli, nalézají se kláda složená ze dvou trámů s otvory, do nichž zavírají se věžňové nad kotníky u nohou.

Zeerust leží na Malém Maricu, který prodírá se na východ výšinami a spojuje se za nimi s Velikým Maricem. Okres Marický jest z největší části vrchovina, která majíc hojně tekoucí potůčky a říčky a velmi úrodná údolí jest také poměrně lépe zdělána než většina ostatních okresů Transvaalských. Díl okresu pokryt jest citlivkovitým a jiným nízkým lesem, celkem pak jest dobrou pastvinou pro koně a skot. Farmy stojí zde také blíže sebe a na nich provozuje se dosti čile zahradnictví. Přes to všecko blahobyť soustřeďuje se jenom do několika statkův, což pochodí odtud, že se statkáři většinou oddali honbě slonův a při zábavě této velmi obtížné promrhávali výtěžek úrodné půdy. Zákaz honby, vydaný od králů bečuanských, přinutí tyto lovce, aby zůstali doma u svých pluhů, čímž hmotný jejich stav polepší se tak, že za několik let cestovatel v okresu Marickém uvidí jenom všeobecný blahobyť.

Dne 19. měsíce března opustil jsem Zeerust dav se údolím malého Marica vzhůru na jih. Minuvše několik farem, ležících dílem v údolí hlavním a v údolích pobočných, dílem na stráních, jako Quarifontein, Quaggafontein, Kafirkraal, Graffel a Deukfontein atd., dojeli jsme na Hoogeveldt (Vysoké Pole), jednu z největších travnatých planin náhorní roviny Jihoafrické. Na východě viděli jsme Zwart-Ruggens (Černé horské hřbety). Tato zvěrnatá rovina jest východní díl rovin zvěří bohatých, prostírajících se mezi Molapem a Hart-riverem na té vysočině, ve které Hart-river, Molapo a Marico se mnohými svými pobočkami vznikají majíce za podklad šedý vápenec transvaalský, jež popsal jsem zevrubně u Wonderfonteinu zmíniv se o něm častokrát i jinde. Na této planině, východní to části Vysokého Pole, viděli jsme pouze dvě farmy Pitfontein a Witfontein, ležící v malých úvalech, které, jak se zdálo, směřovaly ku Hart-riveru.

Na Witfonteinu stěžoval si nám majitel do drzých hyen. Před několika nedělemi vlezla mu jedna, když seděl na večer ve světnici, do ní. Čta právě hollandský časopis myslil, že je to pes, ale pes jeho, ležící pod stolem, skočiv na drzého vetřelce poučil jej, že jest na omylu. V Pitfonteinu našli jsme stopy lví a synové statkářovi vypravovali nám, že dva dni před tím jedna z barolonžských služek, pracujících na ohrazeném poli, časně z rána viděla lva. Téhož dne našli jedno své tele na „Poli“ (na rovině), ano usmrceno bylo lvem. Podlé těchto zpráv byli to nejspíše lvi od Marecane a Konanaspruitu, kteří přicházejíce od západu zavítali k těmto farmám a na zvěrnaté roviny.

Ve Witfonteinu naříkali si také na nestydatého muže, který bydleje v Potšefstroomu prochází ob čas zemí, jakoby hledal nové prameny, při čemž vyluzuje na sedlácích velké peníze. Jak nám ho lidé popisovali, potkali jsme toho člověka, když jsme právě vyjeli na planinu. Byl to stařec potměšile vypadající, vzor pravého loupežného rytíře transvaalského, s nadějným potomkem a Bečuanou, který řídil dvoukolou káru, dvěma voly taženou.

Dne 22. m. března sestupovali jsme pomalu s planiny a vstoupili do údolí Makokspruitu, na němž leží Makoks-kraal (Kraal domorodců). V údolí zajel jsem do statku, jehož majitel byl příbuzný muži, kterého léčil jsem kdysi v polích diamantových. Ačkoliv velmi byli zchudlí, přece lidé ti snažili se nás pohostiti. Nazejtří dospěli jsme údolí horního Schoenspruitu, mocně tekoucího, ve kterém farma radila se k farmě. Mezi Schoenspruitem a Potšefstroomem bylo nám přejítí několik plochých hřbetů horských, které vybíhají na jihozápad z Vysokého Pole a jdouce podlé přítoků Moi-riveru a Schoenspruitu vyznačují se zajímavými svými útvary.

Z honeb na lvy, které zapsal jsem si do svého denníku, konaly se některé v končinách mezi Zeerustem a Potšefstroomem. Nejzajímavější z nich, o které vypravoval mně v pralese Východní země Bamankvatské David Jakobs, lovec slonův, usedlý v okrese Jakobsdalském, dovolím si tuto se čtenářem sdělit.

Roku 1863, když strhly se v republice Transvaalské nepokoje, účastnili se jich také obyvatelé okresu Marického, tak že tlupa statkářův odjela koňmo do Potšefstroomu. Mezi statkáři byli dva proslulí lovci slonů J. W. van Viljoen a Pit Jakobs, potom vyprávěč a 17 jiných boerů. Přišedše na své cestě až ku Makoks-kraalu jezdcí spatřili nedaleko něho blízko u cesty ve vysoké trávě ležeti zrostlou lvici. Viljoen, lovec lvů po způsobě Gordonově, pustil se hned v útok a ostatní znajíce dobře jeho zkušenosti v té věci podrobili se ochotně jeho rozkazům. Poručil, aby odsedlali koně a svázali je dohromady uzdami, potom aby se postavili se svými puškami mezi šelmu a koně tak, aby byli asi 100 krokův od lvice vzdáleni. Viljoen stropil si vždycky při takových příhodách žert; kdykoliv vydal se s někým na hon a potkal-li při tom náhodou lva, vždycky zkusil odvahu svého druha nebo svých průvodčích. I tehda van Viljoen, který stál stranou od svých druhův, užil chvíle, když zraky všech byly obráceny po koních, k tomu, že zatočiv se ke lvici a chtěje ji podrážditi střelil schválně kouli přes ni. Záměr jeho povedl se mu docela. Lvice ceníc zuby kráčela opatrně v před. Ve vzdálí 40 krokův zasáhla ji rána jednoho honce do ucha a tu blížila se rychleji. Když se šelma přiblížila až na 20 metrů, muži ztráceli mysl, Viljoen však stál pokojně asi 18 metrův od lvice a díval se upřeně hned na

šelmu hned na ručníční hlavně svých druhů, na ni namířené – v tom zablesklo se, šest ran padlo a lvice nepostoupila již ani o krok, neboť pět kulí projelo jí prsa.

„Tot' si tvoji přátelé vedli statečně,“ pravil jsem k Davidu Jakobsovi.

„Statečnost' ta nebyla právě velika, vždyť když lvice se přiblížila, obrátili se někteří ke koním, totiž chtěli nám dáti s bohem, avšak koně větříce lvici úzkostlivě přitulili se k sobě a couvli o 20 kroků zpět, a proto bylo druhům mým zůstatí na místě, ana lvice zamezila jim ústup.“

Na cestě od Schoenspruitu do Potšefstroomu spatřil jsem na prvé výšině zajímavou soutěsku skalní a několik hřebenovitých křemencových valů, vypínajících se kolmo nejvíce polokruhem ze země. Farma mezi nimi ležící nazývá se Klip-port a jeden z nejbližších statků Klip-(Kamenný)fontein. Nalezl jsem zde také spousty pěkné břídlíce železité prostoupené křemencem a činící vlnité úlomy, jak už jsme to pozorovali na křemencových skalách u Klip-portu. Berouce se dále ku Potšefstroomu překročili jsme ještě několik úzkých údolí a skalnatých výšin.

Téhož dne odpoledne dojeli jsme Potšefstroomu. Po svém úmyslu prodal jsem zde dva tahouny, poněvadž mi peníze na čisto došly. Přítel Eberwald a Boły rozloučili se tu se mnou odcházejíce do zlatých polí v okrese Leydenburském, tehdy znamenité rozkvétajících, aby zkusili tam ještě jednou štěstí, jehož marně hledali v polích diamantových; také F. opustil mne tady.

Dne 28. měsíce března vyrazil jsem z Potšefstroomu a dospěl nazejtří Klerksdorpu. Na této cestě zdělí 34 anglických mil potkával jsem nápadně mnoho vozů. Byli to kupci a démantokopové i kantinjerové, kteří chtěli směniti Leydenburk za pole diamantová prahnouce nyní po zlatě, jako nedávno před tím heslem měli diamanty. Ještě na večer téhož dne opustil jsem Klerksdorp a jel až k Estherspruitu.

Dne 30. potkali jsme Passenger cart, dostavník, jezdící z polí diamantových do Leydenburku, který zároveň dopravoval transvaalskou poštu.

U brodu přes Makvasispruit byl jsem příjemně překvapen. Dohlížeje na tahouny u napojiště zaslechl jsem náhle volati: „Doktore, můj bože, doktore, jste vy to?“ Vzhledl jsem a spatřil přívětivý obličej paní P., jedné z oněch žen, v jejichž dvorku bydlel jsem v Dutoitspanu na „hillu“. Měla se vždycky ke mně tak dobrotivě, že jsem ji nazýval svojí matkou. Její muž a

bratr vybrali se z Dutoitspanu hledat štěstí ve zlatých polích, ježto v polích diamantových úplný je stihl nezdar.

Překročiv dne 1. měsíce dubna Bamboespruit a 17 mil pod Christianou Vaal na přívoze Blignautsově (vyslov Blechnotsově) přišel jsem dne 7. dubna roku 1874 do Dutoitspanu. Veškeré výlohy této druhé cesty činily více než 9000 zl. Z přivezených předmětů, jimiž naplnil jsem přes 20 beden, nejvíce bylo národopisných a sice 400. Za nimi počtem a cenou byli hmyzové, rostliny, rohy, plazi, kůže ssavců, nerosty, ptačí kožky, anatomické praeparaty, pavouci a korýši, měkkýši a skameněliny. Také vzhledem kartografickým mohl jsem za této druhé své výpravy větší píli obrátiti ku záznamu svých cest; bohužel zabránily mi jednak nedostatek vody, jednak rozličné nehody, které ctěný čtenář už zná, to, že jsem příslušných svých záměrů nemohl provésti rozsáhleji.

VI.

Třetí pobyt v Diamantových polích

Tak dojel jsem po třetí do Dutoitspanu jsa podobně u velesmutných nesnázích peněžitých jako při prvním svém pobytu. Hned nazejtří po mém příchodu předložil mi attorney (notář) good for (směnku), vydanou před odjezdem mým za M-a, který později utekl, abych ji zaplatil, a brzy potom nezbylo mi než splatiti dalších 117 lib. šterl. Proto bylo mi prodati za každou cenu většinu kožených halen a pštrosích per, jakož i vůz a potah. Také jinak bylo mi se mnohými potížemi bojovati, ježto jsem více než měsíc neměl žádné vydatné praxe, jíž jsem nabyt teprva potom.

Najal jsem si v poboční jedné ulici Dutoitspanské hliněný domek o jednom pokoji, pokrytý galvanisovaným železným plechem; k tomu přistavěna byla z téže látky bouda, pak byl tu dvůr se studní a stáj pro koně, na dvě strany otevřená. Za tyto rozsáhlé místnosti platil jsem měsíčně 5 lib. šterl. nájmu. V červnu domohl jsem se zase znamenité praxe, tak že byl jsem nucen koupiti si jezdeckého koně a v červenci dva ponny a kabriolet. V zimních měsících roku 1874 bylo v Ústředních nalezištích zle: vypukly osypky a tu po několik neděl bylo mi každodenně navštěvovati 40 nemocných, ba některý týden denně i 52.

Jak množili se moji léčenci, tak rostly už opět přípravy mé ku třetí a veliké cestě. Opatřil jsem si nový vůz a deset vybraných silných tahounů. Se všech stran nabízeli se mi průvodčí, než tentokrát umínil jsem si, že budu vybírat s největší obezřelostí.

Velikou úlevu za mého třetího pobytu v Ústředních nalezištích způsobil mi sluha můj, kapský smíšenec jménem Jan van Stahl, který uměl psát anglicky a hollandsky, a brzy také naučil se, jak by pomáhal mi ve přípravě léků; nad to pak výborně znal vymáhati od léčenců peníze. V kupeckém jednom krámě poznal jsem mladého prodavače, který, jak se mi zdálo, vynikal vzděláním nad své druhy a též jinak příjemných byl způsobů. Poznáv tedy po svém domnění jeho povahu navrhl jsem mu, aby mne doprovázel; za měsíc pak vskutku přišel ke mně, ježto pán jeho vzdal se obchodu. Theunissen, tak se jmenoval můj nový druh, stal se brzy mým přítelem a přes to, že bydleli jsme a žili přes rok pohromadě, neměl jsem žádných vážných stesků do něho, až teprva na řece Zambesi, kdež mne opustil chtěje ujíti nebezpečství, kterým hrozila nám zimnice. V Dutoitspaně brzy dovedl připravovati léky a protože měl dosti dobrou znalost polního hospodářství, byla mi často rada jeho zejména při výběru potahu a p. s nenepatrným užitkem. Sluhovi van Stahlovi nechtělo se cestovati do vnitrozemí, strachovaltě se příliš lvů; za to pasák Pit Dreyer odhodlal se, že pojede se mnou.

Před mým třetím pobytém a za něho poměry v polích diamantových velice se změnily. Více než čtvrtina bývalých bílých obyvatel opustila je vrátivši se do osady Kapské, do Svobodného státu Oraňského (dřívější své vlasti), do Evropy atd. nebo vystěhovavši se do zlatých polí Transvaalských. Zůstali jali se s větší pečlivostí hleděti si železných a dřevěných svých příbytků; zejména v Kimberleyi provedly se mnohé opravy. Než valná část obyvatelstva byla nespokojena s prvním gubernérem provincie, nepřízeň ta pak za mé třetí cesty ve zjevný vypukla odpor.

Diamanty klesly od roku 1872 cenou, poněvadž však se cena claimů nezměnila, bylo potřebí více peněz a lepších strojův, aby se větší počet drahokamův nalézti mohl.

Dříve než nastoupil jsem třetí svoji cestu, vybral jsem se r. 1874 v listopadu k řece Vaalu a rozložil se zde pro zotavenou naproti Delpportshopi a Hart-riverskému ústí na čtrnáct dní táborem. Toho času užili jsme však též tak, že podnikali jsme malé lovecké vycházky a sbírali přírodniny, a tím uplynuly nám tyto dny brzo.

Navrátiv se do Dutoitspanu dostal jsem z Prahy potěšitelnou zprávu, že předměty, nasbírané na prvé mé cestě výzvědné a za mého pobytu v polích diamantových, došly vyjímajíc několik poškozených kožek ptačích a hmyzů docela neporušeny do vlasti.

Potom zásobil jsem se oděvem na 21/2 roku a potravinami, ač jenom na deset měsíců, neboť doufal jsem, že ve zvěřinatých krajinách dosti nabudu masa, abych netrpěl nouze. Konečně postaral jsem se, aby moje korespondence byla za mnou posílána do Zeerustu v okrese Marickém.

Přídavky

1) Když Gassibone nabídl své území republiky Transvaalské a když ta je přijala, Mankuruana obával se, že bude mu státi se poddaným tohoto státu, a postupoval svou zemi, prostírající se severně od Hart-riveru až k dolnímu Molapu, vyjímaje malou krajinu u Taungu, vládě anglické, která jí však nepřijala. Dovolil jsem si tehdá učiniti kapskou vládu pozornou na povahu Mankuruanovu, zejména na to, že málo lze mu věřiti, prohlašuje-li se loyálním a přátelským. To, co potom se sběhlo, potvrdilo můj soud: jakmile stát Transvaalský stal se anglickým, Mankuruana změnil svou hru; teprva za nejnovější doby vedl si zase více přátelsky a měl se k Angličanům, ale jen proto, že jeden jeho lenník, Mora Kurumanský, dav se svěsti ku bezpravným skutkům proti bělochům, za to přísně byl potrestán.

2) Když v polovici let padesátých boerové ze Svobodného státu Oraňského pustili se v boj s basutským králem Mošešem, sídlícím na jihovýchod od nich, užili někteří Korannové se svým náčelníkem Kousopem (Kusopem), usedlí na jih od Vaalu, té okolnosti, že do války této odešli muži ze severozápadních statků Svobodného státu jsouce povoláni do boje, k tomu, aby zákeřnickým způsobem přepadli nejbližší osady bělošské. Pobivše ženy a děti boerův uprchli se všemi uloupenými stády do své vlasti; když pak nemněli se po tomto zlotřilém skutku ve Svobodném státě Oraňském býti v bezpečí, opustili svůj kraj a odtáhli za řeku Vaal. Kusop odebral se ku Gassibonovi, otci náčelníka batlapinského, jež jsem navštívil, a dav mu dary ze své kořisti dosáhl od něho jakožto všeobecně uznávaného paramont-chefa (nejvyššího pohlavára) Batlapinů dovolení, aby usadil se v jeho území. Batlapinové spatřivše krásná stáda, Kusopem uloupená, byli hned, když jim synové starého Gassibona Puhu'cive a Bojong rozkázali, volni, že vystrojí se k loupežnému vpádu do Svobodného státu. Tažení toho

účastnil se také sousední náčelník Bamairů Motlabane, a Batlapinové přepadli tehdy též Transvaalské farmy na východě. Pro nedokončenou válku s Mošešem a pro náhlý vpád na stranu východní nebylo divokým hordám ani ve Svobodném státě ani v území Transvaalském přemáhati žádného značného odporu, i vrátily se s nesčetskou kořistí do sídel svých mezi dolním tokem Hart-riveru a středním Vaalem. Jakmile však roznesla se zpráva o těchto loupežích ve Svobodném státě a v území Transvaalském, ozbrojili se hned všickni statkáři, co jen mohli, proti Kusopovi; ten zabit jest v boji, potom pak vedlé jeho vlastních odňat jest mu též díl uloupených stád. Zbylí jeho poddaní uprchli buď do Mamusy, buď šli se statkáři, aby vstoupili do jejich služeb. Pohnutí, který bál se, že boerové odplatí mu loupežný jeho skutek na otcově kraalu, myslil, že bude lépe, aby se na hollandské statkáře dříve, než dojdou svých farem, obořil, je zničil a jim stáda odehnal. Záměr jeho směřoval k tomu, že obklopí tlupu bělochův; avšak útočníci byli odraženi, rozprášeni, řady jejich na všechny strany rozraženy a vůdce poraněn tak, že nemohl ani dojíti otcovského kraalu. Nečekajíce potom útoku Gassibonova otce statkáři, kteří mimo to dostali posilu, vytáhli proti tomuto náčelníku a proti spojenci jeho Motlabanovi a porazili oba dva; Gassibone byl později s'at. Korannové, takto rozptýlení, Batlapinové a Bamairové utekli do Taungu, a ježto se z nich mnohým ještě poštěstilo prchnouti i s ukradenými stády, tož následovali je bojovníci boerští v zápětí až do Taungu. Mahura, král východních Batlapinů, neschvaloval těchto loupežných výprav ostatních, jižních Batlapinův, ale nechtěl pronásledovníkům býti po vůli, aby vydal uprchlé soukmenovce s jejich uloupeným zbožím; proto postavil se na odpor, dal se do boje a vypravil se proti statkářům. Byl však poražen a jeho poddaní utekli na skalnaté výšiny nad městem snažíce se jich, jak Holland'ané tvrdili, brániti, jak však sami vyprávěli, stříleli je boerové pod výšinami tábořící všude, kdekoliv se ukázali. Vítězství u Taungu bylo příčinou pokoje, jež synové Mahurovi ve jménu svého otce podepsali †. Výminky míru byly přepjaty a kruté, neboť se Batlapinové Mahurovi nedopustili žádných loupeží na boerech. Za pokutu měli vydati několik lupičův a zaplatiti 8000 kusů dobytka, 390 koní a 500 mušket, se kteroužto válečnou náhradou spojení kmenové batlapinští tehdá nikterakž nebyli.

3) Mankuruanova říše Batlapinská jest rovněž jako ostatní říše Bečuanské, na severu ležící, čtyřúhelník, jehož delší strany jdou od severozápadu na jihovýchod a od západu na východ. Východní hranici těchto říší činí dílem Hart-river, dílem okres Marický republiky Transvaalské, dolní tok Marica a střední Limpopo, západní táhne se hluboko do Kalahari-bushveldtu až do Veliké země Namakvů. Panující kmenové bečuanští: Batlapinové,

Barolongové, Bankvakecové a Bakvenové jakož i několik kmenů, s nimi příbuzných, kterým bylo dovoleno v zemi bydlet: Bamairové, Botlarové, Baharucové, Makhosové, Manupové, Batlokové a Bakhatlové sídlí ve východním díle území ve krajích, kde hojnost jest vody, kdežto chudovodé dílem střední, dílem západní končiny obývány jsou jejich sluhy: Makalahary, Barvy a Masarvy. Makalahari, také jinak Bakalahari, mohou, jestliže králi za dlouhá léta dobré prokázaly služby a pakli pánům svým šťastnými honbami hojný přinesli užitek, prohlášeni býti od nich za svobodny; potom dovoluje se jim, aby usadili se v sídle královském nebo ve městě některého nižšího náčelníka, i považují je za Batlapiny čili Barology atd. a nakládají s nimi jako se svými soukmenovci. Rev. Mackenzie, který od dvaceti let měl příležitost pozorovati poměr obou kmenů, totiž sluhův a pánů, seznal, že sluhům pánové jejich říkají také Bakhalahacane nebo Batu-hela („lidé“ nebo „rovní ostatním lidem“). Z říší bečuanských jest Mankuruanova nejmenší i byla až dosud nejméně výnosna; jestliže však kmen stane se po nynějších nařízeních, vydaných vládou Západní země Griquů, pracovitější, tož snadno rozmůže se orbou a chovem dobytka, při čemž mu blízká pole diamantová velmi budou prospívati.

4) V polích diamantových soudilo se všeobecně, že černoši zde pracující povinni jsou svým chfům přinášeti diamanty z Polí s sebou domů. Nemyslím, že by se tak dělo pravidlem a že by toho žádali všickni pohlaváři domorodců, než mnozí náčelníci jako Secocuni vyžadovali toho skutečně, jisto však jest také, že mnozí Bečuanové posílali služebné své Makalahary a Barvy do polí diamantových na práci, aniž pohlaváři věděli o těchto krádežích. Hlavními původci nesčetných krádeží, jichž dopouštějí se barevní sluhové na dýmankokopech, nebývají ani tak nevědomí domorodci jako spíše ona sběh zpustlých bělochův a smíšenců, kteří jsou pravou trýzní polí diamantových, tropíce své neplechy ještě dlouho potom, když už mnozí z nich dostiženi byli ramenem spravedlnosti. Úřad drží se ovšem nejprve skutečného zločince, snaží se však též, aby vypátral toho, jehož návodem krádež byla spáchána. Je-li běloch anebo smíšenec vinníkem, zloděj vyzná to hned, nikdy však se nepřizná, pakli vyslali jej příbuzní nebo jeho stejnobarvý pán do okresu diamantového na „práci“. Většina snáší svůj trest a své vězení až tříleté, aniž co vyzrazuje; vždyť by jinak bylo se jim báti doma pomsty jejich pánův.

5) Dle národopisných poměrů v území mezi řekou Konanou, Hartriverem a Vaalem bylo poznati, že se Korannové šířili od jihu na sever. Myslím, že se Hottentoti, kteří táhli podlé

západního břehu na jih a zalidnili západní část kolonie Kapské, rozdělili, t. j. že se spory a válkami rozpadli a dílem z přinucení, dílem dobrovolně ony končiny opustili. Při tom, jakož vůbec význačno jest při stěhování kmene hottentotského, že jde podlé řeky, táhla jedna část údolím Oraně vzhůru a pak usadila se konečně na úrodných nivách při stoku Žlutého a Černého Garipu (Oraně a Vaal-riveru). Změněný způsob života, vliv podnebí jakož i částečné smíšení Hottentotů s Křováky na jihu a východě, s Barvy na severu a snad i s kmeny na západě způsobily ony proměny, kterými vyznačuje se tento kmen, usazený na Orani, a jimiž liší se od vlastních Hottentotů činně zvláštní kmen Griquů. Trvám, že by jazykozpytec snadno odvodil slovo Griqua a Koranna z řeči hottentotské, což by zajisté nemalé bylo důležitosti. Tito Griquové nezískali změnou původních svých vlastností, nýbrž stojí tělesně i duševně za svými praotci, rovněž jako Korannové zase horší jsou Griquů. Koranny mám za větev Griquů, která se zajisté podobné od nich oddělila jako Griquové od Hottentotů. Korannská větev táhla vzhůru podlé Vaalu až k nynějšímu Bloemhofu, kdež zastavili ji kmenové bečuanští, Bamairové, Barolongové, Batlapinové atd. Tuto hráz, stavící se proti nim od Hart-riveru k Vaalu, Korannové protrhli mezi Christianou a Hart-riverem tam, kde uprostřed sídel rozličných kmenů batlapinských ležel kraj, jež všickni si vlastnili, žádný však ho neosadil, a usadili se na pahorku Mamuském. Z Mamusy přešli do horního údolí Mokary, pravé pobočky Hart-riveru, ba odtud ještě severněji do údolí a poříčí Konanaspruitu, který teče na sever do řeky Marecane. Zde bylo jim uznati nadvládu Barolongův i smísili se částečně s tímto kmenem bečuanským. Shledal jsem, že potomci těchto smíšenců stojí tělesně i duševně výše Korannův a Griquův.

6) Následkem toho, že se Korannové z části smísili s Barolongy na Konaně, stalo se, že dvorce jejich vystavěny jsouc slohem bečuanským měly čisté příbytky. Dostí veliká část obyvatelstva zvykla si již odívati se evropským šatem. Bylo však také patrné pozorovati, že obyvatelé města Konany kromě jiných nectností vyznačují se též drzostí, jež pocházela odtud, že mnozí z nich po delší čas pracovali jako sluhové v Nalezištích poříčních a to v nejhorší době, totiž zrovna, když pole diamantová byla nalezena. Že i kořalka nezdolala mezi nimi, z toho děkovati jest jedině zákazu, vydanému od krále Moncuy, vládce těchto krajův. Na své cestě z Konany do města Molemova potkal jsem tři domorodce, kteří měli dohromady jednu zadovku. Když jsem se tomu divil, poučili mne, že tak bývá v jejich zemi často; spolumajetníci vycházejí potom společně na hon a jeden den užívá zadovky ten, nazejtří onen atd. Kořist' loveckou rozdělují si stejnými díly nehledíce k tomu, kolik kusů zvěři každý

zastřelil. Zastřelí-li dvě nebo pouze jednu zebra, tož rozdělí se dva o maso, třetí pak dostane kůži. Častěji však chodí majitelé zadovky na honbu druh po druhu doprovázeni jsouce svými sluhy a střídající se v několika nedělích.

7) Barolongové umějí také robiti pěkné haleny a ty dávají buď králi, buď prodávají je obchodníkům v Mošanengu bydlícím, totiž vyměňují je za zboží. Kupci mošanenzští posílají haleny zase na jih a zde prodávají je za pokryvky postelí nebo pohovek, anebo za ozdobu příbytků. Za halenu karakalí z deseti koží, jež známa jest v Jižní Africe pode jménem haleny „roi-katí“, domorodec dostane zboží za tři libry šterl., v Mošanengu ku př. následující předměty: 1. dvě vlněné pokryvky a kalhoty; 2. kabát, bavlněnou pokrývku, šest barevných šátkův, anebo 3. deset liber střelného prachu. Při opětném prodeji „trader“ žádá 4 libry šterl. hotové, v Kolonii 4 až 10 liber šterlinků nebo 5 liber šterl. ve zboží. Halena, z koží levhartích urobená, byla koupena za mušketu, dva pytlíky střelného prachu, 10 až 15 liber olova, krabici zápalek a za malý dárek nádavkem; v Mošanengu pak prodávali ji za 9 liber šterl., v Kolonii za 10–13 liber šterl. v penězích. Nyní, když Angličané zakázali dovážeti do Jižní Afriky zbraně a když tudíž nesmí se při obchodu s domorodci směňovati puška s jejich výrobky, dal bys za tuto halenu oblek, dvě vlněné pokryvky, pár bot a veliký ženský šátek, a kdyby ti domorodec přidal ovci, dáš mu pluh. Halena z koží šakala jihoafrického čili stříbřitého (*Canis mesomelas, cinereus*), zhotovena obyčejně ze 14 koží, má v Mošanengu cenu od 4–10 liber šterl. Halena ze 30 koží damaních je za 3–10 liber šterl., z koží obyčejné modravošedé kočky divoké za 3–10 liber šterl. ze 16 koží šantoších za 4 libry šterl., ze 6 koží rysa jihoafrického za 8 liber šterl. a halena ze 32 koží genetek za 4–10 lib. šterl. Nejkrásnější na pohled haleny jsou z koží šakala stříbřitého, nejpěknější pak kůže jsou ze zemí Batlapinských a z těch krajín Barolonžských, které leží jižně od řeky Molapa.

9) K nejmrzutějším patronům afrických koček náleží rozhodně karakal (*Caracal melanotis*), jemuž boerové říkají roikat. Skaliska hustě křovinatá a listnaté vysoké stromy na neschůdných břehách říčních jsou jeho zamilovaná bydliště, na nichž tráví celý den jsa skrčen, jakoby spal, ale dobře pozoruje všecko vůkol sebe. Malou zvěř karakal zabíjí neb omračuje ranami svých tlap. Svalová jeho síla jest daleko větší, než bys podlé velikosti zvířete se domníval. Maje narudlou srst' uschovává se zraku lidskému spíše než thari a zřídka podaří se, abys ho skolil. Z kůže jeho vyrábějí se velmi oblíbené haleny; ježto však Bečuan dlouho se nedomůže s

dostatek koží karakalích, aby mohl zhotoviti řádnou halenu, tož prodávají se pouze malé haleny roikatí z 8–10 koží. Přivezl jsem s sebou do Evropy karakala, který nalézá se nyní v zoologické zahradě Londýnské. Byl domovem na Fish-river-randu, svahu to hustě křovinatém, jenž sklání se mezi Grahamstownem a Cradockem k Fish-riveru; daroval mi ho rev. Dean Williams v Grahamstownu.

10) Z rozvalin města Mosililova vytkl bych zejména klenuté vnitřní stavby, při čemž ukáží na rozdíl staveb barolonžských a batlapinských. Stěny obydlí náčelníkova jakož i ostatních chýží byly 1–1 1/2 metru zvýší, u základu 12 1/2, nahoře pak 10–12 centimetrů ztlouští. Skládaly se z vnitřní vložky a z obalu, který ji pokrýval. Obalem byla mazanice, tvrdá jako cement a smíšená z hlíny a písku, vnitřek pak zdi byl z holí, prutů, rákosu, avšak také ze suché třtiny cukrové a ze stébel kaferského žita, jež jsou do země zaraženy nebo zastrčeny a k sobě připevněny ovrženy byly mazanicí. Stavby tyto byly tak pružny, že jsme mohli celou kruhovitou zdi otřásti, aniž vznikly trhliny, natož aby zeď snad se byla zřítla. U některých chýží shledal jsem, že vnitřní stěna ovržena byla tence mazanicí, když pak ta uschla, nahozena jest druhá vrstva a tak dále. Mohli jsme zřetelně rozeznati šest položek, při čemž základ zdi byl 25 cm., hořejší pak hrana 15 cm. zšíří. U mnohých zdí kolem dvorců viděli jsme malé ohrady zvýší 60–120 cm., vystavěné z větších kamenů nebo z trní, to byly stáje. Půda na dvorečku byla upěchována nebo také mazanicí nebo výkalem kravským pokryta, u několika málo chýží dvoreček vydlážděn byl nepálenými, dvorek králův pak pálenými cihlami. Mnohé dvorce byly vydlážděny kamennými deskami, jež ve mnohých pokryli ještě mazanicí. Na jednom dvorečku pozoroval jsem zvýšený chodník, vyložený střepinami z hrnců. V jiném dvorci byl podlé vnitřní zdi cementovaný násep, o 7 1/2 až 10 cm. nade dvorek zvýšený, na němž nejspíše shromáždění obyvatelé sedávali. Domky byly v průměru 2–4 metry. Střechy valné většiny jich sesuly se, ježto větve, jimiž byly podepřeny, setlely, nebo proto, že je oheň ztrávil. Nalezl jsem toliko dva kryté domky a v jednom z nich kostru bečuanskou. Byl to nejspíše stařec, který, poněvadž ho pro starobu jeho vystěhovalci nevzali s sebou, zemřel zde hlady, nebo cestující, který hledaje v chýži nocleh a uštknut byv hadem tu skončil. Podlé lebky zdálo mi se, že je to Bankvakec; uložil jsem ji mezi své anatomické preparaty. Ve zříceninách všude bylo lze viděti střepiny, zbytky dřevěných stoup, mísy a lžíce, také hladké kameny, mezi kterými rozmílá se tabák kuřlavý ve šňupavý. Zvláště mi byl napaden různotvárný vchod do těchto domků, tu čtverhranný, tam nahoře zašpičatělý, nebo zaokrouhlený, onde zase dole úzký a nahoře širší, obyčejně 38–46 cm. zšíří a 55 cm. až metr

zvýší. Byt náčelníkův byl ze všech nejrozsáhlejší; nejvíce nápadny v rozvaleném městě byly však kuželovité kryté komory, vystavěné ze železité hlíny ve dvou až třech ústupech, jež jsou nenepodobny tavěcími pecemi postaveny byly do popsáných právě obyčejných příbytků. Tyto komory byly ještě jednou tak vysoké jako zeď domku, kruhové a koncentricky je obklopující, ale střecha tohoto kryla také vnitřní komoru, jelikož vrškem svým spočívala na jejím vrcholu. Takové vnitřní stavby našel jsem také u Bakvenův, ale nepřesvědčil jsem se, zdali je u kmene toho zavedl Pilani, o čemž bych však pochyboval; krásnější a prostrannější takové budovy viděl jsem též u Maruců, sídlících na středním toku řeky Zambesi.

[1] Viz přídavek 1.

[2] Slovník ten potom byl vytištěn.

[3] Rosz prožil život mezi Batlapiny ve trudu a strážni zemřel roku 1863.

[4] Viz přídavek 2.

[5] Viz přídavek 3.

[6] Viz přídavek 4.

[7] Viz přídavek 5.

[8] Kladu zde zúmysla doslovné jeho vypravování, abych ukázal, jak rozvláčně si vedou domorodci v takových případech.

[9] Viz přídavek 6.

[10] Na západ prostírá se jejich území od Molapa až k území Namaquův.

[11] Společnost tato má stanice ve městě Molemově, v Poolfonteinu a Mošanengu, z nichž poslední byla přenesena do Lothlakany. Lothlakanskou stanici řídí bílý missionář, který dříve býval ve městě Molemově. Poolfontein jest kromě toho sídlem kazatele německé missijní společnosti Hermannsburské; tomu však nevede se valně mezi Barolongy, většinou Wesleyanskými, kteří přesazeni byli do území Moncuova na Poolfonteinskou rovinu z prostřed jižních končin republiky Transvaalské. Poolfontein leží mezi Lothlakanou a Lichtenburgem.

[12] Viz přídavek 7.

[13] To také později vykonal nabídnuv anglické vládě vrchní vládu nad svým územím.

[14] Kaňa (Kaně), hlavní město Bankvakeců (čili Ba–N’Kvakeců) a sídlo Chacicivovo, leží devět anglických mil na jihovýchod od Mošanengu. Den cesty dále na východoseverovýchod (asi 17 nebo 20 mil) rozvalují se ssutiny dřívějšího sídla krále bakvenského Sešele, na blízkou nich však rozkládají se nyní dvě města domorodcův jsouce od sebe oddělena pouze říčkou. Ve městě ležícím před tou říčkou v území Chacicivově obývají Manupové, ve druhém za říčkou, jež hranicí mim Sešelovým, přebývali Makhosové, kteří od té doby se vystěhovali. Pan Martin velice chválil Gentuňu. Týž obchodník podnikl také ještě s jiným loveckou výpravu do západní země Matabelův, při tom však pozbyl nemoci, mouchami tsetse a jinými nehodami mnoho svých tahounů; vůbec pak utrpěl veliké ztráty. Pan Martin oženil se s dcerou okresního úředníka okresu Marického, nedávno před tím zemřelého, a paní jeho bydlela dílem u svých příbuzných v Zeerustě, dílem žila s ním v Mošanengu v malém domku, jež mi hostinsky nabídl za příbytek.

[15] Rozeznávám tři uzly horské ve střední Africe Jižní: Východní, totiž hory Magaliské; západní t. j. síť výšin Marických a severní čili hory v zemi Matabelské.

[16] Křesťanství přineseno bylo k Barolongům missijní společností Wesleyanskou, jejíž nejsevernější stanicí za pobytu mého roku 1873 byl Mošaneng, nyní pak, co přesídlil se Moncua do Lothlakane, jest stanicí takovou město Molemovo. Zde působí posavad Molema, an pan Webb místo již opustil, v Lothlakani pak místo rev. Webba káže rev. Harris. Působení missijní společnosti mělo potud dobrý výsledek, pokud mnohé Barology zušlechtilo, vládce k moudrým přimělo opatřením a tím, že missionáři zavedli také orbu, povzneslo blahobyť domorodcův.

[17] Viz přídavek 8.

[18] Viz přídavek 9.

[19] Viz přídavek 10.

[20] Hlavní všekaziště bylo přes 3 metry vysoko a s vedlejšími jehlanci mělo 13 metrů v obvodu.

[21] O Chacicivovi budiž ještě dotčeno toho, že povahou svou má místo mezi Mankuruanem a Moncuou, t. j. že mu možná spíše důvěřovati než prvému, že však není té dobrosrdečnosti a že nemá těch chvalitebných vlastností jako Moncua.

[22] Takovým způsobem jmenují se také ostatní kmeny bečuanské. Dali si totiž sami jména, když zabravše střední Afriku Jižní rozdělili se na různé kmeny. Tak znamená jméno Batlapinů vlastně Ba-Tlapi t. j. „zasvěcení rybě“, Bakhatlové (Ba-Khatla) posvěcení opici; Batau = Ba-Tau (Tauug) oddaní lvu, Makhosi čili Makosi = Ma-Khoši lidé, kteří ctí pána (pohlavára), Banoga = Ba-noga (čili nocha), kteří klanějí se hadu atd.

[23] U středních Bečuanův otec měnívá obyčejně své jméno, když rodina jeho má několik dorůstajících synů, tak že přijímá jméno nejstaršího syna; ku př. pohlavár východních Bakhatlů jmenuje se nyní po nejstarším svém synu Ra-Piti t. j. otec (ra) Pitiho; ana matka přijímá jméno nejmladšího syna, tak že říká se králové čili Sešelově ženě Ma-sebele t. j. (Ma čili M^c) matka Sebelova.

[24] Mezi ještěrkami vyznačuje se svou hojností a přítulností pěkný druh lesknoucí se kovově do hněda, tmavozelena a modra a světle pruhovaný, druhdy však i bez pruhův.

[25] Odkazují čtenáře ku dvěma pověstem severních Barolongů v zemi Moncuově (viz kapitola II.).

[26] Na břehu Marickém pozoroval jsem skály žulové a rulové, a na nich mohutné svrchní žíly křemenné, proložené velikými listy zlaté slídy.

[27] Pušku čtvrtliberního kalibru boerové jmenují, poněvadž čtyři koule jsou z libry olova, čtyřliberkou.

[28] Jsouce zvýší 20 metrů mají v průměru 60 cm.

[29] Po mém soudu může se proti tomuto neduhu vydatně působiti jenom tehda, vydá-li vláda náležité rozkazy a zavede-li zvláště za lék této nemoci Acid. sulphuricum dilutum. Tím zachoval by se snad veliký kapitál, který každý rok přichází v území Transvaalském na zmar.

[30] Mineralogické sbírky své mohl bys obohatiti železitou břidlicí a tvrdým, šedým vápencem transvaalským, jenž proložen jest vápencovým živcem a rudou olověnou, železnou a nuděnou. Také mohl bys sebrati velikou kupu skamenělin z poslední perrody, dle nichž zřejmě lze souditi, že jsou tu horká zřídla.